

Läroplan för grundskolan

Lgr 69

DENNA BOK TILLHÖR REFERENSBIBLIOTEKET
MEN FINNS ÄVEN FÖR HEMLÅN

Supplement

SKOLOVERSTYRELSEN 1973

Undervisning av
invandrarbarn m fl-2

Andra reviderade upplagan
1973-11-21

Lgr 69 II: Inv

oplan

2

Pedagogiska biblioteket

Läroplan
Läroplaner
132
Ex. 1

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK ✓

14000

000238610

Lgr 11⁶⁹

Läroplan för grundskolan

SKOLOVERSTYRELSEN

Utbildningsförlaget

BIBLIOTEKET
LÄRARHÖGSKOLAN
I MÖLNDAL

Supplement

Ex. 1

Undervisning av
invandrarbarn m fl - 2

Andra reviderade upplagan 1973-11-21

Kompletterande anvisningar och kommentarer

rEab

Förord

Läroplan för grundskolan består av en **allmän del** (Lgr 69 I) och en **supplementdel** (Lgr 69 II), båda utfärdade av SÖ enligt förordnande i Kungl Maj:ts brev den 29 maj 1969.

Supplementdelen innehåller kompletterande anvisningar, kommentarer och exempel till kursplanerna och till vissa avsnitt i allmänna anvisningar för skolans verksamhet. Av praktiska skäl är den uppdelad på häften, varierande i fråga om både omfång och karaktär.

SÖ avser att efter hand revidera och komplettera supplementdelen med hänsyn till erfarenheterna vid läroplanens tillämpning. SÖ är därför angelägen om att sådana erfarenheter på lämpligt sätt och efter hand förmedlas till SÖ.

Stockholm den 21 november 1973

Kungl Skolöverstyrelsen

Produktion ● 1974 Utbildningsförlaget

Formgivning ● Paul Hilber

*Teknisk
produktion* ● Rune Jarenfelt

Tryck ● Sv Tryckcentralen
Stockholm 1974

Inledning

Föreliggande reviderade supplement ersätter Lgr 69 II: Inv 1969-08-01. Supplementet omfattar fyra avsnitt.

Avsnitt A ger de allmänna riktlinjerna för invandrabarnens och de återinflyttade utlandssvenska barnens skolgång i Sverige genom att tolka innebörden i de bestämmelser som gäller för deras undervisning i grundskolan.

Avsnitt B innehåller metodiska anvisningar och rekommendationer jämte praktiska exempel för undervisningen av invandrarelever i svenska språket.

Avsnitt C behandlar mer utförligt än vad fallet är i avsnitt A organisationen av och innehållet i stödundervisningen i dess olika former.

Avsnitt D innehåller metodiska anvisningar för undervisningen i ett minoritetsspråk som kompletteringsval enligt bestämmelserna till Timplaner i Läroplan för grundskolan.

Innehåll

Avsnitt A. Allmänna riktlinjer för undervisningen av invandrarelever m fl 6

- Samhällets ansvar för invandrarna 6
- Skolans ansvar för invandrarbarn 6
- Skolgången i grundskolan 7
  - Skolplikt 7
  - Skolpliktiga invandrare med förvärvsarbete 7
  - Bestämmelser och anvisningar som reglerar stödundervisningen 7
  - Bestämmelser rörande undervisningen i modersmålet (hemspråket) 8
  - Planeringen av invandrarundervisningen 8
  - Elever som kan få stödundervisning 9
  - Stödundervisningens omfattning 9
  - Förberedelseklass 9
  - Undervisningen i elevernas hemspråk 10
  - Elever som kan få undervisning i ett minoritetspråk 10
  - Tillrättalagd studiegång för invandrarelever på högstadiet 10
  - Invandrarundervisningen som ett glesbygdsproblem 12

- Lärarsamverkan i invandrarundervisningen 12
- Utvärdering och betyg 14
- Specialundervisningen och invandrar-
eleverna 15
- Studie- och yrkesorientering för invandrare
(SYO) 16
- Särskilda elevvårdsåtgärder 16
- Förskolan och invandrarbarnen 20
- Fritidsverksamhet 22
- Från utlandet återinflyttade svenska barns
skolgång 22

Avsnitt B. Metodiska anvisningar för undervisningen i svenska språket 24

- Allmänna synpunkter 24
- Lyssna, uppfatta 25
  - Allmänt 25
  - Ordförråd av studieteknisk natur 26
  - Användning av föremål och bilder till
hörövningarna 26
  - Kontroll av hörförståelsen 29
- Tala 30
  - Allmänt 30
  - Bunden talövning 30
  - Friare talövning 35
  - Dramatisering 36
  - Lek, spel och sång 38
  - Uttal 43
  - Praktiska tips 46
- Läsa 46
  - Allmänt 46
  - Läs- och skrivinläring för elever i åk 1 47
  - Intensiv textbehandling 47
  - Extensiv textbehandling 50
- Skriva 52

Allmänt	52	Den successiva övergången till undervisningen i vanlig klass	78
Olika typer av skrivövningar	52	Elever som bör gå i förberedelseklass	81
Läs- och skrivinläring för elever med annat alfabet än det latinska	54	Tiden i förberedelseklass	81
Undervisning av icke läs- och skrivkunniga äldre invandrarelever	55	Förberedelseklasser för elever i årskurs 1	81
Språkiakttagelser	55	Den fortsatta stödundervisningen i svenska	82
Genomgång av ett grammatikmoment	56	Gruppstorlek vid svenskundervisningen	82
Grammatikmoment	57	Stödundervisning (studiehandledning) på hemspråket	83
Studietekniska övningar	60	Uppläggning och omfattning av studiehandledningen	83
Samhällsorientering inom svenskundervisningens ram	60	Studiehandledning under intensivundervisningsperioden	83
Lågstadiet: Arbetsområdet Våra kläder	62	Studiehandledningen under den fortsatta stödundervisningen	84
Mellanstadiet: Arbetsområdet Faror och skydd	63	Gruppstorlek vid studiehandledningen	84
Högstadiet: Arbetsområdet Elektriciteten i vår tjänst	65	Lokal och utrustning	86
Provtyper	65	Avsnitt D. Metodiska anvisningar för undervisning av invandrarelever i ett hemspråk	87
Olika provtyper — exempel	66	Allmänna synpunkter	87
Läromedel för undervisningen i svenska	70	Lyssna, se och tala	88
Allmänt	70	Läsa	90
Användning av läromedel	71	Skriva	92
Text	72	Språkiakttagelser	92
Ljudmaterial	72	Allmänt	92
Pedagogiska spel	72	Inverkan från det andra språket vid läs- och skrivundervisningen	93
Bild	72	Om tvåspråkighet	93
Avsnitt C. Stödundervisningens organisation och innehåll	75	Undervisningens organisation	94
Allmänna synpunkter	75	Förutsättningar för gruppering av elever	94
Bedömning av färdigheter i svenska	76	Faktorer som påverkar gruppindelning	96
Flexibel organisation av stödundervisningen	77	Gruppindelning	96
Den första tiden i svensk skola. Förberedelseklassen/intensivundervisningen	77	Undervisning i hemlandets kultur. Orienteringsstoff i hemspråksundervisningen	97
Arbetet i förberedelseklassen/under intensivundervisningsperioden	77	Läromedel för hemspråksundervisningen	98

Avsnitt A. Allmänna riktlinjer för undervisningen av invandrarelever m fl

Samhällets ansvar för invandrarna

En grundprincip i invandrapolitiken är att invandrare i möjligaste mån skall ha samma rättigheter och skyldigheter som övriga invånare. De skall ha samma rätt till bostad, sociala förmåner och utbildning. Invandraren måste vid sin ankomst till Sverige mötas av en aktiv politik från samhällets sida som kännetecknas av en vilja att ge nödvändig service på olika områden.

Bland samhällets åtgärder för invandrarna intar stödet till utbildning en central plats och syftar bl a till att ge invandrarnas barn en utbildning som är likvärdig med de svenska barnens. Undervisning i svenska språket och orientering om svenskt samhällsliv är ett primärt krav, men invandraren behöver även stöd i sin strävan att behålla kontakten med hemlandets språk och kultur och att förmedla kunskap om sitt hemlands kultur till invånarna i det nya landet.

Ansvar för att invandrarna ges hjälp som kan minska deras svårigheter vilar på samhället i dess helhet.

Skolans ansvar för invandrarnas barn

På skolan vilar ansvaret för att invandrarnas barn ges bästa möjliga förutsättningar för utbildning inom det svenska skolväsendet och att de resurser myndigheterna anvisat för detta ändamål utnyttjas på ett effektivt sätt.

En viktig uppgift för grundskolan är att ta emot från utlandet inflyttade barn på ett sådant sätt att

dessa från början blir delaktiga av gemenskapen i skola och samhälle och besparas en känsla av isolering och främlingskap. Denna uppgift kan endast fullgöras i samverkan mellan hemmen, skolans elever och all personal i skola och samhälle som har ansvar för barnen. Ett huvudansvar måste dock vila på mottagande lärare, skolledning, skolpsykolog, skolkurator och skolsköterska.

Eftersom invandrargrupperna uppvisar sinsemellan stora olikheter i fråga om kulturmönster och värderingar måste skolan vara medveten om och ta hänsyn till vilka återverkningar skolans inflytande på det enskilda barnet kan få i dess hemmiljö. Skolans åtgärder skall ses som en del av det totala mönstret för samhällsåtgärder inriktade på invandrarna. Uppmärksamhet på familjens sociala situation, förståelse och respekt för dess normer och för dess informations- och kontaktbehov måste därför präglade skolans handlande.

Med hänsyn till de svårigheter som möter från utlandet inflyttade barn vid ankomsten till svensk skola måste man inom grundskolans ram kunna erbjuda en undervisning som i fråga om såväl innehåll som metodisk uppläggning är särskilt anpassad för dem. Sådan undervisning är dels olika former av stödundervisning som kan underlätta barnens övergång till svensk skola, dels frivillig undervisning i elevernas modersmål och i ursprungslandets kulturella förhållanden i syfte att bereda dem möjlighet att bevara sitt språk och sin kulturidentitet.

Skolan bör också eftersträva att hos både svenska elever och elever med annan kulturbakgrund väcka ömsesidig förståelse och respekt och ett positivt intresse för likheter och olikheter i språk och kulturbakgrund, normer och värderingar.

A

B

Skolgången i grundskolan

Skolplikt

Från utlandet inflyttade barn, som vid ankomsten till Sverige är i skolpliktig ålder, skall fullgöra sin skolplikt enligt den svenska skollagens bestämmelser, oavsett om barnet fullgjort skolplikt enligt bestämmelserna i utflyttningslandet.

Skolpliktiga invandrare med förvärvsarbete

I olika sammanhang har framkommit att minderåriga invandrare anställts utan att arbetsgivaren beaktat föreskrift i 25 § arbetarskyddslagen enligt vilken skolplikten skall vara fullgjord, såvida det inte är fråga om arbete under ferietid eller om eftermiddagsarbete. Varken arbetsgivare eller arbetstagare torde alltid känna till att den svenska skollagen omfattar också invandrade ungdomar och att dessa är skolpliktiga här i Sverige till utgången av vårterminen det år då de fyller 16 år.

Det är alltså synnerligen angeläget att skolpliktiga invandrare snarast kommer i kontakt med ortens skolmyndighet, vars uppgift det är att anordna sådan undervisning som är lämpligast i det enskilda fallet. Skolan kan dock inte bära ansvaret för en uppsökande verksamhet. Arbetarskyddsstyrelsen har därför i cirkulär till samtliga yrkesinspektörer framhållit vikten av att upplysa arbetsgivare, som sysselsätter utländska minderåriga, om arbetarskyddslagens och skollagens bestämmelser att fullgjord skolplikt är en förutsättning för de minderårigas användande i arbete.

Bestämmelser och anvisningar som reglerar stödundervisningen

Med stöd av beslut av Kungl Maj:t 1966-06-16 har SÖ 1966-12-08 utfärdat ett cirkulär om stödundervisning åt utländska barn i den obligatoriska skolan. Detta cirkulär finns infört i utbildningsväsendets författningsbok (UFB, del 2) under 5 kap 5 § skolstadgan. Cirkuläret, som alltså reglerar den här avsedda stödundervisningen, är av följande lydelse:

"Genom brev den 16 juni 1966 har Kungl Maj:t medgivit att statsbidrag enligt bestämmelserna i kungörelsen den 19 december 1958 (nr 665) om statsbidrag till det allmänna skolväsendet må beräknas för stödundervisning inom det obligatoriska

C

skolväsendet under högst sex veckotimmar per undervisningsgrupp för utländska eller statslösa elever samt svenska barn som intagits från utländska skolor. Kungl Maj:t har samtidigt uppdragit åt SÖ att meddela närmare föreskrifter om sådan stödundervisning.

1. Anordnandet av stödundervisning för elever som ovan avses ankommer på skolstyrelsen.

2. Stödundervisningen har till mål att bereda eleverna bästa möjliga förutsättning för skolgång i svensk skola. Undervisningen bör därför syfta till att genom en god introduktion, vilken omfattar elementär undervisning i att förstå och tala svenska samt orientering i den nya miljön, underlätta elevens ankomst till skolan

att där så är möjligt genom studiehandledning och med hjälp av studiematerial på elevens modersmål förhindra att elevens studietid onödigtvis förspills på grund av hans bristande kunskaper i svenska.

Det förutsätts vidare,

att särskild handledning ges för erforderlig samordning av lärogången i visst ämne, t ex engelska, i den avlämnande och mottagande skolan

att skolans elevvårdande åtgärder verkar för elevens goda sociala anpassning i skola och kamraters krets. Information till och regelbunden kontakt med hemmet är därför av stor betydelse.

3. Elever med olika modersmål kan utan olägenhet undervisas gemensamt i svenska. Undervisningen bör ges av svensk lärare. Undervisningsgrupperna bör vara små (3—5 elever) och i möjligaste mån homogena med avseende på ålder och färdigheter i svenska. I kommuner med tillräckligt antal elever av här avsett slag kan det vara lämpligt att för undervisningen i svenska inrätta en permanent språkklinik med en halv eller en hel lärartjänst. Den differentiering av undervisningen med korta, ofta återkommande övningspass, som är önskvärd i detta sammanhang och som kliniken kan erbjuda, kan eljest vara svår att uppnå i de fall då stödundervisningen i svenska ges av annan lärare än klassläraren.

4. Stödundervisningen kan även innebära studier på modersmålet under ett par veckotimmar med handledning av lärare som behärskar elevens modersmål och med användande av studiematerial på elevens modersmål, vilket godkänts av skolstyrelsen.

Undervisningsgrupperna kan vid denna undervisning vara större och åldersmässigt mer heterogena än vid undervisning, som avses i punkt 3.

Studiematerial på modersmålet kan utnyttjas av eleven även vid hans självständiga arbete i den vanliga klassen."

Bestämmelser rörande undervisning i modersmålet (hemspråket)

Enligt de allmänna bestämmelserna i Lgr 69 till tillplanerna (s 111, p 15 och 16) gäller följande för undervisningen i modersmålet.

"15. I kommun med även finskspråkig befolkning får skolstyrelsen besluta att ämnet finska i följande ordning kan ingå i undervisningen för elever med finska som modersmål (hemspråk).

Undervisningen i finska får omfatta högst 2 vtr under varje årskurs. Samundervisning skall i möjligaste mån anordnas mellan elever i olika klasser och årskurser.

På låg- och mellanstadierna är finska ett kompletterande obligatoriskt ämne som ersätter undervisning i andra ämnen som rektor bestämmer efter samråd med elevens föräldrar.

På högstadiet är finska ett kompletterande tillvalsämne som ersätter annat tillvalsämne eller obligatoriskt ämne som rektor bestämmer efter samråd med eleven.

16. I andra minoriteters språk än finska får anordnas undervisning enligt de grunder som anges i punkt 15, om behov och förutsättningar föreligger enligt skolstyrelsens bedömning."

Undervisningen i modersmålet på högstadiet får alternativt förläggas till tid för fritt valt arbete.

Planeringen av invandrarundervisningen

Planering av undervisningen av invandrabarn i en kommun förutsätter upprepad

- inventering av antalet skolpliktiga barn med annat hemspråk än svenska
- uppskattning av dessa barns behov av någon form av stödundervisning
- beräkning av antalet barn som önskat välja undervisning i sitt hemspråk under två veckotimmar.

A

B

Elever som kan få stödundervisning

Alla invandrarbarn i grundskolan som på grund av sin härkomst har otillräckliga kunskaper i svenska språket eller på grund av olikheter beträffande omfattning och innehåll i sin tidigare skolgång saknar förutsättningar att på ett tillfredsställande sätt följa undervisningen i svensk skola har rätt att åtnjuta stödundervisning enligt anvisningarna ovan.

Även utlandssvenskars barn som återvänt för att fortsätta sin skolgång i Sverige har rätt att få stödundervisning efter dessa anvisningar.

Olika undersökningar visar, att man inte sällan felbedömer invandrarbarnens kunskaper och färdigheter i svenska. Man vilseleds av att barnen ganska obehindrat talar språket i vardagliga situationer och uppger sig utan svårighet förstå vad läraren säger, medan en undersökning kan visa, att begreppsuppfattning och läsförståelse är mycket svaga. Det är därför angeläget att stödundervisning ges i tillräcklig omfattning och efter individuell bedömning vid barnets ankomst till den svenska skolan och att försummelser i detta avseende gottgörs genom att stödundervisning sätts in i efterhand. Erfarenheten visar, att brister i elevernas förmåga att tillgodogöra sig undervisning till följd av dolda språksvårigheter framträder i ett senare skede av skolgången, framför allt i högstadie- och gymnasieåldrarna, något som kan medföra allvarliga personliga och sociala problem.

Stödundervisningens omfattning

Behovet av stödundervisning grundar sig på olika lärares bedömning. Det kan som ovan framhållits stundom vara befogat att efter förnyad bedömning återinföra stödundervisning för vissa elever. Hemspråklärare bör i förekommande fall delta i bedömningen. Med ledning av de ovan citerade statsbidragsbestämmelserna i Kbr 1966-06-16 och genom skattning av elevernas varierande behov av stödundervisning kan antalet lärarveckotimmar för denna undervisning beräknas för hela kommunen. Hur lärarresursen bäst skall utnyttjas beror helt på de lokala förhållandena. Exempel på hur stödundervisningsresursen kan beräknas och utnyttjas lämnas i Avsnitt C, s 75.

Förberedelseklass

I kommun med relativt permanent invandring kan timresursen medge anordnande av förberedelseklass, temporärt eller mer stadigvarande. Gemen-

C

sam förberedelseklass kan anordnas för flera skol-enheter. Förberedelseklass är särskilt motiverad för nybörjare i åk 1 och för högstadiets elever. Elever från olika årskurser inom ett stadium kan sammanföras till en klass. Det är dock viktigt att vid planeringen av den enskilde elevens arbete ta hänsyn till kursplaneringen i den klass där eleven är inskriven.

Det kan vara av betydelse för den sociala anpassningen, att elever i förberedelseklass får delta i vissa lektioner också i den vanliga klassen (t.ex. i musik, teckning, slöjd eller hemkunskap). Eftersom ett huvudsyfte med förberedelseklassen är att ge grunderna i svensk språkfärdighet, är det mycket viktigt att en lärare som behärskar svenskan som en infödd svensk och dessutom har metodiska kunskaper för undervisning i ett nybörjar-språk får hand om svenskundervisningen i klassen. Viss del av undervisningen bör även ges på elevernas respektive hemspråk, om hemspråklärare finns att tillgå.

Undervisningen i elevernas hemspråk

Tiden för undervisningen i elevernas hemspråk (2 vtr) skall givetvis inte tas från timtalet för stöd-undervisningen. Valet av modersmålet medför att eleven avstår från undervisningen i annat ämne/andra ämnen under motsvarande tid. Utbytet bör dock som regel inte beröra ämnet svenska. På låg- och mellanstadiet torde detta utbytesval inte medföra större problem, men på högstadiet kan valet vara förenat med schematekniska svårigheter, särskilt som man ofta inte önskar ta tiden för fritt valt arbete i anspråk för hemspråksundervisningen.

Beträffande bildande av grupper för hemspråksundervisningen bör riktmärket vara fem elever per grupp. Efter skolstyrelsens bedömning kan mindre än fem elever bilda en grupp.

Elever som kan få undervisning i ett minoritetsspråk

Alla elever i grundskolan som kommer från hem där ett annat språk än svenska nyttjas som umgängesspråk inom familjen kan — om skolstyrelsen medger det — få välja undervisning i hemspråket.

Undervisningen bör normalt utformas som undervisning i ett modersmål och inte som nybörjarundervisning i ett främmande språk. Inte sällan träffar man emellertid på barn som efter flera års

vistelse i den svenska skol- och kamratmiljön i så hög grad förlorat sitt första språk att barnet och dess närmaste inte längre kan förstå varandra. I ett sådant fall kan mycket elementär undervisning i minoritetsspråket komma i fråga.

Tillrättalagd studiegång för invandrarelever på högstadiet

Ett av stödundervisningens syften är att förhindra att elevens studietid förspills på grund av bristande kunskaper i svenska. Invandrarelever som kommer in i en svensk skola så sent som i högstadieålder hamnar i en särskilt svår skolsituation. De har mycket kort tid på sig att före den obligatoriska skolans slut skaffa sig beredskap för fortsatt utbildning eller arbetsanställning. Individuella studieprogram är därför önskvärda för dessa elever och bör planeras så långt det är möjligt.

Ett individuellt studieprogram måste bygga på

- kännedom om innehåll i och omfattning av elevens tidigare skolgång
- uppfattning om elevens färdighetsnivå i det egna språket, kunskaper och färdigheter i matematik och främmande språk samt elevens allmänna personliga förutsättningar och intressen
- kännedom om elevens och hans föräldrars inställning till fortsatt utbildning och verksamhet efter grundskolan.

För en sådan kartläggning erfordras i allmänhet medverkan av person som talar invandrarfamiljens språk.

En huvudpunkt på studieprogrammet är undervisning i svenska. Man måste räkna med att inläringen av ett nytt språk medför större svårigheter för elever i tonåren än för yngre barn. Det är därför önskvärt att läraren i svenska har kännedom om de viktigaste skillnaderna i fråga om struktur och uttal mellan elevens modersmål och svenska språket, så att speciell träning kan erbjudas på vissa moment. Även intensiv undervisning i svenska kan dock endast i undantagsfall ge ett sådant resultat att de elever det här är fråga om kan förväntas bedriva effektiva studier på svenska i högstadiets olika ämnen. En meningsfull skolgång måste därför innebära mycken handledning på elevens eget språk och utnyttjande av studiematerial på detta. Även undervisning i hemspråket är väsentlig för dessa elever. Ju klarare begrepp, ju större ordförråd eleven tillägnat sig på det egna

A

B

språket, desto bättre förutsättningar har han att lära sig det nya språket.

Den ojämna och på det hela taget knappa tillgången på lärare som behärskar minoritetsspråken gör att nyanlända invandrarelever på högstadiet har mycket olika förutsättningar att få effektiv hjälp med studierna, beroende bl a på vilket språk de talar och var i landet de är bosatta. Där möjlighet till stödundervisning på modersmålet finns är det viktigt att denna resurs utnyttjas så effektivt som möjligt. Noggrann planering och sovring av stoffet är nödvändig, så att eleverna kan koncentrera sig på att inhämta kunskaper och öva färdigheter som är oundgängliga för deras fortsatta utbildning och verksamhet. Svenska och matematik och eventuellt även något av språken (engelska, tyska eller franska) blir då huvudämnen. Orientering om det svenska samhället, inklusive studie- och yrkesorientering, hör också till det oundgängliga stoffet. Det är emellertid viktigt att i samhällsorienteringen utgå från elevens erfarenheter, förutsättningar och behov.

Att åstadkomma en praktisk lösning med individuella studieprogram för invandrarbarn inom ramen för högstadiets verksamhet är ingen lätt uppgift. I kommuner där förhållandena medger att förberedelseklasser inrättas för de nykomna finns naturligtvis goda möjligheter att ge eleverna ett verkligt effektivt stöd i starten, vilket senare kan fortsättas i form av några veckotimmars stödundervisning till den obligatoriska skolgångens slut.

Då förberedelseklass saknas, får man pröva andra lösningar. I första hand måste stödundervisningens resurser utnyttjas. I kommuner där eleverna haft förmånen att välja undervisning i modersmålet kan en samplanering av denna med stödundervisning på modersmålet ge ökad effekt. Om detta har skrivits utförligare i Metodiska anvisningar för hemspråksundervisningen (avsnitt D).

Invandrarelever i högstadieålder som tidigare inte läst engelska möter särskilda problem, eftersom engelska är ett behörighetskrav för inträde i de flesta gymnasielinjer. Å andra sidan är kunskaper i svenska ett ofrånkomligt krav. Många invandrarelever och deras föräldrar önskar att undervisning i engelska skall ges utan att ha gjort klart för sig vilken arbetsbörda det innebär för en elev att samtidigt erhålla nybörjarundervisning i två språk. Hur man bör förfara måste emellertid bedömas från fall till fall. I allmänhet bör skolan i samtal med elever och föräldrar bestämt tillråda att undervisning i engelska uppskjuts tills vidare.

C

Schematiden för engelska kan då utnyttjas för annan undervisning, tex stödundervisning och undervisning i elevens hemspråk. Elevens deltagande i viss undervisning i annan årskurs kan även komma i fråga.

När undervisning i engelska påbörjas, bör den ges via enspråkig metod. För självständiga övningar för vilka förklaringar erfordras bör eftersträvas att förklaringarna lämnas på elevens eget språk.

Enligt föreskrift i anmärkningarna till timplan för grundskolans högstadium får skolstyrelse i undantagsfall besluta om viss jämkning i studiegången i årskurs 9 för enskild elev (Lgr 69 | s 122).

Åtskilliga invandrarelever med fullgjord skolplikt i hemlandet är fortfarande skolpliktiga enligt svensk lag. Det är inte ovanligt att såväl barnen själva som deras föräldrar är ytterst negativt inställda till fortsatt skolgång i det nya landet. Genom att i årskurs 9 erbjuda dessa elever en jämkad studiegång, som i möjligaste mån tar hänsyn till deras förutsättningar och behov, torde man kunna minska motståndet mot ytterligare skolgång.

En kombination av de resurser som stödundervisningen, valet av hemspråket och möjligheten till jämkning innebär bör kunna leda till en individualisering i studierna för invandrarelever i årskurs 9 som gör dem bättre rustade för fortsatt utbildning eller arbetsanställning, även om fördelen av förberedelseklass inte kunnat erbjudas dem.

Invandrarundervisningen som ett glesbygdspromblem

I vissa kommuner är avstånden mellan landsbygds-skolorna stora. Invandrarbarnen kan bo spridda över hela kommuner med enstaka elever eller mycket små elevgrupper av viss språktillhörighet i varje skolenhet. Underlaget för tjänstgöring för hemspråklärare kan vara så litet att sådan lärare ej kan anställas i kommunen. Ett litet elevunderlag får emellertid inte hindra att stödundervisning i svenska anordnas och behöver inte heller hindra att undervisning på hemspråket kommer till stånd. Exempel finns på kommuner som delat hemspråkslärare.

Lärarsamverkan i invandrarundervisningen

Om resurserna för undervisningen av invandrar-elever skall kunna utnyttjas med så god effekt som bör krävas, erfordras ett fast samarbete mellan rektor och de berörda lärarna. Ansvaret för att samarbetet fungerar vilar ytterst på skolledningen.

Klassläraren/klassföreståndaren i den klass där eleven skrivits in är den som tillsammans med skolledningen bär ansvaret för den totala planeringen och samordningen av stödundervisningen. Detta innebär dels att han skall delta i den inledande och fortlöpande bedömningen av elevens kunskaper och allmänna förutsättningar, dels att han skall ge kontinuerlig information om kursplanering, arbete och läromedel i klassen både till den lärare som ger stödundervisning i svenska och till den lärare som undervisar på och i hemspråket.

Det vilar också på honom att svara för att kontakter tas med hemmet — med hjälp av hemspråkslärare eller annan tolk — och att nödvändig information om invandrareleven ges åt alla berörda personer i skolan. Det kan gälla religiösa och kulturella faktorer som kan vålla missförstånd och svårigheter men också praktiska detaljer som schemaändringar genom studiebesök, tandbehandling o d.

På denne lärare vilar inte minst ett ansvar för att positiva attityder skapas till invandrareleven i klassen och i skolan för övrigt.

Läraren som handhar stödundervisning i svenska har som självklar uppgift att tillsammans med hemspråkslärare och klassföreståndare diagnostisera eleven och planera och meddela undervisningen i svenska.

Det blir också ofta denne lärare som får åta sig att till eleven förmedla information om idrottsdagar, studiebesök, tandbehandling etc. Sådana uppgifter övergår gradvis till klassföreståndaren i samma mån som stödundervisningen minskar.

Efter överenskommelse med klass- och ämneslärare är det en uppgift för den lärare som ger stödundervisning i svenska att ge eleven ett ord-förråd av studieteknisk art. I den utsträckning det är möjligt och lämpligt bör han därvid basera svenskundervisningen på sakstoff som är aktuellt i klassens arbete. Därigenom kan han också i viss utsträckning förse eleven med arbetsuppgifter som denne kan utföra i den vanliga klassen.

Detta får emellertid inte misstolkas, så att undervisningen i svenska uppfattas som en hjälpunder-

A

B

visning åt andra ämnen. Den viktigaste uppgiften är att ge en väl strukturerad undervisning i svenska språket, vilket på längre sikt är den mest effektiva hjälpen för invandrarelever i svensk skola.

Förberedelseklasslärarens uppgifter kan variera beroende på om eleven är inskriven i klass i samma skola som förberedelseklassen är placerad i eller om eleven tillhör annan skola, och också om eleven har få eller många timmar i förberedelseklassen.

När eleven kommer från en annan skola, måste förberedelseklassläraren nämligen överta klasslärarens/klassföreståndarens uppgifter. Tillhör eleven samma skola, måste förberedelseklassläraren och klassläraren komma överens om arbetsfördelningen så att inga glapp uppstår.

Hemspråklärarens uppgifter är många och betydelsefulla. Oftast är det samma person som handhar både den undervisning i ett minoritetsspråk under 2 vtr som kan väljas enligt timplanen till Lgr 69 och de uppgifter som innebär studiehandledning, tolkning och information inom stödundervisningens ram. För samtliga arbetsuppgifter krävs i hög grad samplanering.

Beträffande den förstnämnda uppgiften, utförligt behandlad i avsnitt D, gäller, att planeringen av undervisningen i ett hemspråk i fråga om val av sakstoff, läromedel och arbetssätt måste passa ihop med totalplaneringen för eleven. Uppläggningsen av hemspråksundervisning bör därför göras i samförstånd mellan klasslärare/ämneslärare, lärare som ger stödundervisning i svenska och hemspråklärare.

Vad beträffar hemspråklärarens uppgifter av annan art erfordras ett ständigt nära samarbete med andra. Om tex studiehandledningen i olika ämnen skall ge avsedd effekt fordras att hemspråkläraren är förtrogen med kursplaneringen i den vanliga klassen och de läromedel som används där. Därför är det också den svenska klass-/ämneslärarens skyldighet att på eget initiativ hålla hemspråkläraren informerad om det fortskridande arbetet och med denne diskutera i vilken utsträckning och inom vilka ämnesområden som hans medverkan rimligen kan påräknas.

I motsvarande grad gäller att samarbetet med den befattningshavare som svarar för studie- och yrkesorientering liksom med annan elevvårdspersonal måste vara väl etablerat. Det åvilar hemspråkläraren att ensam eller tillsammans med andra ombesörja de kontakter och ge den information som måste förmedlas på invandrarfamiljens

C

språk, men ansvaret för att dessa kontakter kommer till stånd liksom för innehållet i informationen ligger på respektive befattningshavare i skolan.

Översättning av arbetsuppgifter, prov och information till invandrarspråk skall likaså göras i samråd med skolläda, lärare och elevvårdspersonal. Samråd skall också äga rum då det är aktuellt att lämna underlag för betygsättning av invandrarelever i såväl hemspråk som andra ämnen.

Hemspråkläraren, som ofta måste samarbeta över stadiegränserna med lärare i många klasser och inte sällan i flera skolenheter, kan ha en splittad och pressande arbetsituation. Av den anledningen är det viktigt, att han blir väl introducerad i skolan. Det bör vidare vara självklart att han i god tid blir underrättad om tid för konferenser och ändringar i hans elevvers schan. Det är inte alltid praktiskt möjligt för honom att delta i alla konferenser. Därför bör han hållas underrättad om vad som förevarit. I synnerhet inom elevvårdskonferensen har hemspråkläraren en viktig funktion.

Hemspråkläraren bör på eget initiativ informera sina svenska kolleger om för dem obekanta förhållanden av betydelse för invandrarelevens behandling, såsom tidigare skolgång, traditioner i elevens hemland, religion, matvanor, social bakgrund samt om föräldrarnas eventuella önskemål.

När förhållandena så medger är det värdefullt att hemspråkläraren deltar i arbetet i den vanliga klassen och därvid också ägnar uppmärksamhet åt de svenska eleverna. En sådan medverkan kan vara av stor betydelse för utvecklandet av kamratgemenskap mellan svenska och utländska elever i skolan.

Utvärdering och betyg

En elev som på grund av bristande språkkunskaper saknat möjligheter att tillgodogöra sig svenskspråkig undervisning, kan ofta inte få en rättvis bedömning i kunskaps- och färdighetsämnena. Erfarenheten visar att ett betyg med övervägande ett och tvåor kan ha en nedbrytande effekt på ambitiösa utländska elever. Rektor bör därför överväga från fall till fall om det inte är att föredra att betyg ej bestäms tills en rättvisare bedömning kan göras.

Då elev kan beredas stödundervisning (studiehandledning) av lärare som behärskar elevens hemspråk föreligger större möjligheter att göra en rättvisare bedömning av elevens studieresultat. Kunskapsprov i vissa ämnen kan översättas och rättas av hemspråkläraren.

Elev som valt sitt hemspråk som kompletterande ämne två veckotimmar behandlar under denna tid inte sällan sakstoff från hemlandets kultur vilket väl motsvarar visst sakinnehåll i den svenska kursplaneringen i tex samhällsorienterande ämnen. Eleven bör då, efter samråd mellan rektor och berörda lärare, kunna få tillgodoräkna sig inhämtade kunskaper vid betygsättningen av ämnet i fråga.

Om rektor beslutat att betyg i vissa ämnen ej bör ges, skall en skriftlig motivering härför jämte ett allmänt omdöme om elevens skolprestationer ges av klassföreståndaren och bifogas betyget.

Betyg som kan bestämmas trots elevens språksvårigheter skall ges.

Då elev lämnar årskurs 9 skall slutbetyg utfärdas även om detta inte kan bli fullständigt. Också i det sammanhanget skall som bilaga till betyget fogas ett skriftligt omdöme.

Betyg i hemspråket som kompletteringsämne skall ges i den mån betyg ges i årskursen i fråga. Standardiserade prov saknas för invandrarspråken som riktmärke för en betygsättning. Hemspråklärarens bedömning måste därför med nödvändighet bli subjektiv. Kraven enligt hemlandets kursplaner kan ej användas som måttstock på grund av olikheterna i veckotimtal för ämnet. Lärarens bedömning måste främst grundas på elevernas muntliga färdighet och läsförmåga och i mindre grad på skriftliga prestationer samt kunskaper i grammatik och litteratur.

Rent allmänt gäller, att en viss återhållsamhet med såväl höga som låga betyg kan vara motiverad under höstterminen, då läraren ej hunnit lära känna eleverna mera ingående. Särskilt gäller detta när ämnet är nytt. Vid vårterminens slut bör emellertid en mer differentierad betygsättning eftersträvas. Höstterminsbetyget skall sättas på basis av elevens prestationer under den gångna höstterminen. Vårterminsbetyget (läsårsbetyget) avser däremot hela läsåret och inbegriper även det som behandlats under hösten.

Utöver skyldigheten att bestämma betyg har skolan ett oeftergivligt ansvar att även på annat sätt sörja för erforderlig kontakt med föräldrarna om elevens arbetsituation och om hur elevens arbete fortskrider. Se vidare ASO 70/71 nr 36 om kontakter hem—skola.

I de fall då speciella läs- och skrivsvårigheter uppenbarligen föreligger skall vid betygsättningen hänsyn tas därtill. Lgr 69 II: Specialundervisning, s 24, bör därvid tjäna som ledning. Ju högre årskurs betyget i hemspråket avser, desto större vikt

A

B

bör vid betygsättningen tillmätas den språkliga färdigheten, kunskaperna, omdömet och mognaden. Man bör sålunda successivt alltmer bortse från prestationerna i läsning och stavning och sätta betygen med hänsyn till övriga moment och delar av ämnet.

Även under terminer då betyg inte skall ges är det nödvändigt att noggranna anteckningar förs om framsteg och andra förhållanden att läggas till grund för bl a meddelanden till föräldrar. För elever som återflyttar till hemlandet är det betydelsefullt att flyttningbetyg innehåller uppgift om undervisningen i hemspråk.

Se för övrigt Lgr 69 I s 71 (Utvärdering) och s 100 (Bedömning av elevernas arbetsresultat)

Med beaktande av ovanstående skall betyg ges åt invandrarelev vid samma tillfällen och på samma sätt som betyg ges åt klassens övriga elever. Invandrarelever betraktas ej som särskild referensgrupp.

Specialundervisningen och invandrareleverna

För stödundervisningen åt invandrarelever disponerar grundskolan en helt fristående resurs, reglerad genom statsbidragsbestämmelserna i Kbr 1966-06-16. Stödundervisningen får alltså inte belasta resurserna för grundskolans specialundervisning. Omvänt gäller emellertid att även invandrareleverna har rätt att åtnjuta specialundervisning om en i vanlig ordning företagen utredning ger skäl därtill.

Man kan utgå från att förekomsten av exempelvis läs-, skriv- och matematiksvårigheter är lika vanliga bland invandrarelever som bland svenska elever. En god hjälp kan därvid troligen vara samordnad specialundervisning som ges av tvåspråkig lärare i samarbete med skolans specialister på området. En person som talar elevens modersmål kan t ex konstatera taldefekter och lässvårigheter som klassläraren har svårt att upptäcka, varvid temporär hjälp av svensk speciallärare kan göra nytta.

De vanligaste symptomen som signalerar behov av någon form av specialundervisning torde dock kunna betecknas som anpassningssvårigheter (skolleda, psykosomatiska besvär, beteendestörningar). Språksvårigheter kan förorsaka anpassningsstörningar, eftersom det ligger nära till hands anta, att elever, som verbalt ej kan göra sig full rättvisa, på andra sätt försöker hävda sig gentemot sin omgivning.

C

Icke-anpassat beteende är ofta resultatet av konflikt mellan hemmets och skolans (samhällets) normer. Inte sällan återfinns därför invandrarelever inom olika former av observationsundervisning. Obs-läraren är då en viktig kugge i kontakten med föräldrarna.

Från lärarhåll framhålls ofta svårigheten att göra en utredning, eftersom skolan i stort sett saknar både anpassat testmaterial och utredningspersonal som behärskar invandrarernas språk. Man får emellertid inte överbetona värdet av test och testsituationer. Det viktiga vid en utredning är att skapa goda relationer mellan invandrareleven, skolpsykologen och övriga personer som är inblandade i utredningen, framför allt föräldrarna, så att barn och föräldrar inte upplever situationen som hotande. Därför är det också viktigt att god tid ägnas åt gemensamma samtal med barn och föräldrar för att bygga upp goda relationer. För kontakten med många invandrarelever är det helt nödvändigt att utnyttja tolk. Om skolan förfogar över lärare i invandrarerspråk är denne oftast den lämpligaste personen att som tolk biträda skolpsykologen. I andra fall måste skolan söka tolkhjälp genom andra myndigheter, t ex kommunal invandrarbyrå.

Temporär hjälp i form av samordnad specialundervisning torde vara den specialundervisning som ligger närmast till hands. Den tvåspråkiga stödundervisningsläraren kan därvid vara till ovärderlig hjälp vid utformningen av lämpliga behandlingsprogram. En utredning kan emellertid även leda till beslut om elevens placering i specialklass. Eleven har rätt att få stödundervisning enligt anvisningarna i Kbr 1966-06-16 även vid placering i specialklass. Likaså bör rätten till val av hemspråket gälla också elever i specialklass. Insättning av specialundervisning för invandrarbarn enbart på grund av bristande kunskaper i svenska får däremot inte förekomma.

Studie- och yrkesorientering (SYO) för invandrare

Invandrareleverna behöver ofta i ännu högre grad än de svenska en individualiserad studie- och yrkesvägledning. En personlig kontakt med både elever och föräldrar är det bästa och effektivaste medlet att anpassa skolans studie- och yrkesorientering till invandrarerna. Viktigast är att de "rätta" personerna och de "rätta" kanalerna väljs för en sådan kontakt. Den kräver en ingående kännedom om respektive språkgrupp, den miljö föräldrarna

kommer från, deras kunskaper i att läsa, skriva och förstå svenska språket, deras arbetsförhållanden och en lyhördhet för gruppens inställning till information i allmänhet och SYO-information i synnerhet.

Som tolk bör väljas en för språkgruppen välkänd person; ofta är hemspråksläraren en sådan. Den person som yrkesvalsläraren/SYO-konsulenten använder som informationsförmedlare — antingen det är hemspråksläraren eller en annan tolk — bör vara väl insatt i SYO-verksamheten. Det är lämpligt att yrkesvalsläraren/SYO-konsulenten kallar de personer som skall vara behjälpliga vid kontaktarbetet till en snabbutbildning. Där kan ingå en översiktlig presentation av det svenska utbildningsväsendet, skolans program för studie- och yrkesorientering med tonvikt på valsituationer och valalternativ, praktisk yrkesorientering och ett klarläggande av begrepp och terminologi inom skolans studie- och yrkesorientering. Vid detta tillfälle bör också det SYO-material som finns översatt presenteras.

Det är viktigt, att invandrarelevernas föräldrar tidigt lär känna skolan och lärarna och får en information om bl a valmöjligheter, ämnenas innehåll, betygsättning, möjligheter till och vikten av fortsatt utbildning. Det kan vara av stor betydelse hur en skriftlig inbjudan till föräldramöte utformas och distribueras, om informationen sker språkgruppvis eller i blandade grupper. Många elever och föräldrar vill t ex inte tillstå egna eller anhörigas språksvårigheter, vilket kan yttra sig i att eleven ej lämnar hem inbjudan eller att föräldrarna inte finner sig. Man får här vara beredd satsa mycket på uppsökande verksamhet.

Särskilda elevvårdsåtgärder

Avsnittet om elevvården i Lgr 69 I, s 85—99, äger generell giltighet. Det är dock motiverat att här uppmärksamma invandrarelevernas behov av särskilda elevvårdsinsatser. Stödundervisningen är en elevvårdande åtgärd i vidare mening. För planering av denna är det av vikt att skolan i förväg blir underrättad om sådana förändringar i fråga om invandringen i kommunen som kan förutses. Men även då skolan kunnat få rimlig tid för att organisera invandrarundervisning, ordna tolkservice m m uppstår ofta problem som skolan i samverkan med andra myndigheter måste lösa efter hand i det dagliga arbetet.

Alla elever som nödgas byta miljö genom familjens omflyttningar kan drabbas av vissa svårigheter

A

B

I den nya skolan. Det är dock klart att invandrar-
elever som förutom olika problem i samband med
flyttning till ett annat land också skall lära sig ett
okänt och svårt språk har hamnat i en ogynnsam
situation. Även då en lärare kan bistå med viss
studiehandledning på elevens hemspråk, måste
skolstarten i den svenska skolan ofta innebära ned-
slående erfarenheter. En elev som i hemlandet haft
en positiv inställning till skolan och känt trygghet
bland kamrater kan i det nya landet få uppleva
ständiga misslyckanden i arbetet och bli utpekad
eller förbisedd bland jämnåriga. Också föräldrarnas
nya situation kan uppfattas som socialt mycket
sämre än i hemlandet. En plågsam hemlängtan
torde vara vanlig bland de nykomna. Inte sällan
är invandrarföräldrar negativt inställda till svenska
uppfostnings- och umgängesnormer och önskar för-
hindra att deras barn tar intryck av den nya om-
givningen, vilket kan öka barnens isolering. Många
faktorer kan således bidra till att invandrareleven
utsätts för stress med olika störningar och kon-
flikter som följd. Ju större skillnaden är mellan ut-
och invandrarlandets kulturmönster, desto fler och
mer komplexa är i regel de problem som uppstår.

Det är därför ofrånkomligt att skolan måste göra
särskilda ansträngningar för att ta emot invandrar-
elever på lämpligt sätt. Varje skola måste utbilda
sina egna rutiner för detta. Vare sig eleven vid sin
ankomst tas emot i en förberedelseklass eller pla-
ceras direkt i en vanlig klass bör dock nedan an-
givna åtgärder uppmärksammas.

I klassrummet

De första dagarna måste mycken tid ägnas åt att
i lugn och ro visa eleverna skolan och få dem att
känna sig hemmastadda. De måste lära sig hitta till
klassrum och ämnessalar, toaletter, matsal, expedi-
tion, lärarum, skolhälsovård etc. En karta över
skolan där de aktuella utrymmena inprickats kan
underlätta orienteringen för äldre elever. För smär-
re tolkuppgifter kan svensktalande kamrat (lands-
man) anlitas.

Eleven skall första dagen få skriftlig uppgift på
tolkens och lärarens namn, adress och telefon-
nummer. Elevens personliga schema skall genom-
gåas noggrant; för detta behövs i regel tolk. Detta
schema skall sändas med eleven hem, vid behov
översatt till hemspråket, och även lämnas till samt-
liga lärare som undervisar eleven. Klassläraren
skall tillse att eleven införs på alla listor, t ex för
tandbehandling, samt att skolan från hemmet får

C

information om elevens tidigare skolgång, genomgångna sjukdomar etc.

Lärares attityd är mycket viktig eftersom den påverkar de svenska klasskamraterna i positiv eller negativ riktning. Det är naturligt att klassläraren redan första lektionen gör en trevlig presentation av den nykomne, skriver hans namn på tavlan och ger det korrekta uttalet av namnet, samtalar med klassen om elevens hemland, visar på kartan var det ligger osv. Till god hjälp kan vara att en svensk elev får ansvaret att den första tiden fungera som "fadder" åt en nykommen utländsk elev. Kontakten med landsmän, också från andra klasser, är naturligtvis viktig. Finns flera barn av samma nationalitet i klassen kan dessa gärna placeras tillsammans. Att känna kamratkontakt och samhörighet är troligen viktigare för en nykommen elev än att använda svenska språket i varje situation. Den personliga kontakten med läraren är också viktig, särskilt för de yngre eleverna. Nykomna elever bör från början få små uppdrag i klassen, t ex att hjälpa klassvakten att rengöra tavlan, vattna blommor, hämta planscher, dela ut material etc. Det främsta villkoret för kamratskap och vänskap är gemensam aktivitet, gemensamma intressen och upplevelser.

Utanför klassrummet

Läraren bör de första dagarna själv följa med nykomna invandrarelever till matsalen eller se till att någon annan gör det. Redan vid inskrivningen bör det ha klarlagts om särskild hänsyn måste tas till invandrarelevens kostvanor. Det är nödvändigt att skolan respekterar att en del invandrabarn av religiösa skäl inte får äta vissa födoämnen och att de kanske iakttar vissa fasteregler. Ovanan vid den svenska maten kan för många bli ett problem, som bör diskuteras med skolmåltidspersonalen och behandlas varsamt. Lärare bör också ha speciell tillsyn över invandrareleverna under rasterna, särskilt under långrasterna. Mobbning är en företeelse som tyvärr ofta riktas just mot invandrarelever och som kan vara svår att uppdaga. På lågstadiet kan läraren genom att organisera och delta i barnens lekar hjälpa invandrareleverna att få komma med i kamratkretsen.

För invandrarelever som börjar sin skolgång i en förberedelseklass kan inslussningen i den vanliga klassen förberedas genom att eleverna får delta i vissa ämnen i den vanliga klassen, t ex gymnastik, teckning, musik, slöjd, hemkunskap. Även i detta

fall bör inplaceringen föregås av en vänlig introduktion. Det kan även vara lämpligt att en elev får bevista några lektioner som åskådare, t ex i gymnastik, innan han själv deltar i undervisningen.

Skolhälsovården

Alla elever inskrivna i svensk skola har rätt till skolhälsovård. För de från utlandet nyinflyttade bör särskilda åtgärder vidtas. Skärmbildsundersökning och tuberkulinprov bör utföras snarast efter det eleven börjat skolan. Varje ny elev bör snarast genomgå syn- och hörselprov och en noggrann läkarundersökning samt de övriga rutiner i fråga om behandlingar som gäller svenska barn i samma ålder. Det är ibland svårt att få en bild av elevernas hälsobakgrund, genomgångna sjukdomar och vaccinationer, trots att tillgång finns till frågeformulär till hemmen på det egna språket.

Det är därför angeläget att hälsovårdspersonalen får personlig kontakt med föräldrarna och hemmiljön. Föräldrarna skall även informeras om de prov och behandlingar som skolan utför. Det är ibland nödvändigt att skolan informerar föräldrarna om hygieniska frågor som rör barnen; det kan gälla information om barnens behov av sömn och näringsriktig kost och t ex råd om klädsel i det ovana klimatet. Undersökning hos tandläkaren bör omedelbart ordnas för nykomna invandrarelever så att deras tandbehandling inte försenas.

Kontakten hem — skola

Skolans kontakt med hemmet är mycket väsentlig för både invandrabarnens och deras föräldrars trygghet i samhället. Vissa praktiska problem anmäler sig tyvärr ofta när det gäller att förverkliga denna kontakt: många föräldrar arbetar stor del av dygnet och har naturligt nog inte mycken tid för föräldraträffar och samtal; språksvårigheter lägger också hinder i vägen, när skolan inte själv har någon som kan tala hemmets språk utan måste anskaffa tolk. Skolan måste emellertid ta på sig ett ansvar för en uppsökande verksamhet. Individuella föräldrakontakter behöver alltid förekomma, särskilt i början då en mängd initialfrågor skall klaras ut, men gemensamma föräldraträffar är också värdefulla. Erfarenheten har visat att föräldrasammankomster inom samma språkgrupp kan vara mest givande för att utbyta ömsesidig information och skapa förståelse mellan hem och skola. Ett av syftena med dessa föräldramöten måste likväl vara att så småningom föra in invandrarföräldrarna

B

A

i en vidare gemenskap med övriga föräldragrupper. Föräldraföreningar bör kunna medverka till en sådan utveckling. Vitala frågor som bör tas upp och av skolan behandlas med varsamhet och ömdöme är tex religionsundervisning, sexualundervisning och könsrollsfrågor samt frågor som rör alkohol, narkotika och tobak. Olika uppfattningar och värderingar och bristande eller felaktig information på dessa områden framkallar osäkerhet och ångest därför att de gäller viktiga, centrala och personliga områden i människans liv. Familjen och sexualmoralen är nog det område där de sydeuropeiska och islamitiska invandrarna upplever den mest plågsamma kulturkonfrontationen. På det religiösa området utsätts de inte för samma press från majoritetssamhället; den skada de lider i sitt religiösa liv förorsakas huvudsakligen av bortfallet av deras gamla ofta starkt religiöst präglade sociala miljö och alla de gudstjänstbruk som där var vanliga. Sexual- och könsrollsvärderingar däremot möter invandrarungdomarna överallt i det svenska samhället. De kan — trots många föräldrars önskan — inte leva isolerade i en miljö där ursprungskulturens normer är förhärskande. Skolans uppgift är därför svår. Det gäller å ena sidan att enligt läroplanen visa respekt och förståelse för andra folkgruppers egenart, å andra sidan att genom en saklig, individuellt anpassad undervisning försöka mildra verkningarna av kulturkonflikter. Det viktiga är att föräldrarna tidigt kommer med i diskussioner om dessa vitala frågor för att samlevnaden inom den egna familjen skall kunna underlättas.

Kulturutbyte i undervisningen

Inte mindre svår och grannlaga är uppgiften att behandla vissa för invandrarna känsliga frågor i klassen och finna förståelse för problemen hos de svenska eleverna. Att befria invandrarelever från en del lektioner är inte i längden en hållbar lösning. En positiv utveckling kräver att kulturskillnader och motsättningar utnyttjas för att uppnå ett fruktbart kulturutbyte, genom att både de svenska och utländska gruppernas värderingar och kulturmönster öppet diskuteras men på ett sådant sätt att kulturkollisioner med emotionella störningar inte riskeras. Invandrarelevernas närvaro i den svenska skolan är skolans kanske värdefullaste tillgång för att förverkliga en internationalisering av undervisningen. Genom att utnyttja denna till-

C

gång kan skolan ge eleverna en direktkunskap om världen av attitydpåverkande betydelse.

De svenska eleverna måste tidigt lära sig att ta sin del av ansvaret för att de utländska eleverna kommer in i gemenskapen. En förutsättning härför är att både lärare och elever har faktiska kunskaper om främmande förhållanden. Invandrarna bör därför ges tillfälle att själva presentera sitt ursprungsland och dess människor.

Från lågstadiets första år bör undervisningen i internationella frågor kunna få ett konkret och personligt innehåll om den — så långt det är möjligt — anknyter till de utländska kamraternas ursprungsmiljö. Det fundamentalt gemensamma hos människor får bilda utgångspunkten för upplevelse av olikheter i språk, utseende, miljöer och levnadsvanor. Väggtidningar med bilder, nyhetsklipp, ord och fraser, böcker för barn och ungdom, sånger och lekar, föremål från aktuella länder bör utnyttjas i undervisningen.

Lektioner då hemspråklärare, eller andra vuxna invandrare, tillsammans med invandrarelever ger information och bjuder underhållning kan — som erfarenheten visat — få stor betydelse för kontakten mellan olika nationsgrupper inom skolan. Uttrycksmedel som bilder, musik, dramatisering etc är därvid viktiga, eftersom de kan förmedla upplevelse och information när språket inte når fram. I detta sammanhang skall påminnas om att uttrycksformer som bild- och formskapande och dramatisering kan vara mycket viktiga kommunikationsmedel för språkligt hämmade elever. För utländska elever med ringa kunskaper i svenska är det väsentligt, att deras behov av skapande verksamhet uppmuntras och får utlopp genom icke verbala uttrycksmedel.

Ansvaret för de skolpsykologiska och skolkurativa uppgifterna

Invandrareleverna har samma självklara rätt som skolans övriga elever till insatser från skolans elevvårdande personal. Ansvaret för åtgärder som fordrar insatser av skolpsykologisk och skolkurativ art vilar på psykolog och kurator. Problemen kommer emellertid ofta först till klasslärarens kännedom via hemspråkläraren. Denna lärare måste samarbeta med skolans övriga elevvårdspersonal och bli fungera som tolk vid eventuella hembesök och andra föräldrakontakter samt över huvud taget hjälpa till med att ta de kontakter som klassförestandare m fl finner lämpliga. Det skall dock understrykas, hur viktigt det är att alla kontakter sker

i fullt samförstånd med skolans ansvariga befattningshavare.

Invandrarfamiljen har stort behov av information om samhällets/skolans sociala resurser. Information måste ges vid upprepade tillfällen när olika frågor är aktuella — studiesociala frågor, sommarbarnsplacering m m — och helst då individuellt. Sådan information kan lämpligen ges vid hembesök av hemspråklärare och skolkurator gemensamt.

Förskolan och invandrabarnen

För invandrabarnen kan förskolan betyda en första introduktion till det svenska samhället, där de varsam kan slussas in i det nya landets kulturella förhållanden. I leksamvaro med det nya landets barn får invandrabarnet hjälp att tillägna sig svenska språket och får träna sig att kommunicera med svenska barn och vuxna.

Invandrabarnen lär sig relativt fort att förstå och tala svenska om de har svenska lekkamrater. Det ordförråd de tillägnar sig i leksituationer täcker dock i regel endast en liten del av de begrepp och ord som barnet behöver. Invandrabarnen behöver därför få en mer systematisk svenskträning som inriktar sig på att föra in ord och begrepp från olika verksamhetsområden för att öka deras ordförråd och framför allt stärka deras begreppsbyggnad.

Det är dock viktigt att svenskträningen sker på ett sådant sätt att den ej undantränger barnets eget hemspråk eller att barnet upplever detta språk som mindre värdefullt.

Även om kunskap i svenska är av stor betydelse för invandrabarnen får målsättningen med förskolvistelsen aldrig bli en ensidig språkträning utan måste syfta till att befrämja barnets hela personlighetsutveckling.

I många fall behöver invandrabarnen träning såväl i sitt eget hemspråk som i det svenska språket. Det gäller i all synnerhet i de fall där hemmiljön är språkligt torftig eller där föräldrarna på grund av dubbel- eller skiftarbete saknar tid och krafter att i tillräcklig utsträckning samtala och umgås med sina barn. Risken finns då att det egna språket inte utvecklas. För att förhindra att barnen blir halvspråkiga på såväl sitt eget hemspråk som svenska språket är det därför ytterst viktigt med både hemspråks- och svenskträning redan i förskolan.

I samband med skolstarten förstärks ofta invandrabarnens svårigheter. Det är svårt att följa med

A

B

och vara intresserad av undervisningen om man ofullständigt förstår och talar det språk som den bedrivs på. Minst lika svårt kan det vara att få kontakt med skolkamraterna om dessa upplever den nya kamraten som avvikande. Invandrarbarnet blir under sådana omständigheter lätt isolerat från kamratgemenskapen.

Därmed är grunden lagd till bestående skol-svårigheter. Ansträngningen att jämsides med allt annat nytt vid skolstarten också lära svenska blir ofta övermäktig. Barnet kan inte göra sig rätt-visa kunskaps- och färdighetsmässigt. Med tiden kan det bli allt svårare att hinna i kapp de jämn-åriga svensktalande kamraterna. Den ödesdigra följden kan bli svag självkänsla, misstro mot den egna förmågan, ångslan, lättleddhet och en negativ attityd riktad mot den egna personen eller den egna gruppen med dess språk och kulturella särart.

Åren före skolstarten och de första åren i skolan är viktiga för den grundläggande begrepps-bildningen, särskilt då det gäller begrepp som form, färg, storlek, antal, längd, ytor, volym, mängd, djup, tid, hastighet, funktion etc. För barn med ofull-ständiga svenskkunskaper kan begrepps-bildningen försvåras och försenas genom införandet av de nya språkliga symbolerna. Även abstrakta be-grepp, som inlärs senare än de konkreta, påverkas av denna försening. Försämrad förmåga att utnyttja begrepp och kunskaper medför större risker för barnet, t ex i trafiksammanhang. Långvariga nega-tiva erfarenheter kan medföra otrygghet och ångs-lan i kommande inläringssituationer och obenä-genhet att fortsätta utbildningen. Samtalsundervis-ning från och med det första skolåret i syfte att utveckla begrepp och öka ordförrådet på hem-språket är därför betydelsefull.

Samarbetet med invandrarföräldrarna är av största vikt. För att rätt kunna förstå invandrar-barnen och deras föräldrar krävs av förskolans personal en inlevelseförmåga i vad det kan inne-bära för en familj att bryta upp från en invand-miljö och möta nya livsmönster som ibland är markant avvikande från dem som är vanliga i hemlandet.

Samverkan med föräldrarna bör utgå från en grundlig information om förskolans målsättning och om hur arbetet bedrivs. Information måste i många fall ges på invandrarens eget språk. Då många invandrarens religion, syn på barnuppfostran, normer och värderingar skiljer sig avsevärt från de svenska är det viktigt att skillnaden i synsätt diskuteras med föräldrarna. Det är viktigt att både föräldrar och

C

personal inser risken av att normkonflikter kan uppstå för barnen då de i förskolan och skolan försöker anpassa sig till de värderingar och normer som gäller där men står i motsatsförhållande till föräldrarnas värderingar i hemsituationen. Det är en av förskolans uppgifter att grundlägga respekt och intresse för egna och andras kulturella särdrag. Därför är invandrarbarnen ett mycket värdefullt inslag i den svenska förskolan där grunden för ökad förståelse för andra länder kan läggas. Delaktighet i förskolans verksamhet kan för många invandrarföräldrar leda till att den sociala och språkliga isoleringen bryts.

Det är väsentligt att de åtgärder som vidtagits i förskolan för att underlätta barnens inlemmande i det svenska samhället får en naturlig uppföljning i grundskolan. Upprepade kontakter mellan avlämnande och mottagande lärare är därför nödvändiga.

Fritidsverksamhet

Målet för skolans fritidsfostran framgår bl a av Lgr 69 I s 30, där det framhålls att fritidsverksamheten ger möjlighet att ge ungdomarnas naturliga behov att sluta sig samman i grupper och gäng en positiv inriktning som leder till ett förtroendefullt och trivsamt samarbete.

En av förutsättningarna för att verksamheten skall få god effekt är att den inte uppfattas som påtvingad. Ungdomarna måste dock känna att de i skolan har ett stöd när deras resurser inte räcker till och att skolan kan hjälpa med sakkunskap, idéer och uppslag.

Skolan skall alltså medverka till att skapa goda kultur- och fritidsvanor. För invandrarelevorna måste särskilt uppmärksammas behovet av fritidsaktiviteter som innebär att ungdomarna genom spontana eller organiserade sysselsättningar, individuellt eller i gemenskap med andra, får erfarenheter på det sociala, emotionella och intellektuella planet. Samtidigt skall de erbjudas möjligheter till den förankring i det egna kultur- och fritidslivet som skapar trygghet och självkänsla. Särskilt väsentligt är att ungdomarna stimuleras till ett individuellt ställningstagande genom att ta aktiv del i och känna medansvar för den verksamhet de deltar i.

Med fritid avses i detta sammanhang de aktiviteter som ej är kursplanebundna. Elevens egna intressen och önskemål måste kunna påverka valet av fritidsaktiviteter, men särskild uppmärksamhet måste ägnas åt den påverkan som traditioner, kön,

kamrater samt föräldrarna utövar. Särskilt föräldrarnas stöd kan vara en stor tillgång. Slentrianmässiga val bör undvikas genom aktiv information och diskussion före valet av sysselsättning. Invandrarelevorna bör i första hand informeras om den fritidsverksamhet som organiserats inom skolan på håltimmar, långraster och eftermiddagar.

Stort utrymme måste lämnas åt samarbete med ungdoms- och invandrarorganisationer samt de kommunala fritidsorganen som dels kan ta till vara specialintressen, dels kan skapa nya kontakter och erfarenheter. Andra vägar till samarbete finns genom kontakter med bibliotek, studieförbund, intresseföreningar inom bostadsområden etc.

I fritidsverksamheten bör sport och idrott av alla slag finnas på programmet och därvid är kontakten och samverkan med idrotts- och friluftsföreningarna en naturlig väg.

Elever med intresse för exempelvis schack, fotografering eller ridning kan ofta vända sig till specialklubbar som finns i respektive kommuner.

En särskild kontakt mellan ansvarig lärare och fritidsledare bör tas och kan vara av stort värde t ex med tanke på den särskilda språkträning eller träning i att samarbeta med andra barn som kan behövas.

Skillnaden mellan de pedagogiska metoderna i undervisning och fritidsverksamhet är ej stor. Målen i stort är desamma och en samverkan med det omgivande samhället kan bidra till att öka elevens motivation för skolan och ge möjlighet till utveckling av den unge invandrarens personlighet.

Från utlandet återinflyttade svenska barns skolgång

Bestämmelserna om stödundervisning enligt Kbr 1966-06-16 gäller även från utlandet återinflyttade svenska elever.

Med "svenska barn som intagits från utländska skolor" avses elever som intagits från svensk utlandsskola eller utländsk nationell skola eller internationell skola samt elever som i utlandet fått enskild undervisning, t ex korrespondensundervisning. För samtliga gäller att de vid ankomsten till skola i Sverige måste ägnas särskild omsorg av lärare och skolkurativ personal.

Erfarenheten visar att flertalet här avsedda elever klarar övergången utan svårighet. För vissa elever har dock förflyttningen från små, intima skolor i utlandet med delvis annan metodik, till

B

A

Avsnitt B. Metodiska anvisningar för undervisningen i svenska språket

Allmänna synpunkter

De metodiska anvisningarna är utformade med hänsyn till behovet att meddela en enspråkig undervisning i svenska till grupper sammansatta av elever med olika hemspråk. Det förutsätts, att undervisningen i svenska handhas av svensk lärare eller i varje fall av lärare som helt behärskar svenska språket. Också i de fall då undervisningen i svenska ges av en lärare med kunskaper i elevernas språk förutsätts att undervisningen i största möjliga utsträckning sker på svenska även om läraren bedömer att vissa förklaringar kan ges på elevernas eget språk. Lärare som saknar sådana kunskaper rekommenderas att ta del av de häften i kontrastiv grammatik med inriktning på olika invandarspråk som upptagits i skolöverstyrelsens läromedelsförteckning, för att därigenom bilda sig en uppfattning om var elevernas svårigheter ligger vid inläringen av svenskan.

Det yttersta målet för undervisningen i svenska för invandrarelever är att ge dessa med svenska elever jämlika förutsättningar för utbildning inom svenskt skolväsen.

Den grundläggande undervisningen i svenska för invandrarelever har till uppgift att göra eleverna förtrogna med ett begränsat, för dem väsentligt förråd av ord, fraser och grammatiska strukturer och att grundlägga ett gott uttal så att de kan uppfatta och förstå enkelt vardagspråk, uttrycka sig i tal i språkligt enkla, vardagliga situationer i skolan och på fritiden, läsa och förstå enkel text och i någon mån uttrycka sig i skrift. Undervisningen skall också ge invandrareleverna orientering i skolan och närsamhället.

Den fortsatta undervisningen i svenska skall syfta till att befästa och fördjupa de språkliga färdigheter som de tidigare inhämtat. Den har också till uppgift att understödja arbetet i den vanliga klassen genom studietekniska övningar och fortsatt information om samhället.

Undervisningen skall liksom i annan språkundervisning inriktas på färdigheterna lyssna och förstå, tala, läsa och skriva. Därvid bör befast muntlig färdighet utgöra grund för läs- och skrivövningarna. Grammatiska företeelser inlärs genom systematisk träning av språkliga strukturer av hög frekvens med samtidig övning av uttal, intonation och satsrytm. Studietekniska övningar måste bilda inslag i svenskläringen; inläring av vissa ord och fraser är nödvändig för arbetet i såväl stödundervisning som i vanlig klass. I studiegången införs därför efter hand allt fler uttryck och termer med inriktning på arbetet inom olika ämnen. Undervisningen i svenska hämtar helt naturligt sakstoff från vardagslivet i skolan och närsamhället och förmedlar till eleverna ord och fraser som behöver användas i sociala situationer, tex i lekparken, i skolan, på bussen, på idrottsplatsen, i affären. Efter hand vidgas samhälls- och naturorienteringen med anknytning till undervisningen i hembygdkunskap, samhällskunskap och andra orienteringsämnen i den vanliga klassen.

Att kunna förstå talat språk är för den icke svensktalande nykomlingen det mest angelägna. Det är av avgörande betydelse för elevens möjligheter att klara sig i den nya miljön, följa undervisningen, få kamrater, förstå uppmaningar, kommentarer, kritik och beröm av sitt skolarbete, kunna

A

B

att mycken omsorg i början ägnas åt avlyssning. Men övningarna måste varieras eftersom avlyssning är mycket tröttande.

Eleverna bör även få lyssna till andra röster än lärarens. Läraren bör således ofta använda inspelningar av olika svenska röster. Detta gäller i särskilt hög grad, om läraren talar utpräglad dialekt. Inspelningar av jämnåriga svenska elevers tal kan ibland användas. Avlyssning bör i allmänhet sammankopplas med såväl bundna som friare talövningar, då stoffet behandlas.

De första hörövningarna skall ges i en mycket konkret form: läraren arrangerar situationer, agerar själv och låter eleverna agera, samt använder föremål och bilder, så att sammanhanget och innebörden av de viktigaste orden och fraserna fullständigt klarläggs. När nya ord presenterats bör man genast öva dem i hel fras. Ex: Vad gör jag nu? Du går.

Med en sådan metodik söker man undvika att elevens talspråk blir sönderhackat.

Läraren skall tala enkelt och naturligt, inte med överdrivet långsamt tempo eller onaturligt tydlig artikulation.

Ordförråd av studieteknisk natur

Det är nödvändigt för den fortsatta undervisningen att genom hör- och talövningar bygga upp ett ordförråd av studieteknisk natur.

Exempel på ord som tidigt bör läras in:

titta, lyssna/höra, säga efter, svara, fråga, läsa, skriva, rita, måla, klippa, peka (speciellt i imperativform)

bok, penna, suddgummi, linjal, sax, kriter, papper, skrivbok, pärm, sida, fröken, magister

bänk, stol, tavla, dörr, fönster, skåp

först, i mitten, sist (i ordet, på raden, på sidan), upp, ner, början, slutet, före, efter, på, i, nästa (sida)

ljud, ord, bokstav

räkneord

färger

rätt-fel, liten-stor, bra.

Användning av föremål och bilder till hörövningarna

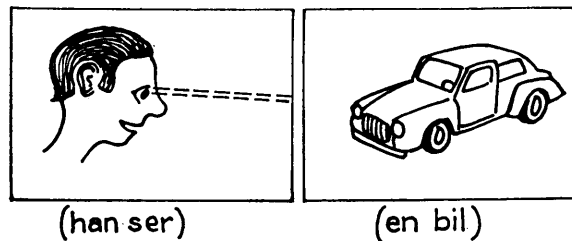
Läraren och eleverna själva samt all deras utrustning i lektionsrummet utnyttjas självfallet vid hörövningarna liksom vid talträningen. Läraren behöver därför ha föremålsamlingar som eleverna kan hantera. Särskilt med tanke på de yngsta eleverna och blyga, hämmade barn är det betydelsefullt att ha föremål och bilder som stimulerar och roar. En stor docka med kläder, leksaksdjur, bilar, spel, föremål med klara, vackra färger kan öka motivationen att lära sig förstå och tala. Alla sinnen behöver tas i anspråk vid inläringen för att ge klara begrepp och ge språket den förankring i känslolivet som är så viktig för en rätt språkutveckling.

Enkla, entydiga bilder kan användas för elever på ganska olika förståelsenivåer — bilden förklarar och stöder. Bilderna presenteras i läsriktningen, vilket är särskilt viktigt i årskurs 1 och i fråga om elever i vars språk annan läsriktning förekommer.

Flaneltavlan är ett mycket bra hjälpmedel. Bilderna bör om möjligt väljas med tanke på elevernas ålder. Äldre elever kan reagera negativt på bilder som de uppfattar som småbarnsaktiga.

Exempel

Korta satser av typen "Han ser en bil" skall läras ut. Bilderna presenteras samtidigt som läraren säger satsen.

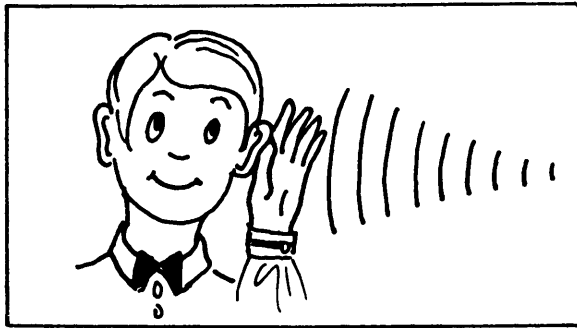
Genom att byta "han" mot "hon", "ser" mot "hör" och växla akkusativobjekt kan en mängd variationer på samma språkliga mönster erhållas.

A

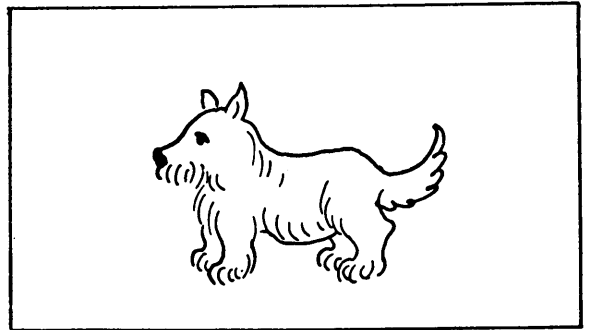
B

Vänstra bilden kan bytas mot vilken som helst av:

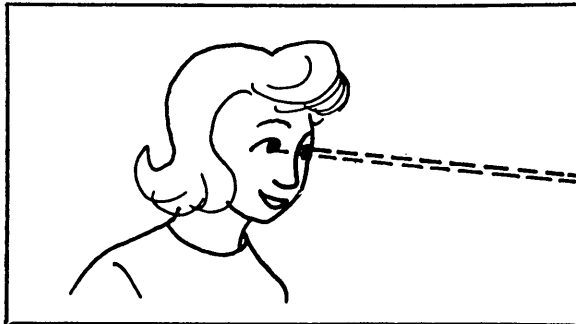
Högra bilden kan bytas mot vilken som helst av:

(han hör)

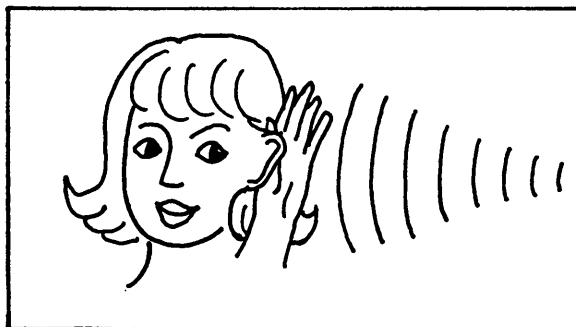
(en hund)

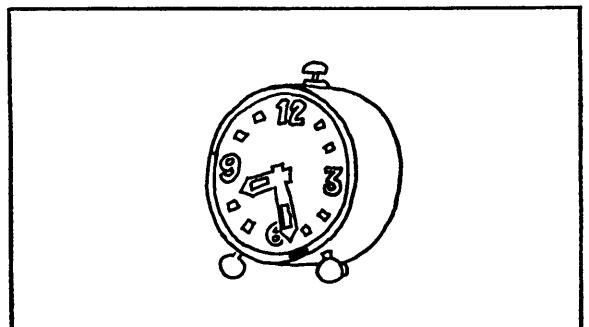
(hon ser)

(en man)

(hon hör)

(en klocka)

.....

.....

.....

.....

.....

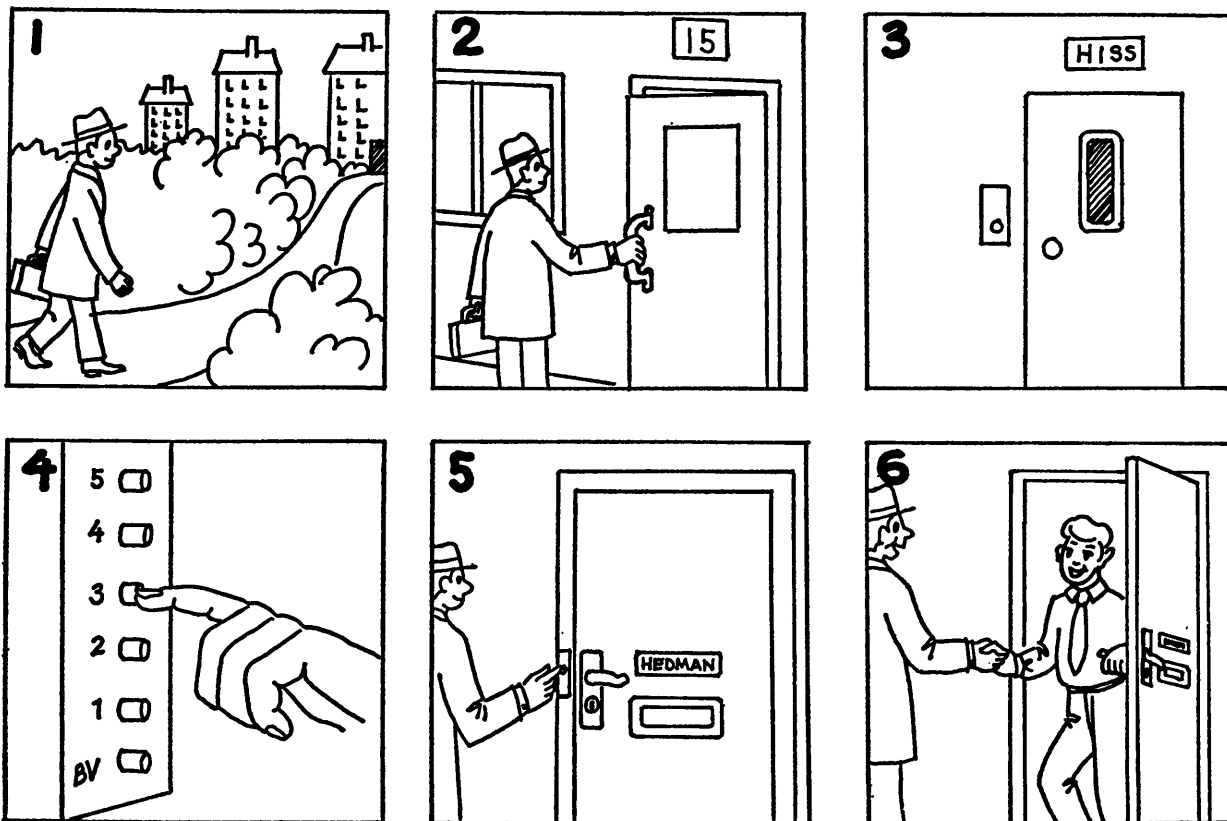
.....

Även längre hörövningar bör stödjas av bilder.

Bilderna bör vara ordnade i tydlig sekvens, så att varje moment i berättelsen stöds av bilder. Samma bildserier kan senare utnyttjas för talövningar.

Exempel på bildserie:

Här följer de första bilderna i en serie som handlar om ett besök hemma hos en familj.

Extensiva hörövningar bör vara ett ofta återkommande moment i svenskundervisningen. De måste till en början vara mycket korta för att inte elevernas uppmärksamhet skall slappna. Man kan i stor utsträckning använda sig av ljudband, intalade av olika svenska röster (barn — vuxna — gamla; manliga — kvinnliga; regionalt färgade varianter). De bör småningom återge även akustiskt realistiska situationer, vilket kan ske genom att rösterna blandas med trafikbuller eller andra ljudillustrationer.

Förslag till uppföljning, se Extensiv textbehandling (s 50 ff).

Även avlyssning av svenska sånger kan ses som ett led i denna träning att höra och förstå.

I den fortsatta stödundervisningen kan det vara av värde, om läraren orienterar om kommande TV- och radioprogram och gör speciellt äldre elever uppmärksamma på detaljer i uttal och ordförråd i det språkliga stoff, som de möter där och som kan räknas som en avancerad form av hörövning.

A

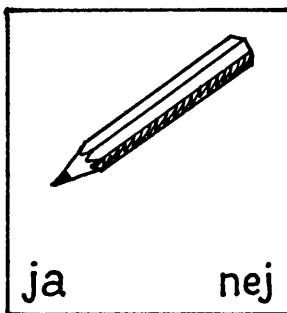
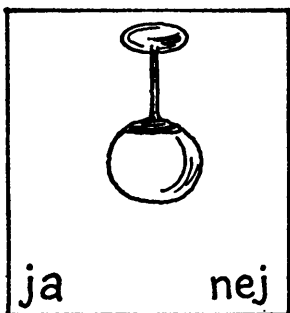
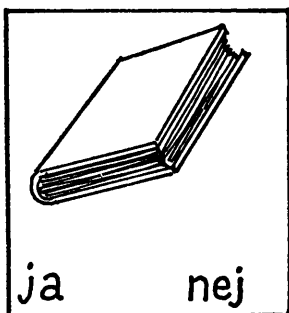
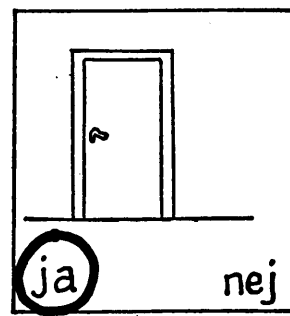
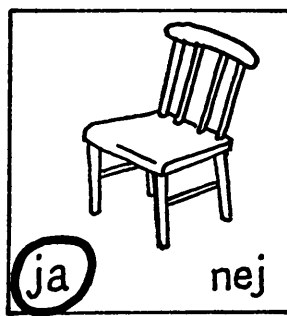
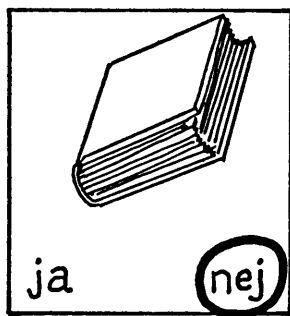
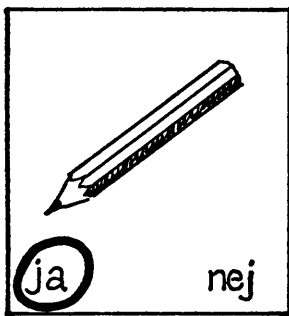
B

Kontroll av hörförståelsen

Redan efter några lektioner kan hörförståelsen kontrolleras på olika sätt. Man kan be eleven utföra vissa handlingar, t ex peka, rita, skriva, stå, sitta osv. Förståelsen kan också undersökas genom att eleven på ett blad med bilder får markera på ett visst sätt. Något läskunniga elever kan markera med ja och nej.

Exempel

När vissa substantiv och strukturer är inlärd, får eleverna ett bildblad av följande utseende:

Läraren läser frågor till varje bild, visar samtidigt bildbladet i arbetsprojektor och markerar själv de första uppgifterna. Eleverna markerar på samma sätt och fortsätter sedan själva. Övningen kan också ledas med inspelningar. Observera att bilderna kommer i rader som läses från vänster till höger. På så sätt blir redan övningen ett sätt att börja öva in läs- och skrivriktningen för den som behöver det.

Exempel på frågor:

Är det en penna? — Vad är det här? Är det en mössa? — Titta på den här bilden! Kan du se en stol?

Varianter av kontrollen kan göras med hjälp av lösa bildkort. Ytterligare exempel på sätt att kontrollera hörförståelsen ges i kapitlet Provtyper.

C

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tala

Allmänt

Talövningens syfte är att ge eleverna färdighet att spontant uttrycka sig muntligt på god svenska. För den grundläggande inövningen av korrekta fraser används den *bundna* talövningen. En bunden talövning innebär att eleven i sitt svar måste använda den språkliga företeelse som skall övas. Den bundna talövningen skall ses som ett medel att komma fram till en *friare* talövning, i vilken det väsentliga är att eleven talar mer sammanhängande och helt förståeligt om än inte helt korrekt och vänjer sig att yttra sig utan blyghet.

I den bundna talövningen bör både formfel och uttalsfel korrigeras. Läraren bör dock tänka på att leda övningen på ett sådant sätt att fel förebyggs och rättelserna inte behöver bli så irriterande många. I den friare talövningen bör korrigerings ske varsamt. Framför allt är det viktigt att eleven känner att läraren uppskattar hans försök att tala det främmande språket. Undervisningen får inte planeras så, att bunden talövning blir den enda formen av talövning i den grundläggande undervisningen och friare talövning den enda formen i den fortsatta undervisningen, utan båda formerna måste ständigt samordnas och varvas så att friare talövningar sätts in så snart det för eleverna är möjligt att relativt fritt uttrycka sig med ord och strukturer som noggrant inövats i den bundna talövningen.

Bunden talövning

Bunden talövning används för inprägling av språkliga mönster samt för grundläggande inövning av ord och fraser. Nya ord inövas i kända strukturer och nya strukturer övas med känt ordförråd.

Exempel

Verbet "hör" skall övas som enda nya begrepp. Vad hör han? — Han hör en bil (en klocka, en hund, en gitarr).

Strukturövningen bör vara enspråkig, snabb, muntlig, systematisk, varierad, naturlig och ha så konkret anknytning som möjligt. Dessutom måste den presenteras på ett sådant sätt att eleverna förstår vad den syftar till.

Utgångspunkt är föremål, bild eller ljud. När eleverna börjat läsa text, utgörs övningen i hög

grad av utfrågning på textinnehållet (intensiv text-behandling). Det är en fördel om strukturen förekommer flera gånger i den text som studerats.

Övningen styrs av läraren så, att också eleverna ställer frågor. För äldre elever kan även ljudband användas.

Kommentarer, slutsatser och regler kommer lämpligen i sista hand eller i varje fall mot slutet av övningen. Om man får eleverna att själva formulera en slutsats, har övningen lyckats väl.

En viktig princip för dessa övningar är, att det som övas måste vara den enda nya faktorn i strukturen. En ny, okänd struktur övas alltid med känt ordförråd. Om övningen anknyts till verkligheten, tex föremål i klassrummet, bilder eller mimiskt agerande, sk aktivt spel, befrämjas klarheten och förståelsen.

Tempot är viktigt vid dessa övningar; alla eleverna måste hinna vara med och svara eller fråga. Dock bör endast en liten del av lektionen anslås till strukturövningen, kanske bara fyra, fem minuter. Läraren börjar i ganska lugnt tempo som ökas successivt, samtidigt som han är uppmärksam på att alla följer med.

Vid varje lektionstillfälle presenteras som regel endast en ny struktur. Varje nytt mönster bör sedan i fortsättningen ständigt aktualiseras och förstärkas.

Lärare som undervisar i förberedelseklass där eleverna vistas större delen av dagen måste vara särskilt vaksamma på trötthetstecken hos eleverna och skapa omväxling i undervisningen.

Strukturövningarna är en typisk form av gruppaktivitet. En viss individualisering kan naturligtvis förekomma även vid en gruppövning genom att läraren arbetar med en mindre grupp eller en enskild elev som behöver mera speciell övning på en viss företeelse, varvid resten av gruppen sysslar med andra uppgifter.

Resultatet av dessa övningar är mycket beroende av lärarens förmåga att engagera eleverna.

Läraren bör ha för vana att ständigt uppmuntra eleverna, såväl individuellt som kollektivt. Han bör hjälpa elever med svårigheter genom att ge alternativfrågor, ge ja-nej-frågor, sufflera eller, om eleverna kan läsa, skriva svaret på tavlan. Att rita på tavlan är en god metod. Det roar eleverna, i synnerhet om läraren inte är särskilt skicklig tecknare.

I samtliga fall då en struktur kan levandegöras genom att man utför en handling, bör denna möjlighet utnyttjas.

A

B

Exempel 1

När gruppen någorlunda behärskar meningar av typen "jag öppnar fönstret — jag stänger fönstret" kan man för att introducera imperativ gå till väga på följande sätt:

1. Läraren demonstrerar först verben med ljud-illustration eller agerande samtidigt som han säger: jag hostar, jag ritar, jag ringer, jag springer.
2. Sedan uppmanar läraren eleverna att göra efter när han agerar och säger: hosta! rita! ring! spring!
3. Läraren uppmanar enskilda elever att agera.
4. Enskilda elever uppmanar läraren att agera.
5. Eleverna uppmanar varandra.
6. Därefter utför läraren en handling, t ex hostar, och frågar: Vad gör jag? Eleven svarar: Du hostar. Osv.
7. En elev väljer en handling. Läraren frågar: Vad gör han? En annan elev svarar t ex: Han springer. Osv.
8. En elev utför en handling och frågar en annan elev: Vad gör jag?
9. Läraren skriver formerna på tavlan, om eleverna kan läsa.

Exempel 2

En liknande typ av övning kan användas t ex för att träna prepositioner ("lägg pennan på bordet: — under bordet — bredvid bordet")

Exempel 3

Man kan genom uppmaningar och mimiskt agerande också träna:

- a) till höger — till vänster — rakt fram
- b) till höger om — till vänster om.

Med bildkort eller föremål som eleverna kan hålla i, peka på, ge varandra osv, kan många strukturer göras mer åskådliga.

Exempel 4 (personliga pronomen + ha)

Alla elever har en bild eller ett föremål i handen. Läraren visar sitt föremål/sin bild och säger t ex:

Lär: Jag har en penna. Vad har du?

Elelv: Jag har en sax.

Lär: Fråga Lena vad Lena har.

Elelv: Vad har du?

Lena: Jag har en linjal.

Exempel 5 (possessiva pronomen)
(En elev håller en bok i handen)
Hon har en bok — det är *hennes* bok.

(Två elever håller i samma bok)
De har en bok — det är *deras* bok.

Liknande övningar kan göras med alla grammatiska strukturer som kan åskådliggöras med en bild eller ett föremål (en-ett, verb-tempus, adjektiv, prepositioner m m).

Eleverna kan också peka på tavlan, stordian, kartan, flanellografen, blädderblocket m m.

Över huvud taget kan värdet och nödvändigheten av aktivering inte nog betonas.

Följande arbetsgång vid dessa strukturövningar bör följas:

1. Läraren säger före — eleverna lyssnar.
2. Läraren säger före — eleverna repeterar.
3. Läraren frågar och svarar själv.
4. Läraren frågar — eleverna svarar.
5. Eleverna frågar varandra och läraren.

Den sista punkten är viktig. Eleverna måste lära sig att ställa frågor.

Några olika typer av strukturövningar

a) Repetition

Strukturövningarna kan bygga på en enkel repetition.

Svaret finns delvis i lärarens fråga:

Exempel 1

Fråga: Är den boken din eller min?

Svar: Den är min.

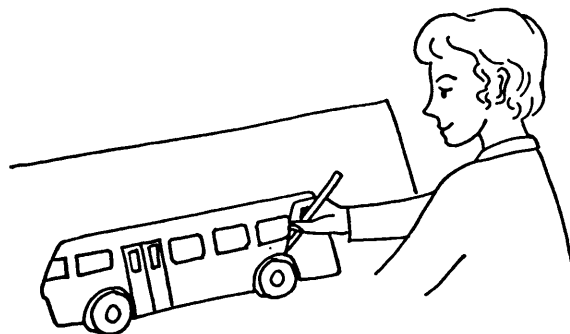
Fråga: Är den här pennan din eller min?

Svar: Den är min.

Fråga: Är den här hatten min eller din?

Svar: Den är min.

Exempel 2

Fråga: Ritar han en bil eller en buss?

Svar: Han ritar en buss.

Fråga: Köper han en bok eller en tidning?

Svar: Han köper en tidning.

Fråga: Äter han en glass eller en korv?

Svar: Han äter en glass.

A

B

b) Substitution (utbyte)

En vanlig typ av strukturövningar där eleverna i en given fras byter ut ett element mot ett annat:

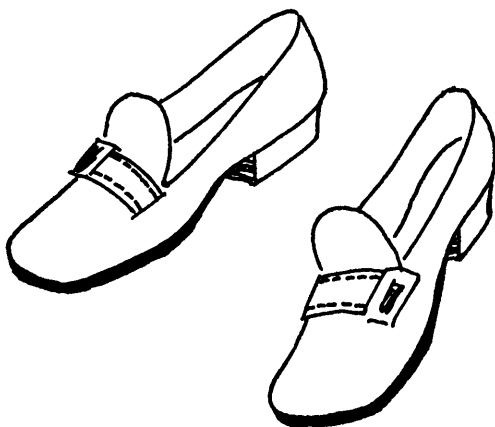
Fråga: Vad kostar tidningen?

Svar: Den kostar 90 öre.

Fråga: Vad kostar frimärket?

Svar: Det kostar 75 öre.

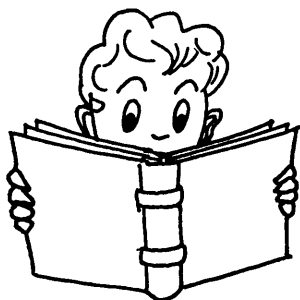

Fråga: Vad kostar skorna?

Svar: De kostar 75 kronor.

A series of horizontal dotted lines for writing answers, extending from the top of the page down to the bottom.

Tvåstegsövning där steg 1 är bekant:
(Titta på den här bilden av Jani)

1. a) Fråga: Läser han en bok?
Svar: Ja, det gör han.
Fråga: Dricker han vatten?
Svar: Ja, det gör han.
Fråga: Bor han i Sverige?
Svar: Ja, det gör han. Osv.
- b) Fråga: Läser han en tidning?
Svar: Nej, det gör han inte.
Fråga: Bor han i Finland?
Svar: Nej, det gör han inte. Osv.
2. a) Fråga: Kan han läsa?
Svar: Ja, det kan han.
Fråga: Vill han läsa?
Svar: Ja, det vill han. Osv.
- b) Fråga: Kan han tala finska?
Svar: Nej, det kan han inte.
Fråga: Får han köra bil?
Svar: Nej, det får han inte osv.

c) Transformation (omvandling)

Transformation kan användas bl a för att träna tempus:

Anna går på bio klockan 7. Hon ser en bra film.
Hon åker buss hem.

(Vad gjorde Anna igår?)

Svar: Hon gick på bio klockan 7. Hon såg en bra film. Hon åkte buss hem.

d) Bundna dialogövningar

Bundna dialogövningar kan vara utformade på olika sätt. Ett exempel på bundna dialogövningar är minisituationen:

Fråga: Vad gjorde du igår kväll?

Svar: Jag tittade på TV igår kväll.

Fråga: Vad ska du göra i morgon kväll?

Svar: Jag ska gå på bio i morgon kväll.

Svaret kan vara utformat som en fråga:

Påstående: Jag åt korv till lunch.

Svar: Var det gott?

Läraren eller annan elev bekräftar: Ja, det var det.

Påstående: Jag köpte nya skor igår.

Svar: Var de dyra?

Läraren eller annan elev bekräftar: Ja, det var de.

e) Ordflödesövningar

Observera den speciella form av strukturövningar som man kan kalla ordflödesövningar.

I dessa övningar tränas eleverna att snabbt anpassa sig efter ett varierande innehåll, att utan tvekan uttala längre fraser och yttra sig mera sammanhängande. Övningarna är alltså främst avsedda att träna upp elevernas talhastighet och bör därför bestå av kända strukturer och känt ordförråd.

Exempel på fraser som kan användas till ordflödesövningar:

1. Jag skulle vilja ha en Kalle Anka. Hur mycket kostar den?
2. Kjolen passar inte. Den är för stor. Kan jag få prova en annan?
3. Tycker du? Det tycker inte jag. Jag tycker den är bra.

Övningen blir lättare och livfullare, om eleverna med sina röster och miner försöker uttrycka tvivel, förvåning osv. Man bör också ha föremål eller bilder till hands för att åskådliggöra uttrycken. Även om det i första hand här är fråga om muntliga övningar, kan eleverna snabbare förstå vad läraren vill att de skall göra genom att läraren — för elever som kan läsa — vid presentationen visar svarsfrasen, ett eller flera exempel, på tavlan eller bläd-

A

B

dertavlän eller med hjälp av arbetsprojektor. Men under övningens gång är det viktigt att eleverna lösgörs från skriften och koncentrerar sig på vad som sägs och skall sägas.

Friare talövning

I den friare talövningen skall det som lärts in genom bundna talövningar användas av eleverna utan att läraren genom sitt sätt att fråga hårt styr svaret. Eleverna måste stimuleras att så snart som möjligt försöka uttrycka sina egna upplevelser, förmodanden, önskemål, känslor och åsikter.

Det är viktigt att vad som sägs vid samtalsövning stämmer med verkligheten så långt detta är möjligt och i övrigt framstår som helt rimligt. Eleverna bör kunna tillämpa sina språkfärdigheter i meningsfulla situationer. Hälsningsord, presentation av sig själv och sina kamrater, sin skola, sina intressen, sitt land, artighetsfraser, utbyte av adresser och telefonnummer kan lämpligen förekomma som enkla talövningar.

Framför allt torde bildmaterial vara en mycket stor hjälp också vid friare talövning. Se vidare momentet Bild, s 72. Senare när textläsning förekommer är en vanlig form av friare talövning den där läraren utgår från en text, som avlyssnas eller läses extensivt, ger översiktsfrågor och låter eleverna referera och/eller dramatisera texten.

Över huvud taget har den friare samtalsövningen ett naturligt samband med olika vardagssituationer i och utanför klassrummet. En enspråkig undervisning leder naturligt till att de olika situationer som uppstår kommenteras på svenska och att samtalspråket i klassrummet blir svenska. Dessa enkla samtal bör inte bara föras i form av frågor som läraren ställer och eleverna besvarar. Det är väsentligt att eleverna också ges tillfälle att ställa frågor till varandra och till läraren, eftersom invandrare ofta försätts i den situationen att de måste fråga sig fram för att få nödvändig information.

Att låta eleverna berätta om egna erfarenheter i anslutning till en bild eller en text som behandlats gemensamt kan också vara en lämplig form av talövning, där tidigare inlärt stoff befasts. Om gruppen talat eller läst om en resa, en utflykt, ett konditoribesök e d, berättar alltså någon eller några elever om en egen upplevelse av liknande slag, och använder då ord och fraser från den behandlade texten i sin framställning. Det är därför önskvärt, att det bland de läromedel som används finns material som kan bilda bakgrund

C

till denna typ av övningar (t ex färdmedel, turlistor, nöjesannonser, TV-radioprogram).

Jämförelse mellan Sverige och det egna landet bör göras då det finns tillfälle. Den friare talövningen går lättare om man lyckas få eleverna att känna att kraven på tempo och formellt oklanderliga prestationer inte är lika höga som under de bundna övningarna. Ofta räcker det med att läraren sedan han bekräftat riktigheten vad innehållet beträffar, upprepar elevens tanke i korrekt form. Självförtroendet ökar prestationsförmågan.

Exempel 1

Efter att ha övat futurum och presens av vanliga verb kan man anknyta till vad eleverna själva skall göra. Läraren frågar: Vad ska du göra i kväll/ i morgon? och skriver upp uttrycken på tavlan: titta på TV, leka, hjälpa mamma, spela fotboll (bordtennis), lägga pussel, laga cykeln, tvätta håret, lyssna på radio, skriva ett brev osv. Därefter läser gruppen i kör efter läraren: Jag ska titta på TV, Jag ska . . . osv. Sedan kan läraren fråga eleverna, eleverna fråga varandra och läraren.

När eleverna lärt sig imperfektum, kan man göra på liknande sätt med utgångspunkten: Vad gjorde du igår/i lördags/ i söndags?

Exempel 2

Eleverna har lärt sig en dialog utantill, kanske av den här typen:

A: Hej!

B: Hej, hur mår du?

A: Tack, jag mår bra. Hur mår du?

B: Tack, jag mår också bra.

A: Vad ska du göra på lördag?

B: Jag vet inte.

A: Vill du gå och spela pingis med mig?

B: Ja, det vill jag. När ska vi börja?

A: Klockan sex.

B: Det är bra. Vi ses på lördag.

A: Hej, hej.

Man kan låta eleverna öva dialogen två och två, innan de spelar upp den för gruppen. De kan också öva egna varianter på dialogen (hur de mår, vad de ska göra, var de ska träffas osv).

Dramatisering

Dramatisering av vardagssituationer kan hjälpa elever på olika stadier att tala mer fritt och spontant och lägga in litet känsla i det de säger.

För att eleverna skall komma i gång kan det vara bra att läraren pratar igenom situationen med eleverna och inventerar vilka ord och fraser de kan använda.

Flanobilder kan användas som stöd. Läraren bör i början också vara med och agera.

1. Dramatisering av en situation. Eleverna har övat ord och fraser som används i en inköpssituation. Dessa ska nu befästas genom dramatiseringsövningar.

Läraren använder flanobilder på olika föremål. I olika plastmappar har han lagt bilder på varor som kan köpas i en tidningskiosk, i en matvaruaffär, i en fruktaffär, i ett korvstånd etc. På flano-tavlan sätter läraren upp en sats med bilder, och två elever som gärna agerar inför sina kamrater får spela kund respektive expedient. De ställer sig på var sin sida om ett bord framför flanografen. Allt eftersom kunden väljer bland "varorna", plockar expedienten ner dem på "disken" och räknar slutligen ut vad inköpet kostar. Efter avslutat samtal sätter läraren upp en ny bildserie på tavlan och två andra elever får agera.

2. Dramatisering av bildserier. Sedan läraren givit nödvändiga ord, fraser och uttryck, spelar eleverna de olika rollerna i bildserien. Bildserierna kan eventuellt eleverna själva tillverka, vilket kan bidra till att de lättare kan engagera sig i olika roller och situationer.

3. Situationer uppbyggda kring givna ord. Stencil med enkla ord inom ett visst sakområde delas ut eller byggs upp på tavlan med hjälp av bilder, t ex vid kiosken-klockan är tre-många barn-du tap-par din korv-en hund sitter och väntar-slukar korven.

4. Låt eleverna själva planera, förbereda och framföra en scen efter några stödord eller en given situation, t ex I affären, Födelsedagskalas, Hos tandläkaren.

5. Handdocksteater är en tacksam form av dramatisering som kan användas helt fritt, på tema till ett sakområde eller då man vill levandegöra en strukturövning.

A

B

Att kunna "gömma" sig bakom en handdocka brukar elever som är blyga och hämmade tycka om. Blygheten försvinner och att tala fritt blir ofta lättare. Handdockorna kan som bild- och formarbete tillverkas av eleverna själva i papier maché eller tyg och kan användas gång på gång. Ytterligare variation kan fås genom att byta kläder på dockorna. Samarbete behövs mellan svenskläraren/klassläraren och lärare i teckning och slöjd.

6. Mimiskt agerande eller pantomim kan användas på t ex följande sätt:

En elev utför vissa handlingar och den övriga gruppen får berätta vad han gör.

Exempel: Eleven visar vad han gör vid olika tidpunkter på dagen. Gruppen berättar: Han stiger upp. Han tvättar sig osv.

7. Speciellt för yngre elever kan hämningslekar vara ett medel att lossa hämningar och tjäna som förberedelse för enskilt agerande i språkträningssituationer, t ex.

vi går på vassa stenar

vi smyger oss fram

vi är astronauter

vi har en spegel framför oss. Vi är blyga, glada, arga, ledsna.

8. Dialogövningar med telefon. Med två telefoner (gärna leksaks- eller skolsnickrade) som hjälp kan läraren och eleverna bygga dialoger i form av telefonsamtal som görs svårare i takt med kunskapsinhämtandet. Dialogerna kan byggas på elevernas egen fantasi och/eller med hjälp av uppsatta bilder och ord.

Elevernas namn och telefonnummer står åskådligt uppskrivna på tavlan eller blädderblocket.

Läraren ringer först en elev och för ett samtal.

Eleverna kan sedan ringa till varandra.

En del barn vill ogärna yttra sig inför en hel grupp. För att ge dessa elever tillfälle till mer ogenerad talövning kan läraren låta eleverna parvis öva liknande fritt utarbetade dialoger eller dialoger som bygger på bildserier eller läst text. Under övningen går läraren runt och lyssnar och hjälper varje par.

C

Lek, spel och sång

Leken i undervisningen har bl a dessa funktioner:
den löser upp eventuella hämningar hos eleverna
den stimulerar eleverna
den aktiverar eleverna och
den befäster redan inlärt stoff.

Leken bör uppta endast en liten del av lektionen.
Det kan vara lämpligt att sätta in en lek som variation om man märker trötthet i gruppen. Här ges några förslag till lekar för olika språknivåer:

Lek

Lek	Stoff eller moment som tränas
1. "Ett skepp kommer lastat"	Ordförråd
2. "Tjugo frågor" (förenklat)	Ordförråd Frågeställningar
3. Pass Alla deltagarna säger var sitt räkneord i snabb takt. Räkneord som kan delas med 3 (6, 9, 12 etc) och alla räkneord som innehåller en trea (13, 23, 33 etc; 31, 32, 33 etc) ersätts med ordet "pass", "burr" eller annat lämpligt ord. Ordet kan vara ett nyligen inlärt ord. Man kan välja vilken siffra som helst till "pass".	Räkneord
4. "Snottra" Ett verb ersätts med ordet snotttra. En deltagare "snottrar" och de övriga frågar fram det tänkta verbet (frågor av typen "Snottrar man varje dag?" "Snottrar man på morgonen?"). Leken kan varieras till att gälla adjektiv ("snottrig").	Verb Adjektiv
5. Svara utan "ja-nej" Ex: "Tycker du om kaffe?" Svar: "Jag tycker inte om kaffe". (Variant: "Det gör jag inte".) Ordet nej får inte förekomma i svaret. (Ganska svårt.)	

Lek

6. Rita — gissa
Gruppen delas i två lag. Alla skriver var sitt ord, som går att illustrera på en lapp. Lapparna samlas i två högar, en för varje lag. En elev från lag 1 tar en lapp ur lag 2:s hög och försöker rita detta ord. Hans eget lag (lag 1) gissar. Den som ritat får inte säga något, inte skriva bokstäver eller siffror. Man kan i förväg bestämma ett visst ämnesområde, vissa sidor i boken e d.

Stoff eller moment som tränas

Ordförråd,
mest
substantiv

7. Bingo

a) Räkneord
Varje elev skriver 5 tal mellan 1 och 50 (Ex: 4, 13, 23, 35, 49). Läraren eller en elev, som ska ropa ut siffrorna, skriver ner alla siffrorna 1, 2, 3, 4, 5 osv till 50 på tavlan. Han korsar över ett slumpvis utvalt tal och ropar samtidigt ut det. De elever som har talet på sin lapp stryker över det. Man fortsätter till någon elev får alla fem talen överstrukna. Den som först får sin rad ropar Bingo och har vunnit. (Man kan naturligtvis också använda något av de i marknaden förekommande bingospel.)
Eleven läser sin rad och läraren kontrollerar att det är rätt siffror.

Räkneord

b) En variant är Färg-bingo
Varje elev målar 3, 4 eller 5 rutor i olika valfria färger. Läraren ropar ut färgerna, eleverna kan sätta kryss e d under den ruta som har rätt färg. Den som först har fått sin färg rad "full" har vunnit. (Obs! man kan använda ljusgrön, mörkgrön osv, för att få fler varianter.)

Färger

c) en annan variant är Klock-bingo
Eleverna ritat fem klockor med olika klockslag (5 över, 10 över,

Klockan

A

B

15 över osv), men inom samma timme, t ex mellan kl 1 och 2.

Läraren ropar ut klockslagen och eleverna prickar av med kryss e d.

8. "Gömma ringen"

Med den här leken kan man träna fraser som:

a) Var är ringen?

Den är i hans (hennes) hand.

b) Har du ringen?

Nej, det har jag inte.

Ja, det har jag.

Har du inte ringen?

Jo, det har jag.

Vill man tävla, kan man ge poäng för den som gissar rätt, var ringen är.

9. "Ta en lapp"

Ett "paket" (en ask med lappar i) går runt i gruppen till musik. När musiken tystnar, ska den som håller paketet ta upp en lapp. På lappen står en fråga, en uppmaning att göra något e d. Den som klarar lappen, får 1 poäng, den som inte klarar, åker ur. Man kan fortsätta tills en elev är kvar, som då är segraren, eller tills lapparna är slut — den som då har flest poäng har vunnit.

10. "Vem är jag"

En elev tänker på en viss person. De andra eleverna frågar och försöker med sina frågor komma på vem eleven föreställer. Eleven svarar med ja- och nej-svar. Fakta från "ja-svaren" skrivs upp på tavlan. Den elev som gissar rätt först får i sin tur föreställa en ny person.

Anm. Det kan vara svårt att finna gemensamma bekanta. Man får oftast använda personer i skolan.

Poss pron

ja, jo, nej

Ordförråd

Läsförståelse

Ordförråd

Frågeställningar

Lek	Stoff eller moment som tränas	Lek/Spel	Stoff eller moment som tränas
11. "Gör rätt"	Ordförråd Hörförståelse	c) <i>Omkastade bokstäver</i> Man skriver ihop orden i en mening (eller flera) och låter eleverna läsa eller skriva ut meningen rätt. Exempel: ROKNA (krona) NUHD (hund) KAPET (paket). Anm: Kombineras i början med bild.	Ordförråd
Eleverna ställer upp sig ansikte mot ansikte på två led (lika många elever i varje led). Eleverna i det ena ledet förses med ögonbindlar. Eleverna arbetar nu parvis. De "seende" eleverna viskar nu av läraren i förväg givna order till sina respektive "blinda", ex "Gå tre steg rakt fram", "hoppa två steg till vänster" osv. Det gäller nu för de "blinda" att uppfatta, förstå och lystra till rätt röst och order. Det paret som utför programmet snabbast och tystast vinner.		Spel <i>Spel m m som finns i marknaden</i> Många spel och pussel som finns i marknaden kan användas i avkopplande syfte och för att träna vissa språkliga företeelser. Om man pratar medan man spelar övas dessutom glosor och fraser.	
12. "Tävling" med två lag		1. <i>Läsdomino</i> Består av bildkort och ordkort. Spelet går ut på att para ihop rätt ord med rätt bild.	Ordförråd Läsförståelse Olika grammatiska moment
Kan göras med många olika grammatiska moment, t ex enett, pluralis, imperfekt m m. Man kan också tävla i rättstavning. Man måste dock varna för att betona tävlingsmomentet i vissa grupper, dels för de yngre, dels där rivalitet kan uppstå.		2. <i>Bilddomino</i> Består av endast bildkort, som paras ihop två och två.	Ordförråd
13. <i>Ordlekar</i>		3. <i>Formdomino</i> Fungerar likadant som bilddomino, men bilderna består av cirklar, trianglar osv. Man kan också träna färgernas namn.	Färger Matematiska begrepp
Kan göras två och två, med hela gruppen eller två lag.		4. <i>Pussel</i> är lämpliga att använda då man vill ge barnen chans till en friare talövning. Ett Sverige-pussel t ex kan ge fina impulser till ett mer ingående studium av Sverige.	
a) <i>Ta ut ord</i>	Ordförråd		
Ur ett långt bekant ord ska så många ord som möjligt tas ut på viss tid, t ex 5 min. Exempel: KLASSRUMSFÖNSTER: klass, rum, fönster, en, ö, ser, se, er osv. En poäng för varje rätt stavat ord.			
b) <i>Hopskrivna ord</i>	Läsförståelse		
Man skriver ihop orden i en mening (eller flera) och låter eleverna läsa eller skriva ut meningen rätt. Exempel: Honharenkattdenärsexår. Med skrivstil är övningen svårare.			

A

B

Spel som man kan tillverka själv

Med hjälp av bilder som eleverna tillverkat själva, kan man lätt göra olika spel. Man kan låta eleverna rita, måla, klippa bilder ur böcker och tidskrifter och sedan klistra upp på kraftigt papper som förslagsvis skurits till i kvadrater i c 5 cm². Gör gärna samtidigt ordkort, ett ord för varje bild, som också kan användas i olika slags läggspel.

1. "Para ihop kort"

Det enklaste sättet, som också kan göras individuellt, är att eleven/eleverna parar ihop rätt bild med rätt ord, två olika former av samma ord. (Se illustration till 2.)

2. "Memory-spel"

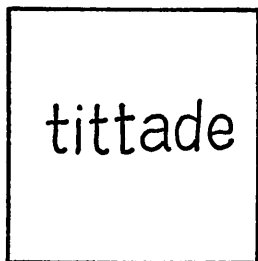
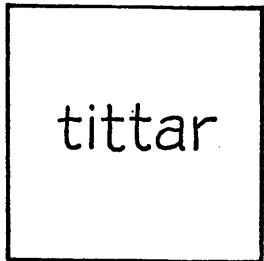
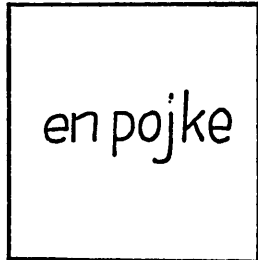
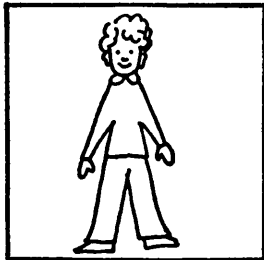
Korten läggs upp och ned i mitten på ett bord. Man får inte ändra kortens inbördes placering på bordet. Varje elev får vid sin tur vända på två kort, uttala orden. Har han vänt på två kort som inte "hör ihop" läggs korten tillbaka. Den elev som lyckas vända på två kort som "hör ihop" får dessa och får fortsätta tills han missar. Den som har fått flest kort har vunnit.

Ordförråd

Olika former av verb, subst, adj, t ex presens, imperf, sing, plur

Ex på memory-kort. Man kan para ihop

1. bild-bild
2. bild-ord
3. två olika former av samma ord

Det finns vissa memory-spel i marknaden som man ev kan använda.

3. "Samla kort"

Man lägger ner alla bilderna på bordet rättvända, pekar på ett och frågar t ex: Vad är det? Vad gör han? e d. Om eleven kan svara rätt, får han ta upp kortet och behålla det. Den som har mest kort har vunnit.

Kan göras två och två, i två lag eller individuellt med hela gruppen.

4. "Samla familjer"

Ett annat spel som eleverna lätt kan göra själva består av en kortlek med olika familjer inom ett eller flera ämnesområden. Varje familj måste ha lika många "familjemedlemmar". En kortlek kan t ex bestå av följande familjer:
 Fordon: bil, buss, cykel
 Byggnader: skola, hyreshus, sjukhus
 Affärer: kiosk, livsmedelsaffär, varuhus
 Instrument: piano, trumpet, gitarr
 Kläder: kjol, byxor, jacka
 Träd: gran, tall, ek
 Djur: elefant, björn, hare

Alla korten delas ut. Det gäller för varje elev att försöka lista ut vilka av de andra eleverna som har de kort han behöver för att vinna en familj.

En elev börjar med att fråga någon efter ett kort som han behöver. Har den tillfrågade kortet, måste han lämna det ifrån sig. Har den tillfrågade inte kortet, får han i sin tur fråga. Man får fortsätta att fråga så länge man vinner kort. Den som samlat de flesta familjerna vinner.

Vissa kortlekar i marknaden t ex "Svarte Petter" och andra kortlekar med bilder och familjer kan eventuellt användas.

Sång

Sången är inte bara ett stimulerande inslag i undervisningen utan kan även, om man väljer lämpliga sånger, användas för övningar i uttal, ordförråd och grammatiska strukturer.

Lågstadieets sångböcker, särskilt för åk 1, innehåller många användbara sånger, rytmiska ramsor och rörelselekar. Sånger som handlar om färger, alfabet och räkneord kan vara speciellt lämpliga.

A

B

Uttal

Alla som lär sig ett nytt språk är utsatta för en ofrivillig omtolkning av det hörda. Det egna modersmålet påverkar mycket starkt den uppfattning och det minnesintryck man får av de nya ljuden. Omedvetet sorterar man in det nya i det system av ljudvanor som modersmålet gett, hör in likheter som är främmande för en svensk och förbiser skillnader. Uttal och hörförståelse går hand i hand i språkinläringen. Så länge eleven har en "utländsk" uppfattning av ljuden, kan läraren inte vänta sig att han uttalar rätt, än mindre att han kommer ihåg ett ords rätta uttal. Omvänt är ett dåligt svenskt uttal ofta symtom på att eleven dåligt uppfattar talad svenska och har svårt att fånga upp nya ord och uttryck rätt.

Den främsta uppgiften i uttalsundervisningen blir följaktligen att lära eleven att känna igen och hålla isär de svenska språkljuden, både i sin hörtolkning och i sitt uttal. Det viktigaste är alltså att undvika sådana förväxlingar och sammanblandningar som stör begripligheten.

Man bör utgå från det vårdade men lediga riks-språkliga uttal som är normgivande i TV och radio, men i det enskilda fallet bör man ta hänsyn till det vårdade talspråket på den plats där eleven befinner sig.

Självfallet har läraren alltid stor nytta av att känna till elevernas olika modersmål, så att han lättare kan förstå varje elevs inlärningsvårigheter.

Ibland kan läraren finna något ljud i elevernas modersmål, som det är lämpligt att utgå ifrån, men övningen med svenska exempel måste snabbt ställas i centrum.

Uttalsundervisningen är ett moment som ständigt skall utgöra inslag i den övriga undervisningen. Inövningen av de svenska ljuden bör ske successivt och i en viss planmässig ordningsföljd. De nya ljuden introduceras från början i ett enkelt sammanhang genom att läraren säger före och eleverna upprepar. Även bandspelare bör utnyttjas, särskilt för den individuella uttalsträningen. Uttalsövningen stöds självfallet av föremål, bilder, teckningar, gester, mimik osv. Eleverna får höra och säga efter, om och om igen, gärna i kombination med rörelser och gester. Som nästa steg får de se skriftbilden, höra och säga efter, för att slutligen, när ljudkombinationerna sitter säkert, se och läsa.

Lärarens artikulation får inte bli överdriven och talet inte onaturligt långsamt. Redan från början bör eleverna vänja sig vid normal taltakt. För ett korrekt uttal är intonation och satsrytm lika vik-

C

tiga som de enskilda ljuden. Här får man främst förlita sig på elevernas imitationsförmåga. För att få eleverna att känna rytmen i den svenska satsen, kan man i intonationsövningarna klappa händerna i takt, rita våglinjer på tavlan e d.

Köreftersägning spelar en mycket stor roll i uttalsundervisningen. Här är det mycket viktigt att den svenska frasen inte splittras. Om så måste ske vid längre fraser, bör hela frasen läsas efteråt. En viss varsamhet bör iaktas med för mycket kör-läsning av enstaka ord. En grundläggande princip är att orden presenteras i sitt sammanhang. Eftersägning kan ske med hela gruppen, med mindre grupper eller individuellt.

Under den första delen av den grundläggande språkundervisningen kan man parallellt med den övriga undervisningen systematiskt gå igenom uttal och gärna ge vissa illustrerade nyckelord som alla elever lär sig och som man kan hänvisa till när tveksamhet uppstår. Man kan också utnyttja svenska personnamn och geografiska namn som referensord.

I vilken ordning de svenska ljuden bör övas hänger framför allt samman med vilket modersmål eleverna har.

Speciell hänsyn måste tas vid ljudinläring för analfabeter eller elever i åk 1 som ännu ej lärt sig läsa, se s 47, 55 och 81.

Generellt kan sägas att vokalerna i, y, u och ö, bör läras in väl åtskilda i undervisningsgången, samt att sj- och tj-ljuden ofta vållar svårigheter.

A-ljudet i t ex "tak" är internationellt lågfrekvent, undantag engelska, varför det ibland kan vålla svårigheter.

Felaktigt uttalade vokaler gör talet svårbegripligt och förvränger ofta ordbetydelsen, så att t ex rum blir Rom, lynne – linne, sura – syra etc. Det är därför viktigt att riktiga vokalljud lärs in från början. Följande metod, där foton av munnens ställning vid uttalet av olika vokaler används, kan rekommenderas.

Eleverna studerar en munbild och försöker säga det korrekta ljudet. Spegel används. Läraren ger individuell handledning. Detta ska ske utan att eleven ser bokstavssymbolen.

Hur länge man skall dröja med att införa textboken bedöms av läraren, som därvid bör ta hänsyn till den aktuella gruppens förmåga. Övergången bör ske när den upplevs som naturlig. Det är i de flesta fall fördelaktigt för uttalet att vänta litet med skriftbilden för nybörjare, men en del elever, kanske främst på högstadiet, är så ivriga att

se, läsa och skriva orden, att man måste föra in texten ganska tidigt, men naturligtvis inte förrän de behärskar uttalet av orden. En del elever har ett bättre visuellt minne. De kommer lättare ihåg orden när de får se dem skrivna. Självfallet kan på det elementära stadiet vissa svårigheter uppstå, då skriftbild och uttal ibland avviker från varandra (t ex "vad är det?"). Detta bör dock inte avhålla läraren från att lära ut det naturliga uttalet (vaäde? eller vaede?).

Läraren bör se till att personer på bilder och i texter "döps" med lätta namn, t ex Anna, Erik, Eva, Jan, Maria, Bo, Åsa. Namn som börjar på /s/ eller /t/ /d/ /n/ /l/ (t ex Sven, Tora, David, Nils Lena, Sollefteå, Täby, Dalarna, Nybro, Lagan) är lämpliga när man vill träna de uppsvenska ljuden /rs/, /rt/ osv på ett senare stadium. Svårigheten ligger ju i att veta när sådana namn uttalas med /s/, /t/, /d/, /n/ eller /l/ och när de uttalas med /rs/, /rt/, /rd/, /rn/ eller /rl/ i samband med ett föregående r i skriften: (jämför: Herr Svensson, men fru Svensson. Man säger: Vad gör Sven? men Sven går till posten.)

Om personnamn används för att uttrycka genitiv, bör man undvika att "döpa" personer på bilder och i texter till Nils eller Lars (eller andra namn som slutar på -s eller -rs). Annars råkar man ut för ett förvirrande sammanfall med nominativformen (Nils har en bil. Det är Nils' bil). Likaså bör man undvika att "döpa" personer till Peter, Lennart, Björn eller Sigurd eller andra namn som slutar på r, rt, rd eller rn, som ger upphov till svåruttalade genitivformer.

Särskilt varnas för att använda namnet "Hans" i sådana sammanhang, eftersom det kan sammanblandas med poss pron "hans".

Det är nyttigt att använda ljudband med olika röster för uttal och hörförståelse. Eleven vänjer sig annars vid lärarens uttal och har sedan svårt att förstå andra personer, radio, TV osv. Korta inspelningar av andra röster i skolan kan läraren göra själv.

En inlärningsstudio eller hörlurar till bandspelaren ger läraren väsentligt ökade möjligheter att individualisera och effektivisera uttalsundervisningen. Läraren måste dock ha klart för sig att många elever inte har förmåga att själva uppfatta om de uttalar rätt eller fel. Även relativt enkla övningar kan då bli helt resultatlösa. Risk finns till och med att man uppnår en helt motsatt effekt, att ett felaktigt uttal nöts in, om inte elevgruppen

A

B

är så liten, att läraren har möjlighet att noga följa varje elevs arbete.

Här följer två exempel på hörövningar av det speciella slag som avser att träna upp förmåga att skilja mellan fonetiskt närstående ljud. Övnings-typerna kan naturligtvis tillämpas på andra ljud. Det bör betonas att den övning som beskrivs nedan skall ha föregåtts av inläring och övning av de närstående ljuden var för sig. Det är därvid inte lämpligt att låta svårskiljbara ljud komma för nära varandra i inlärningsgången.

Exempel 1

Följande uttalsövning kan i sig innefatta a) höruppfattning, b) hörförståelse, c) muntlig produktion, d) läsuppfattning och e) skriftlig produktion.

Läraren vill träna skillnaden mellan /u/ och /y/.

Arbetsgång

1. I förväg har läraren utarbetat en lista med lämpliga övningsord, som han textat och/eller kan illustrera med bildkort.

Tavlan eller flanotavlan delas i två hälfter och läraren klargör för eleverna vilka ljud som skall tränas, i detta fall u och y. Ljuden tränas gärna med användning av stordia (ljudens bildning) och spegel.

2. *Muntlig produktion.* Läraren säger före och eleverna säger efter.
3. *Höruppfattning.* Läraren säger t ex *nu* och låter eleverna placera ordet i rätt spalt. Spalterna fylls på detta sätt med noggrant utvalda ord.
4. *Hörförståelse.* Orden förklaras. Läraren agerar, ritar, använder synonymer, motsatser, definitioner etc.
5. *Läsning* (minimala par om möjligt, t ex *nu-ny*). Eleverna läser orden efter läraren, först vertikalt, därefter horisontellt.
6. *Skriftlig produktion.* Meningar där orden placerats i ett naturligt sammanhang dikteras och eleverna skriver. (Meningarna bör i övrigt inte innehålla några svårigheter.)
7. *Läsning.* Eleverna läser upp meningarna som de skrivit. De rättas om de läser fel, men rättningen bör ske varsamt.

8. *Muntlig produktion.* Läraren ställer frågor, så att eleverna avlockas svar som innehåller ord med de aktuella ljuden.
9. För att kontrollera hörförståelsen kan läraren läsa ord för ord och eleverna kryssar i en u-resp y-spalt för att visa vilket ljud de uppfattar.

Exempel 2

Läraren vill träna skillnaden mellan /b/ och /p/ — en skillnad som t ex finsktalande har svårt för.

1. Läraren övar individuellt uttalet av b-p (resp d-t, g-k, v-f) med hjälp av t ex ett tänt ljus. Vid rätt uttal av explosivan (p, t, k, f) blåses ljuslågan ut. En liten pappersbit som lagts på handflatan flyger iväg.
2. Mer försigkomna elever lyssnar på en diktamen. På en stencil som läraren gjort i förväg fyller de i ord som saknas på papperet.

Rösten läser: På stencilen står det:

1. Vår bil är grön.	1. Vår . . . är grön.
2. Hon packar.	2. Hon . . . . .
3. De åker buss.	3. De åker . . . . .
4. Var är kopparna?	4. Var är . . . . .
5. Han arbetar på en bank.	5. Han . . . . .
6. De bor på Parkvägen 5.	6. De . . . på . . . . . 5.

Praktiska tips

1. Som tidigare påpekats hör invandrarna ofta det svenska ljudet fel och uttalar därför själv fel. Ibland kan man hjälpa dem att säga rätt ljud genom att själv säga fel. T ex det svenska "rum" blir för många "rom". Om man öppnar vokalen till "röm" kan man ofta få ett riktigt "rum" till svar.
2. För inläring och träning av ljuden bör man på alla stadier använda den lågstadiemetodik som används för inläring av ljud och läsinläring. (Finns o i so? Var finns o, först, i mitten eller sist?)
Använd också bilder, bokstavslådor och bilder av munställningar som förekommer i material och handledningar för lågstadiet.

A

3. En del elever kan inte säga vissa ljud, därför att ljuden helt enkelt inte finns i deras modersmål. Då måste man ibland öva den rent motoriska färdigheten i talorganen. Man kan få hjälp och tips i fråga om undervisnings- och behandlingsmetodik av speciallärare.
4. För de elever som har svårigheter med sj-ljudet, kan det vara lättare att säga det främre sj-ljudet än det bakre.
5. Med hjälp av spegel kan eleven se tydliga munbilder, jämföra med lärarens och korrigera sina egna.
6. Gå från det lätta till det svåra. Undvik att få med andra svåra ljud i övningsexemplen än dem som övningen gäller. Bygg upp svåra konsonantförbindelser från vokalen och ut, t ex rita, krita, skriva, fall, fals, falsk, eller utgå från motsvarande kombination mellan vokaler, t ex vagnen, vagn.
7. Det är skäl att ägna särskild uppmärksamhet åt r-ljudet och åt olika ljud i förbindelse med r. Man kan välja mellan det bakre (sydsvenska) och det främre r-et (från norra Småland och uppåt). Det frikativa r-ljudet är oftast svårast för utlänningar att uttala.

Ge individuell handledning. Finländare, slaver, italienare m fl kan i regel behålla sitt rullande r. Tyskar och danskar bör undvika att r efter vokal uttalas vokalt. Det gäller också i hög grad engelsktalande, som behöver öva olika vokaler speciellt i förbindelse med r. Östasiaters svårighet brukar vara att skilja r från l.

Läsa

Allmänt

Skriftbilden bör inte införas förrän eleven genom muntlig övning är förtrogen med innebörden av det språk han möter i skrift. Han bör ha övat in uttalet så säkert att han inte lockas att använda det uttal som normalt förknippas med det egna modersmålets skriftbilder. Betydelsen av det tryckta ordet måste stå helt klar för eleverna. Läraren bör därför till en början åskådliggöra innebörden med hjälp av situation, föremål eller bild. Läsning i egentlig mening, utan stöd av bild hör till ett senare stadium i undervisningen.

Många invandrarelever skaffar sig relativt snabbt en ganska god avläsningsteknik men förstår inte

B

vad de läser. Det är därför angeläget att från början och allt framgent lägga tonvikt på *läsförståelsen*. Viktigt är således att inte forcera lästrningen utan gå fram i elevens takt.

Då läraren tycker sig märka, att en elev har särskilt stora lässvårigheter bör samråd sökas med speciallärare. Om skolan har hemspråkslärare bör läraren i svenska under alla förhållanden med dennes hjälp utvärdera elevens läsförmåga och språkutveckling i hemspråket.

Läs- och skrivinläring för elever i åk 1

Internationella erfarenheter antyder att läsinläring bör ske på det egna modersmålet. Invandrar-situationen i Sverige är emellertid inte sådan att man kan erbjuda invandrarbarnen elementär läs- och skrivundervisning på deras eget språk annat än i kommuner där elevunderlaget tillåter att språkligt homogena förberedelseklasser bildas och där för uppgiften utbildade lärare också finns att tillgå för nybörjare. I heterogena grupper kommer därför den första läs- och skrivinläringen att ges på svenska. Därvid är att märka, att läs- och skrivinläringen kan börja först när barnen börjar kunna uttrycka sig med enkla ord och fraser på sitt nya språk. Ordförrådet bör uppgå till några hundratal ord som väljs så att de utgör en lämplig grund för läsinläringen. För övrigt hänvisas till de metodiska anvisningar som ges i supplementet Lgr 69 II: Svenska om Förberedande undervisning (s 4) och Att lära sig läsa (s 16) samt till supplementet Lgr 69 II: Skolstarten.

Intensiv textbehandling

Speciella krav måste ställas på form och innehåll i de texter som läses intensivt. De bör då vara så utformade att de naturligt fogas in i en lärogång, där svårighetsgraden ökar successivt i fråga om ord, fraser och språkliga mönster. Innehållet bör vara av varierande slag och så långt som möjligt svara mot elevernas intressen och mognads-nivå. Texter som anknyter till skola och samhälle och vad som kan hända eleverna eller lärarna själva är tacksamma utgångspunkter för den friare talövningen. Texterna bör inte ensidigt behandla en viss social miljö utan skildra olika situationer i samhället, i Sverige och utvandrarländer.

Förberedelse

Innan eleverna ser texten, får de höra de nya orden, fraserna och strukturerna genom att läraren med

C

olika medel förklarar, läser före eller spelar upp en bandinspelning av texten. Eleverna lyssnar och säger efter upprepade gånger, i kör och individuellt, svarar på frågor på innehållet och har i stora drag förstått detta innan de får ta del av texten. Texterna binder då ihop elevernas kunskaper och bildar en helhet som presenterar ett stycke verklighet och inte bara en samling grammatiska exempel. Den intensiva muntliga förberedelsen förebygger också uttalsfel.

Den ordning i vilken presentationen av ord respektive grammatik kan ske är i stort sett följande: antingen tar man de grammatiska strukturerna först och därefter de nya orden, eller också arbetar man sig igenom avsnitt för avsnitt och förklarar ord och strukturer, allt eftersom de kommer och behöver förklaras. Den väg man väljer beror på textmaterialets art. Om stycket innehåller strukturer av mycket speciellt slag som man måste förklara först för att eleverna över huvud taget skall kunna följa med i genomgången, faller det sig naturligt att välja den förstnämnda vägen. Ett exempel kan vara en text som presenterar de förenade possessiva pronomina. Dessa bör lämpligen förklaras allra först, fördelade på minst fyra undervisningstillfällen, innan man tar itu med ord och textinnehåll.

- a) hans — hennes — deras
- b) min — mitt, din — ditt
- c) vår — vårt, er — ert
- d) blandning

Se vidare Genomgång av ett grammatikmoment s 561

Om läraren på detta sätt noga förberett de grammatiska svårigheterna, blir presentationen av de nya orden och fraserna det viktigaste vid den egentliga textgenomgången. Man bör alltid sträva efter att öva dem i ett naturligt sammanhang. Det är lämpligt att dela in texten i mindre stycken, eftersom eleverna blir trötta av att alltför länge passivt lyssna till lärarens förklaringar.

Genomgången kan förslagsvis gå till på följande sätt:

1. Läraren presenterar (en del av) den nya texten
Läraren förklarar nya sammanhang, ord, fraser och strukturer. Under detta moment bör eleverna förlöpande engageras och aktiveras. För att förklara nya ord och uttryck kan läraren välja någon av följande vägar.

- a) Agera
- b) Visa föremål eller bilder
- c) Teckna (Eleverna är tolerantare än man tror mot ett anspråkslöst agerande och valhant ritade streckgubbar, om bara läraren eller någon elev gör dem själv — i annat fall ställs genast högre krav på bildkvaliteten.)
- d) Använda ljudillustrationer
- e) Ge belysande exempel
- f) Ge synonymer
- g) Ge motsatsord
- h) Ge definitioner
- i) Översättning. I undantagsfall kan läraren översätta för att vinna tid, men eleverna bör så mycket som möjligt få stifta bekantskap med svenska språket direkt utan omvägar.

2. Avlyssning

Läraren (bandspelaren) läser (återger) en liten del av den presenterade texten, kanske några rader, och eleverna har böckerna slutna.

3. Köreftersägning

Då eleverna förstått innehållet läser läraren/bandspelaren före och gruppen säger efter i kör, fortfarande med slutna böcker.

4. Utfrågning

Läraren ställer frågor på innehållet; eleverna kan härvid tänkas ha böckerna öppna. Dessa frågor bör vara formulerade så att svaren i möjligaste mån kan hämtas direkt ur det nyss förklarade textavsnittet. De ord som ingår i svaret bör för nybörjare finnas i frågan.

Man går vidare till nästa stycke och preparerar hela texten på samma sätt.

5. Individuell läsning

Eleverna får öppna böckerna och halvhögt läsa texten i egen takt. Denna form av läsning är speciellt lämplig för att lösa eventuella hämningar hos eleverna. Läraren har även möjlighet att korrigera individuellt.

6. Individuell eftersägning

Eleverna får läsa individuellt efter bandspelaren/läraren. Om någon elev läser fel, får hela gruppen repetera.

A

B

7. Utfrågning

Då läraren försäkrat sig om att eleverna kan uttala texten, får de slå ihop böckerna och besvara frågor på innehållet, gärna med stöd av de bilder och det agerande som använts vid presentationen.

Ovanstående är ett förslag till preparation. Läraren bör variera genomgången och anpassa sig efter gruppen.

Man behöver heller inte behandla alla moment på varje text. Dessutom kan man dela upp genomgången på flera lektionstillfällen. Speciellt för lågstadiet är detta att rekommendera.

Någon gång kan man använda en text som är så lätt att även preparationen upptar ett minimum av tid.

Vid mera komplicerade texter kan körläsning med slutna böcker efter bandspelaren bli ett kritiskt moment, därför att eleverna inte minns hela frasen. I så fall kan den ersättas med körläsning efter läraren, som kan pausera efter gruppens förutsättningar.

Viktigt är att eleverna efter genomgången inte tvekar om uttalet av något ord, att de förstått innehållet och att de fått tillfälle att själva använda de flesta uttrycken i texten, även i andra situationer än de som texten anger.

Nästa arbetspass bör läraren förvissa sig om att eleverna behärskar de nya grammatiska strukturer och nya ord som ingår i texten.

Reaktivering

Ett följande arbetspass kan inledas med en reaktivering av den preparerade texten. Läraren bör genom en mjuk start "värma upp" eleverna, tex genom att börja med en kortare avlyssning, en körläsning eller en övning som han vet att gruppen helt behärskar.

1. Uppspelning eller uppläsning

Texten spelas upp på band för ren avlyssning, och/ eller för köreftersägning.

2. Innehållsfrågor,

ibland ställda av eleverna själva till läraren eller till kamraterna.

3. Strukturövning

Behandling av i texten förekommande väsentliga strukturer och eventuellt också

4. Skrivning på tavlan, som kan utföras så, att läraren frågar, en elev svarar, en annan repeterar och en tredje skriver. Det kan kombineras med att eleverna skriver i sina övningsböcker.

5. Avslutning

Reaktiveringen kan avslutas med en samtalsövning, ett enkelt referat av texten eller en dramatisering. Jämförelser mellan Sverige och elevernas hemländer bör göras om texten ger underlag för detta.

Extensiv textbehandling

Under intensivbehandlingen är den lärarledda formella behandlingen av texten huvudsaken. Då eleverna läser en text extensivt, arbetar de däremot självständigt och deras uppmärksamhet är främst riktad på textens innehåll. Denna form av läsning bör sättas in så snart eleverna kan läsa sammanhängande text. Det kan i stort sett vara upplevelseläsning eller informationsläsning (översiktsläsning eller lokaliseringsläsning).

Syftet med extensivläsningen är bl a att så småningom vänja eleverna vid att utan lärarens direkta ingripande på egen hand tillgodogöra sig en okänd text. De lär sig att uppfatta den röda tråden i innehållet utan att haka upp sig på eventuella okända former och ord, och de tränas i studieteknik.

I princip måste de texter som läses extensivt vara enklare än de som läses intensivt. De strukturer som finns i extensivtexterna bör vara kända för eleverna och antalet okända ord bör vara betydligt lägre än i intensivtexterna.

Efter hand bör eleverna få stifta bekantskap med texttidningsartiklar, annonser, broschyrer, bruksanvisningar och böcker på lätt svenska.

Slutligen syftar extensivläsningen till att befästa och bredda elevernas formella kunskaper i språket samt ge dem en ökad inblick i svenska förhållanden. Ord och strukturer som behandlas intensivt bör återkomma i extensivmaterialet.

Eleverna har behov av att kunna söka reda på vissa bestämda uppgifter i mer komplicerade texter, tex läromedel för årskursen, vilkas innehåll de kanske inte kan tillgodogöra sig i alla detaljer.

Extensiv läsning kan bedrivas så att hela gruppen samtidigt läser samma text varvid mummel-läsning kan tillämpas. På grund av elevernas olika förutsättningar visar det sig dock ofta lämpligt att

individualisera den extensiva läsningen, så att eleverna läser skilda texter.

Ibland kan det vara befogat att läraren läser högt, och eleverna följer med i böckerna, särskilt på lågstadiet. En sådan gemensam lässtund kan vara mycket stimulerande och intresseväckande.

Eleverna måste ges metodisk övning i extensivläsning, innan de ges extensivläsningsuppgifter, i synnerhet som dessa uppgifter så småningom även kan ges som hemuppgifter. Eleverna måste från början övas att se de väsentliga detaljerna liksom att läsa stora delar av materialet med behållning utan att förstå alla enskilda ord och uttryck.

Preparation

1. Läraren presenterar texten och berättar först ett avsnitt, helst med anknytning till bilder. Viktiga ord och fraser av betydelse för handlingen tas upp. Eventuellt kan eleverna själva få läsa avsnittet. Ljudband och bilder kan även användas.
2. Läraren ställer ett par frågor och formulerar dessa så, att eleverna kan finna svaren i en eller ett par meningar i avsnittet, vilka ger den väsentliga informationen. Dessa meningar eller ord stryks under. Om textboken eller övningsboken inte har frågorna formulerade bör läraren själv stencilera ut frågor och dela ut dem till eleverna, eventuellt först efter genomgången.
3. Då hela texten genomgått på detta sätt, läser eleverna texten.
4. Läraren ställer samman innehållsfrågor som givits till varje avsnitt men nu i ett sammanhang, och eleverna svarar med de meningar som strukits under.

Redovisning

1. Samma innehållsfrågor som under preparationen ställs nu. Eleverna har böckerna slutna och får självfallet svara fritt om de kan.
2. Texten görs till underlag för samtalsövning. Så småningom ges allt mindre hjälp vid preparationen. Läraren låter tex eleverna göra understrykningarna men ger dem inte frågorna i skrivet skick.

Uppföljningen av extensivläsningen kan utelämnas eller vara mycket summarisk. Meningen med denna studieform är i första hand att eleverna får lära sig att umgås med språket självständigt och avspänt.

A

B

8. *Stryka under rätt påstående.* Bland en rad (felaktiga och riktiga) påståenden skall eleverna stryka under de rätta påståendena. De rätta svaren ger en kort sammanfattning av stycket, som kanske ibland kan skrivas i skrivboken.

Uppgifterna måste göras så lätta att de verkligen bara blir en kontroll på att eleverna läst igenom texten och inte en kontroll av deras allmänbildning eller intelligens.

I många fall kan uppgifterna utformas så att eleverna kan rätta sig själva med hjälp av facit. Ibland kan det räcka med att man t ex ber eleverna bedöma eller poängsätta det de läst.

Man kan också stimulera eleverna till att läsa självständigt utan efterföljande kontroll genom att gå igenom början till en text intensivt och låta dem själva ta reda på "hur det gick".

Många av de förslag till uppgifter som givits för extensivläsningen kan också användas vid extensiv hörövning.

Lämpliga texter måste finnas i rikt urval och nära till hands, så att extensivläsning lätt kan bedrivas i klassrummet. Genom att representera olika intresseområden och svårighetsgrader kan ett lämpligt urval av texter i hög grad underlätta individualiseringen.

Intresserade elever bör vidare ha möjlighet att låna hem texter, främst för upplevelseläsning. Texten kan variera i omfång från korta texter med koncentrerat innehåll till utförligare, huvudsakligen berättande texter i bokform. Vissa barnböcker kan utan vidare rekommenderas åt även äldre elever (t ex typ Pelle Svanslös). Översatta barn- och ungdomsböcker som eleverna har läst eller kan få läsa också på sitt hemspråk bör vara lämpliga för den fria läsningen.

Informativa saktexter, t ex i samhällsorientering, kan med fördel ingå i läsmaterialet.

Läraren bör göra sitt bästa för att uppmuntra eleverna att läsa böcker, tidningar och även serier på svenska. Det betyder mycket för ordförrådet och befäster språkstoffet.

Skriva

Allmänt

En god regel är att eleven inte bör uttala ett ord eller en mening som han inte har hört förut, inte läsa något som han inte sagt och inte skriva något som han inte läst.

De skriftliga övningarna skall främst befästa och stödja den muntliga undervisningen. I andra hand kommer skrivefärdigheten som ett mål för sig, dvs förmåga att så korrekt som möjligt formulera sig skriftligt. De helt bundna skrivövningarna efter muntlig övning kan alltså leda fram till en friare skriftlig språkbehandling. Den fria skrivningen måste förberedas mycket noga.

Liksom i all annan undervisning måste läraren i fråga om språkmaterial, läromedel, arbetstakt och verksamhetsformer ta hänsyn till den enskilde elevens ålder, utveckling och allmänna förutsättningar. Det är väsentligt att läraren har möjlighet att ge varje elev individuell hjälp. Det är också viktigt att dels skapa omväxling i övningarna under lektionen, dels låta lektionspassen återkomma ofta, särskilt under stödundervisningens första termin. I fråga om invandrarbarn i årskurs 1 och analfabeter i högre årskurser måste stödundervisningen i svenska lägga tonvikten på färdigheterna lyssna, uppfatta och tala. När skrivinläring påbörjas, skall den text- och skrivstil användas som anbefalls i Lgr 69 II: Handskrivning.

Olika typer av skrivövningar

Så här kan man förslagsvis tänka sig en utveckling som senare leder fram till friare skrivövningar:

1. *Avskrivning.* De allra första övningarna blir helt naturligt ren avskrivning, men man bör varna för att driva detta moment för långt. Eleven bör inte skriva av längre stycken.

2. *Strukturövningar* befästs genom skriftliga övningar.

3. *Diktamen.* Diktamensskrivning på känt stoff, vilket kan vara avsnitt från övningsboken eller textboken. Läraren bör i dessa övningar göra smärre förändringar i ordvalet. Även om skrivningen är mycket kort, bör den hänga ihop innehållsmässigt. Man kan lämpligen börja med *luckdiktamen*. Ex se Uttal s 46 och Provtyper s 69.

4. *Transponeringsövningar.* Man kan t ex låta eleverna skriva om en text de läst i jag-form eller i annat tempus.

5. *Bildbeskrivning* med stöd av ledfrågor och/eller stödord, som diskuterats fram vid den muntliga genomgången, vilken alltid bör föregå varje skriftlig övning. Eleverna kan även göra bilderna själva och sedan skriva.

A

B

6. *Text med frågor och uppgifter.* Eleverna får besvara frågor och lösa uppgifter som hänför sig till en läst/avlyssnad text.

7. *Reproduktion* av avlyssnat stoff. Eleverna får skriftligt återberätta en text, som de hört två eller flera gånger från ljudband eller som läraren läst upp. Övningen kan anknytas till innehållsfrågor, med stöd av bilder som illustrerar händelseförloppet. Elevernas arbete underlättas, om dessa frågor och bilder nära ansluter sig till dem som läraren använt som illustration vid de muntliga strukturövningarna.

Mer avancerade elever kan så småningom tränas att själva anteckna stödord.

8. *Korta sammanfattningar* av läst eller avlyssnat stoff. Uppgiften bör klart begränsas, tex så att elevernas uppgift är att i fyra, fem meningar skriva ner de väsentliga delarna av händelseförloppet.

9. *Tillämpningsövningar.* Sedan en text studerats intensivt — strukturer, ordförråd m m — får eleverna beskriva en egen erfarenhet liknande den i texten, med användning av den studerade textens strukturer och ord. Läraren bör ange vilka av dessa som skall komma med.

10. *Dramatisering.* Dramatiseringsövningar. En berättande text kan överföras till dialogform.

11. *Brev.* Brev med stöd av detaljerade anvisningar, tex en kort inledning, ledfrågor eller angivande av vad brevet kan innehålla.

12. *Styrd skrivning.* Styrd skrivning (kontroll av ett grammatiskt moment).

Exempel: (kontroll av omvänd ordföljd): Min dag — Klockan sju... Då... Sedan... Klockan tolv... Efter... På eftermiddagen... Kl 17.00... På kvällen... Kl 23.00...

13. *Kort enkel fri skrivövning.*

Den fria skrivövningen kan utformas på bl a följande sätt:

- a) Eleven skriver till en bild med stödord
- b) Eleven skriver till en bild
- c) Eleven skriver till bild och ljudillustrationer
- d) Eleven skriver till stödord

C

- e) Sedan stoffet genomgåtts skriver eleven fritt om ett ämne i anslutning till stoffet
- f) Eleven skriver till en rubrik
- g) (Eleven skriver helt fritt)

Skrivövningarna utgör viktiga moment i färdighets-träningen, men de får därför aldrig uppta någon större del av lektionstiden. I den grundläggande fasen skall skrivövningar ses som befästade övningar till den muntliga färdighetsträningen och läs-träningen. Under den fortsatta svenskundervisningen kommer skrivningen successivt att utvecklas mot friare skriftlig produktion, även om de bundna skrivövningarna alltså behövs för övning av olika moment.

Läraren bör lägga upp sitt arbete med skrivövningarna så, att han ägnar största delen av sin tid till att förbereda övningarna och alltså anslår en mindre del av tiden till korrigeringen. Eleverna gör naturligtvis färre fel ju noggrannare träningsgången är planerad. En diskret och snabb rättning kan rekommenderas också därför att man måste akta sig för att hämma elevernas vilja att uttrycka sig. Ibland kan man göra så, att man rättar det mesta med blyerts och tar fram rödpennan endast för att stryka under en viss typ av fel, t ex de mest elementära, eller fel på former som övats alldeles nyligen och som eleverna alltså borde ha aktuella. Man kan också markera felen och på högre stadier be eleverna rätta själva (eventuellt i grupper där eleverna hjälper varandra). Läraren går omkring i klassrummet och assisterar. Läraren kan också individualisera rättandet så att varje elev får de rättelser som läraren bedömer vara till hjälp för den enskilde eleven. Ofta kan eleverna på hög-stadiet själva rätta övningarna med hjälp av facit.

Det är dock mycket värdefullt att läraren granskar skrivningarna för att upptäcka typfel som begåtts av många elever, så att han i sin fortsatta undervisning i gruppen på nytt kan aktualisera övningen. Kanske var några av strukturerna dåligt befästa eller anvisningarna och förberedelserna för skrivningen på annat sätt bristfälliga. Särskilt vid friare skriftliga övningar kan och bör man, liksom vid friare talövningar, inskränka rättandet. Vissa skrivningstyper är mer lämpade som kontroll av inhämtat stoff än andra. Detta gäller bl a ifyllnadsövningar och flervalsfrågor. Man bör vid övning alltid se till att eleverna får se/läsa och skriva *hela fraser eller meningar*.

Läs- och skrivinläring för elever med annat alfabet än det latinska

Inom denna grupp invandrare kan man urskilja flera kategorier:

a) elever som behärskar det grekiska eller kyrilliska alfabetet (greker, ryssar, vissa jugoslaver m fl). De har ett skrivsystem som liknar det svenska. De skriver från vänster till höger och har motsvarighet till våra bokstäver som i princip står för olika ljud.

b) elever som behärskar t ex arabiska eller hebreiska och har ett skrivsystem mer olikt det svenska. De skriver från höger till vänster, men i princip finns bokstavstecken med motsvarighet till olika ljud.

c) elever som har lärt sig skriftspråk helt olika det svenska, t ex japanska eller kinesiska, med skrift uppifrån och ner och med tecken för ord eller delar av ord och alltså utan motsvarighet till enskilda bokstäver.

Vi har i Sverige mycket ringa erfarenheter från undervisning av elever med annat alfabet än det latinska. Däremot har man i vissa andra länder, t ex Frankrike och Israel, under lång tid bedrivit alfabetiseringsundervisning av olika slag. En del av erfarenheterna därifrån kan eventuellt bilda utgångspunkt för uppläggnings av läs- och skriv-träning av invandrare i Sverige med annat alfabet. Man hävdar att det inte är möjligt att lära ut ett nytt språk och ett nytt skrivsystem samtidigt. Det är därför viktigt att ett visst ordförråd och struktur-förråd byggs upp genom hör- och talövningar för att få en god läs- och skrivberedskap innan man påbörjar den egentliga läs- och skrivträningen. Många elever vill dock omedelbart ha ett synligt resultat av undervisningen, och ett sätt att tillfredsställa detta behov är att i första hand hjälpa dem att lära sig att skriva sitt namn och andra enkla viktiga data. Detta kan gå till så att läraren skriver namnet i varje elevs skrivbok, och att de sedan får kopiera det så gott det går. Denna övning kan ske redan första dagen men bör genomföras utan att läraren analyserar och tränar de enskilda bokstäverna.

För undervisningsmetodiken beträffande dessa elever hänvisas till Läroplan i svenska för vuxna invandrare II: Supplementet Studieplan för vuxna invandrare med minst 5 års grundutbildning, s 64–71 samt Lgr 69: Handskrivning 1973.

A

B

Undervisning av icke läs- och skrivkunniga äldre invandrarelever

För undervisningsmetodikerna för dessa elever hänvisas till Läroplan i svenska för vuxna invandrare II: Supplementet Studieplan för vuxna invandrare med ringa eller ingen utbildning samt Lgr 69 II: Handskrivning.

Språkiakttagelser

Ordförråd

Ordförrådet bör så ofta som möjligt tränas aktivt i form av friare talövningar. När eleverna kan så mycket svenska att de själva kan fråga om olika ord och saker, bör man ta till vara alla sådana möjligheter att lära eleven ord som han känner sig motiverad för.

Det finns mycket material från låg- och mellanstadiet som avser att träna ordkunskap och som går att använda här. Övningsmaterial från högstadiet är ofta för svårt.

På alla stadier kan det vara både nyttigt och kontaktskapande för eleverna att "bara" sitta och prata med läraren och med varandra en lektion då och då (på svenska naturligtvis).

Det är viktigt att eleverna får ett "emotionellt" ordförråd, ord och uttryck att uttrycka känslor med t ex:

Grundläggande undervisning:	} glad, lycklig, ledsen, fin, kul, söt, rar, arg, sur, dum, ensam, hemsk, spännande, rolig, tråkig, tänka, tycka, tycka om, älska, känna, känna sig, längta, orolig, nervös
Fortsatt undervisning:	
	} övergiven, sorgsen, kuslig, trivas, sörja, krama, kyssa, ömhet, lugn, glädje, lycka, kärlek, sorg

Till dessa ord finns och behövs också många synonymer, t ex till hemsk (förfärlig, förskräcklig, vidrig....). En synonymordbok har därför sin givna plats i klassbiblioteket.

Dessutom finns en del vanliga ord, som man ofta lägger in emotionella värderingar i, t ex gammal, smutsig, främmande.

Dessa ords vidare betydelser kan vara lämpliga att diskutera och förklara på en mer avancerad färdighetsnivå.

Slang

Eleverna har nytta av en genomgång av de vanligaste slangorden, som de svenska kamraterna

C

använder. Ofta kan de komma med exempel själva, fastän de sällan har betydelsen helt klar för sig.

Talspråk — skriftspråk

Skillnaden mellan talspråk och skriftspråk i de vanligaste orden och formerna bör behandlas tex de — dom, någon — nån, mig — mej, staden — stan.

Man hittar exempel i de flesta vanliga barn- och ungdomsböcker. Tidningsläsning kan här ge många uppslag.

Dialekt

Dialektala ord och uttryck bör förklaras när de dyker upp i tal eller skrift och rikssvenska synonymer om möjligt anges.

Grammatik

Inläring av grammatiska företeelser sker genom systematiska övningar med utgångspunkt i tal och text (se Bunden talövning och Intensiv textbehandling s 30 och 48).

Målet är att eleverna vid övningens slut självständigt kan använda det inlärdas mönstret i tal och skrift.

När eleverna behärskar övningsstoffet, bör de få tillfälle att använda det något friare tillsammans med andra redan inlärdas strukturer.

Aktivt inövas de strukturövningar som är nödvändiga för att eleverna skall kunna föra ett enkelt samtal. Eleverna bör dessutom ha ett förråd av strukturer som de endast passivt behärskar. Eleverna behöver inte kunna använda dessa, endast förstå dem vid avlyssning eller läsning av text.

Nya språkliga mönster som eleven skall öva in för aktiv behärskning skall införas med stor försiktighet. Flera för eleven okända former eller konstruktioner bör därför inte tas upp under samma lektion eller över huvud taget i tät följd. Vid inövning av nya språkliga mönster bör endast förekomma ord som eleven är bekant med. Använd i största möjliga utsträckning bilder och föremål till hjälp. Aktivera eleverna genom låta dem hålla i, peka på, byta osv bilder. Viktigt är också att de vid varje övning får tillfälle att ställa frågor.

För vissa elevgrupper kan det speciellt på mellan- och högstadiet underlätta att efter den muntliga övningen få en schematisk uppställning på tavlan tex för possessiva pronomen jag — min, mitt, du — din, ditt osv. Grammatiska termer bör användas endast om de förenklar inläringen av det grammatiska stoffet, vilket torde vara undan-

tagsfall, men det kan finnas elever som känner till termerna och har hjälp av att använda dem.

Följande metodiska gång i presentation och övningar kan användas för de flesta grammatikmoment.

1. Läraren presenterar. Eleverna lyssnar
2. Eftersägning
3. Läraren frågar och svarar själv
4. Läraren frågar och eleverna svarar
5. Eleverna frågar och läraren svarar
6. Eleverna frågar och svarar varandra
7. Flera repetitioner vid olika lektionstillfällen
8. Eventuell skriftlig övning

Det är önskvärt att läraren skaffar sig någon kunskap om elevernas respektive modersmål för att förstå vilka svårigheter som kan uppstå vid inläringen på grund av olikheter mellan hemspråk och svenska.

Genomgång av ett grammatikmoment

Possessiva pronomen: Hans — hennes — deras (Minst fyra inläringstillfällen)

Material: Flanobilder på personer och saker (orden skall vara kända för eleverna). Använd också eleverna själva som åskådningsmateriall

Lektion 1 (s-genitiv av namn)

Läraren: Lyssna! Bo har en cykel. Det är Bos cykel.

Säg efter: Det är Bos cykel.

Eleven: Det är Bos cykel.

Läraren: Eva har en bil.

(Övas på samma sätt som ovan.)

Läraren: Lyssna! Vems cykel är det? Det är Bos cykel.

Lyssna och svara! Vems cykel är det?

Eleven: Det är Bos cykel.

Många exempel ges.

Använd uttalsmässigt lätta namn, se Uttal s 44!

Fråga på de saker eleverna själva har, så att de får träna varandras namn. Tex:

B

A

Vems pärm är det? Vems bok är det? Om eleverna målat sina hemländers flaggor eller gjort dockor, kan man använda dem här:

Vems flagga är det? Vems docka är det?

Lektion 2 (hans — hennes)

Läraren: Lyssna! Eva har en bil. Det är Evas bil.
Hon har en bil. Det är hennes bil. Säg efter: Det är hennes bil.

Eleven: Det är hennes bil.

Läraren: Bo har en cykel.
(Övas på samma sätt.)

Läraren: Lyssna! Vems cykel är det? Det är hans cykel.
Lyssna och svara! Vems cykel är det?

Eleven: Det är hans cykel.

Många exempel ges.

Lektion 3 (hans — hennes — deras)

Läraren repeterar hans — hennes på samma sätt som förut.

På tavlan: två personer — en sak.

Läraren: De har ett hus. Det är hans hus. Det är hennes hus. Det är deras hus. Säg efter: Det är deras hus.

Eleven: Det är deras hus.

Många exempel ges.

Lektion 4

Muntlig repetition. För elever som kan skriva, eventuell skriftlig övning denna lektion eller nästa.

Grammatikmoment

Nedan lämnas förslag till grammatikmoment som eleverna behöver behärska aktivt och som därför bör bli föremål för återkommande muntliga (och skriftliga) övningar. Momenten är uppdelade på tre färdighetsnivåer.

- a) Grundläggande undervisning
- b) Fortsatt undervisning
- c) Extra grammatikmoment

Alla moment under en rubrik i den grundläggande undervisningen bör vara inlärd, innan man börjar med momenten under samma rubrik i fortsatt un-

C

dervisning. Överkursuppgifter för den grundläggande fasen hämtas lämpligen ur momenten för fortsatt undervisning och överkursuppgifter för mer avancerade elever ur de extra förslagen.

Grundläggande undervisning

Substantiv

- Obestämd och bestämd form singularis
- Pluralis (penna -or, stol -ar, pojke -ar, telefon -er, äpple -n, hus --, lärare --)
Andra vanliga pluralformer (t ex man — män, fot — fötter, bok — böcker, hand — händer, öga — ögon, öra — öron)
- Genitiv (t ex Jans penna, flickornas pennor)

Adjektiv

- Regelbundna adjektiv i attributiv ställning (t ex en gul penna, den gula pennan, gula pennor, de gula pennorna, ett stort hus etc. Uttryck av typen min gula penna, Annas gula penna)
- Regelbundna adjektiv i predikativ ställning (t ex pennan är gul, pennorna är gula, huset är stort)
- Liten, gammal, bra (god), dålig. Ord för färger
- Regelbunden komparation (glad, gladare, gladast, ung, yngre, yngst)
- Oregelbunden komparation, några utvalda ord (t ex liten, gammal, bra, god, dålig)

Räkneord

- grundtal
- klockslag
- ordningstal
- datum
- årtal

Pronomen

- Personliga pronomen i subjekts- och objektsform
- Possessiva pronomen
- Reflexivt pronomen: sig
- Interrogativa pronomen: vem, vad, vilken
- De vanligaste demonstrativa pronomina (t ex den här, den där)
- De vanligaste indefinita pronomina (t ex någon, ingen, mycket, många)
- Det relativa pronominet som

Verb

- Regelbundna verb och verben vara, bli, ha: presens, imperfekt
- Perfekt av ovanstående verb
- De vanligaste modala hjälpverbens böjning och användning
- Imperativ
- Några vanliga oregelbundna verb

Adverb

- Uttryck för riktning och befintlighet (t ex här-där-ute-inne-in-ut-hemma-hit-dit)
- Uttryck för tid (t ex nu, snart, sedan, redan, alltid, aldrig, ibland, ofta, sällan)
- De frågande adverbena var? vart?
- Adverbet inte

Prepositioner

Vanliga prepositioner, särskilt rumsprepositioner, och enkla prepositionsuttryck

Interjektioner

Ja-jo-nej

Ordföljd

- rak ordföljd i huvudsats
- omvänd ordföljd
  - vid frågor
  - när huvudsatsen börjar med annan satsdel än subjekt

Ordbildning

Mycket frekventa förkortningar (t ex kr, kl, hg, g)

Fortsatt undervisning

Substantiv

- Fler pluralformer (med omljud, oregelbundna)
- Ämnesnamn (t ex vatten, luft, trä)

Adjektiv

- I attributiv ställning tillsammans med possessiva pronomen, genitiv av namn eller substantiv (t ex Annas gula penna, min gula penna)

A

B

- b) Superlativens två bestämda former (tex glaste, största)
- c) Komparation med mer och mest

Pronomen

- a) sin, sitt, sina
- b) man, annan, annat, andra, vem, vad, vilken som helst
- c) varenda, varannan, var sin
- d) vem som, vad som, vilka som, vilken bok som

Verb

- a) Pluskvamperfekt
- b) Oregelbundna verb
- c) De transitiva verben sätta-lägga-ställa och de intransitiva sitta-ligga-stå
- d) Perfekt particip som attribut och predikatsfyllnad
- e) Skillnaden supinum — perfekt particip (ganska enkelt: Jag har skrivit brevet — Brevet är skrivet)

Adverb

- a) Relativa tids-, rums- och sättsadverb
- b) Andra frågande adverb än var? och vart?

Prepositioner

Rums- och tidsprepositioner, prepositionsuttryck

Konjunktioner

De vanligaste samordnande och underordnande konjunktionerna

Ordföljd

- a) i bisats
- b) i fråga i direkt och indirekt tal
- c) i satsfogning med bisats före huvudsats resp huvudsats före bisats

Ordbildning

- a) De vanligaste förkortningarna
- b) Sammansättning

C

Extra grammatikmoment

Substantiv

Kollektiver

Adjektiv

- Subjektiv predikatsfyllnad (han är sjuk, han ser sjuk ut)
- Objektiv predikatsfyllnad (han målade stolen blå)
- Substantiverade adjektiv (den sjuke)
- Adjektiv–adverb (han är falsk, han sjunger falskt)

Pronomen

- Var och en
- Andra demonstrativa pronomen (t ex denna, detta, dessa)
- Determinativa pronomen

Verb

- Någon bekantskap med passiv form och dess användning
- Konditionalis
- Perfekt particip — fördjupning
- Användning av tempus (t ex imperfekt-perfekt, att uttrycka framtid)
- Fast och lös sammansättning (obs ex gått ut — utgången)
- Deponens

Konjunktioner

Observeras i tal och läst text

Ordbildning

- Sammansättning och avledning
- Förkortningar, kortord

Studietekniska övningar

För att svensklärare och invandrarelever skall kunna fungera tillsammans är det nödvändigt att läraren från första dagen introducerar vissa fraser som eleverna förstår innebörden av och så småningom själva kan använda. Beträffande ordförråd till sådana "studietekniska" fraser, se ovan under Lyssna, uppfatta! För eleverna är det vidare viktigt att

A

i skolmatsalen kunna säga t ex "Inte så mycket, tack", "Jag får inte äta fläsk (korv)", eller att kunna meddela läraren "Jag har ont (i magen, i huvudet)", "Jag mår inte bra". Naturligtvis är det nödvändigt att eleverna snarast lär sig tala om vad de heter och var de bor och uppge telefonnummer.

Både intensiv läsning och extensiv läsning ger ständigt tillfälle till övning i studieteknik, liksom de befästande och bundna skrivövningarna. Jfr vad som sagts ovan under Läsa och Skriva!

För att eleven successivt skall kunna följa undervisningen i den vanliga klassen är det angeläget att läraren i svenska övar den terminologi som hänför sig till olika ämnen. Urvalet måste göras i samråd med lärarna i den vanliga klassen. Här måste emellertid en avvägning ske, så att svensk-lärares tid inte oskäligt tas i anspråk för "hjälpundervisning" i andra ämnen. En väl strukturerad, kontinuerlig undervisning i svenska är på längre sikt den bästa hjälpen för eleven i hans skolgång i Sverige.

Samhällsorientering inom svenskundervisningens ram

Svenskundervisningens syfte är att ge invandrar-eleverna ett språk som fungerar i det nya landet. Svenska språket betyder för invandraren något annat och mer än vad t ex engelskan betyder för de svenska eleverna. Det har en social funktion i djupare mening eftersom kunskaper i svenska är en förutsättning för en meningsfull tillvaro i Sverige. Därför måste undervisningen från början planeras så, att de ord och fraser som lärs in är väsentliga för elevernas dagliga liv och är uttryck för klara begrepp. En vidgad föreställning om samhället måste växa fram i takt med den ökade språkfärdigheten. Samhällsorienterande sakstoff bör således utnyttjas vid språkträningen.

Självklart skall samhällsorienteringen helt anpassas till elevens egna förutsättningar och behov och starta där eleven befinner sig i tiden och rummet. Elevens närsamhälle är hemmet och skolan, skolvägen, affären och fritidssysselsättningen. Efter hand vidgas synfältet till samhället i stort. Det är viktigt att så ofta det går knyta an till elevens egna erfarenheter, också till förhållanden i hans ursprungsland.

Några exempel på sakområden vars stoff kan utnyttjas redan i den grundläggande svenskundervisningen är klassrummet och dess inredning, sko-

B

lan och dess människor, skolvägen och trafiken, skolmåltiden, skolans ordningsregler, klockan, veckodagarna, årtiderna, människokroppen, kläder, kroppshygien och tandvård, pengar och varor, väderlek, spel och lekar.

Samhällsorienteringen måste så långt det är möjligt grundas på verklighetsupplevelse. Studiebesök inom och utom skolan hör därför till arbetet under introduktionsperioden. När skolan har hemspråkslärare är det utan tvekan bäst att denne går med vid studiebesök och även vid samtal i klassrummet ger en fyllig information om den nya miljön. Uppföljningen åvilar dock i hög grad läraren i svenska.

Här nedan ges exempel på svenskträning och samhällsorientering på elementär nivå i en form som kan väcka elevernas intresse.

1. Elevgruppen har gjort ett studiebesök i livsmedelsaffär, antingen tillsammans med hemspråksläraren eller med sin svenska lärare.
2. Man gör en stor väggtavla på spännpapper i klassrummet med egenhändigt ritade eller urklippta bilder av några vanliga födoämnen, ordnade i en kostcirkel, samt eventuellt bilder av tallrikar, glas, kniv, gaffel etc och personer som handlar mat, äter osv. Arbetet bör växa fram relativt långsamt. Läraren måste styra och sovra bildmaterialet.
3. Varje nytt ord övas in, enstaka och i en hel fras. Ju yngre barnen är, desto viktigare är det att läraren också har föremål i klassrummet, som eleverna kan ta i, eventuellt smaka på (socker, salt etc).
4. Läs- och skrivkunniga elever skriver orden och fraserna som en ordlista till tavlan.
5. Inlärd ord och fraser repeteras innan nya begrepp förs till.
6. Eleverna svarar på frågor om bilden. Både läraren och eleverna ställer frågorna.
7. Eleverna berättar fritt om innehållet på bilden. Eleverna kan också skriva svar på frågor om bilden. Fördelen med ett arbete av detta slag är att
det ger avspänning och variation genom manuellt arbete
övar gruppsamverkan
ökar ordförrådet, både det aktiva och det passiva
ger stoff till bundna talövningar och skrivövningar

ger stoff till repeterande, befästade övningar
ger underlag för fri muntlig (och ev skriftlig)
produktion

kan användas för senare kontroll av språkfärdigheten.

Andra ämnen som kan bearbetas i grupp eller individuellt är t ex I skolan, I trafiken, Min dag, Jag och min familj, Vid kiosken, Kläder, Bollspel efter årstider, Sveriges (Europas) karta, Väder, årstider, månader.

Ett par exempel:

Väder, årstider, månader.

Eleverna tillverkar gemensamt en väggtavla som en almanack med månads- och årstidsbilder och tillhörande ord och fraser. Denna kan kompletteras med en väderkarta: varje dag tillverkas ett kort som anger månad, datum och veckodag samt en bild av vädertypen (ett paraply och regndroppar) och en fras om vädret ("det regnar").

Min dag från morgon till kväll.

En väggtavla på detta tema ger inläring av högfrekventa ord och fraser för aktiviteter. Ämnet lämpar sig väl för pantomim, då en eller flera elever agerar och de övriga talar om vad de agerande gör (hon stiger upp, hon gäspar, hon kammar sig osv). Det kan vara lämpligt att ord och fraser till väggtavlans skrivs på lösa kort som kan plockas bort vid repetition, diagnostiska prov o d.

I den fortsatta samhällsorienteringen kan svensk-läraren i viss utsträckning använda bild-, ljud- och textmaterial om samhället och dess funktioner som är avsett för arbetet i den vanliga klassen, sedan stoffet sovrats och språket anpassats till invandrarelevernas språkfärdighetsnivå. Detsamma kan gälla läromedel även från andra orienteringsämnen. Det måste därvid förutsättas att samråd äger rum med klass/ämneslärare.

I det följande lämnas exempel på hur textstoffet i några relativt omfattande arbetsområden brutits ned till de nödvändigaste orden och fraserna, vilka eleven kan bearbeta med sin svensklärares hjälp. Ett fylligt bildmaterial behövs för övningarna.

A

Lågstadiet : Arbetsområdet Våra kläder

Vanliga ord och fraser

A. Grundläggande undervisning i svenska

1. Ord för kläder

Utgå från vad läraren och eleverna har på sig.

2. Övriga frekventa ord och uttryck

Klä av sig, klä på sig, klä om sig, ta på sig, storlek, för stor, för liten, passar, krymper, byta.

3. Varför har vi kläder?

Vad har du på dig när du leker?

Vad har du på dig när du sover?

Vad har du på dig när du är i skolan? osv.

4. Olika väder — olika kläder

Vad har du på dig när det är varmt?

Vad har du på dig när det regnar?

Vad har du på dig när det snöar?

5. Olika yrken — olika kläder

Vad har en polis på sig?

Vad har en kock på sig? osv.

6. Vad kläder kostar

Billig — dyr, pris.

Gör studiebesök i en klädesaffär.

B. Fortsatt undervisning i svenska

Samma områden behandlas, nu mer utförligt och med större svårighetsgrad.

1. Varför vi har kläder

Vad hade de första människorna på sig? Varför? Jämför förr — nu.

2. Olika klimat — olika kläder

Allmän genomgång + jämförelse mellan Sverige och elevernas hemländer.

3. Material till kläder

Ull, bomull, läder, skinn, gummi, konstfibrer.

Hur får man dessa material?

Vad får man av dem?

B

4. Att vårda kläder

Putsa, borsta, hänga upp, tvätta på olika sätt, skoblock, skyddskläder (rock, förkläde, uniform osv).
Vad kan du göra själv för att vårda dina kläder?

5. Vad kläder kostar

VDN, kvalitet, reklam (för- och nackdelar).
Läs riktiga VDN-etiketter och annonser.

**Mellanstadiet:
Arbetsområdet Faror och skydd**

Vanliga ord och fraser

A. Grundläggande undervisning i svenska

BRAND

Brinna, brasa, tändstickor, ljus, torr, varm, tända, släcka, sängrökning, små barn, strykjärn, trasig, kontakt, färg, brandkår, brandbil, brandsoldat, brandsläckare, "Det brinner", brandkåren rycker ut.

FAROR

Vad är det som brinner?
se ovan!

SKYDD

Vad skall du göra när det brinner?

Upptäcker.
Släpar ut. Räddar.
Stänger dörren.
Larmar. "Det brinner på Storgatan 5! Skynda er!"

Hur larmar du brandkåren?

Telefon, automattelefon, 90 000.

GIFTER

FAROR

Mediciner, diskmedel, tvättmedel

Tobak — nikotin, cigaretter, askfat

Sprit — alkohol, berusad, full, vin, öl

Narkotika — spruta, tablett, medicin, sjuk, hjälp

SKYDD

Låsa in, skåp, varning

Rökruta eller ej på skolan?

Åldersgränser?
Myndig — lagar

Lagar, medicin, sjukhus

TRAFIKEN

Olika kommunikationsmedel, gångtrafikanter, trottoar, körbana, broms, kedja, olja, hjul, däck, pumpa, trampedal, lykta, kattöga, styrstång.

FAROR

Olycka, dålig väg, hög hastighet, lek vid väg, slarv, alkohol.

SKYDD

Vägmärken, trafikregler, trafikskyltar, tecken, signaler, övergångsställe, reflexer, polis, lagar, körkort.

Hur skall jag gå rätt i trafiken?

Min skolväg. — Vilka faror möter du?

Vilka skydd finns?

Måla, berätta eller dramatisera.

Hur skall din cykel vara utrustad?

Förenkla och diskutera Valdemar Dalqvists dikt "En hjälte".

B. Fortsatt undervisning i svenska

BRAND

Försiktighet, oförsiktighet, brandövning, brandförsäkring, brännskador, industribränder, smällare, pyroman, eldsvåda, sunt förnuft, bensin, ångor, aceton, gaser.

FAROR

Vad är det som brinner?

Brandfarliga ämnen — bensinångor, aceton, gaser.

Rökningens alla risker.

Skogsbrand — torra, blåst.

SKYDD

Försiktighet, öppna fönster.

Sunt förnuft.

Lagar. Vad säger de?

Varför brinner det? (luft-värme-bränsle)

Brandrisker förr och nu.

Brandsläckning förr och nu, i Sverige, i ditt hemland.

Elden och människokroppen.

a) Brand i kläder

b) Rökfyllt rum

c) Om någon får brännskador

d) Innan hjälpen kommer

Studera tidningsartiklar som tar upp olika typer av bränder.

GIFTER

FAROR

Alkohol-tobak-narkotika

Kondition, sjukdomar, verkningar, sniffning, vanerökning — kedjerökning.

SKYDD

Lagar mot rattfylleri, narkotika, systembolag, information, avgiftning, magpumpning.

ELEKTRICITETEN

FAROR

Se "Elektriciteten i vår tjänst". (Högstadiet). Ta upp de punkter som kan passa stadiet.

SKYDD

TRAFIKEN

Hänsyn, bilens olika delar: motor, ratt, backspegel osv.

FAROR

Trötthet, dimma, dålig sikt, halt väglag, halka, sladd, snöras, istapp, kollision, skada-or-ad, kurva, korsning, fortkörning, ramponerad, buller, avgaser.

SKYDD

Hastighetsbegränsning, ambulans, brandkår, polis, säkerhetsbälte, lagar, trafikmärken, trafikregler, försiktighet, bilbesiktning.

Trafik förr och nu i Sverige, i ditt hemland.

Hur skall en bil vara utrustad?

Bilen — ett kommunikationsmedel. För- och nackdelar.

Om olyckan är framme.

a) Polisen hjälper

b) Brandkåren hjälper

c) Domstolen prövar

d) Sjukvård — försäkringar

Ta reda på vad polisen gör när en olycka hänt!

B

A

Högstadiet : Arbetsområdet Elektriciteten i vår tjänst

Vanliga ord och fraser

A. Grundläggande undervisning i svenska

1. Glödlampa, kontakt, sladd, ledning, skruva i, skruva ur, säkring-propp, ström.

2. El i hemmet

Spis, element, strykjärn, hushållsmaskiner.

3. Vad el kostar

Elmätare, kilowattimmar, elverket, elräkning.

4. Vad ger el?

Kyla, värme, ljud, ljus, bilder, rörelse.

5. Hur får vi el?

Vatten, atomkraft, bränsle

6. Faror med el

Bränna sig, trasig, försiktig, akta sig, "stöt".

B. Fortsatt undervisning i svenska

1. Hur får vi el?

Från kraftstation till förbrukare: damm, tillopps-tunnel, turbin, generator, avlopp, transformator.

2. Faror med el

Fuktighet, koppla, koppling, göra själv, kortslutning, jordning, S-märkning.

3. El i hemmet

Från eldstad till spis och element: hård, öppen spis, kakelugn, vedspis osv.

Från jordkällare till kylskåp.

Tvätta förr — tvätta nu.

Städa förr — städa nu.

El i Sverige — elevernas hemländer.

Provytyper

Bedömning av elevernas prestationer i svenska sker på flera olika sätt och i flera olika syften. De löpande iakttagelserna som görs under undervisningens gång ger både en omedelbar inlärningskontroll och ett underlag för undervisningens uppläggning. Dessutom utgör de ett gott underlag för betygsättning. Som stöd i bedömningen kan man också använda diagnostiska prov.

Eftersom elevgrupperna är mycket små, kan läraren lätt göra direkta iakttagelser. Till god hjälp är

C

någon form av iakttagelseschema eller förteckning över kursmoment, där läraren kan anteckna elevens framsteg.

De eventuella prov som läggs in i undervisningen bör vara av diagnostisk karaktär. Proven kan på högstadiet ibland rättas av eleverna själva eller vid gemensam genomgång. Läraren bör naturligtvis ta reda på resultatet. Det gäller att skapa en avspänd attityd till provsituationen som inte bör bjuda på någonting annat än vad den normala undervisningen innehåller, såväl muntligt som skriftligt.

De språkfärdigheter som skall mätas är

- a) höra och förstå
- b) tala och göra sig förstådd
- c) läsa och förstå
- d) skriva och göra sig förstådd

Underlaget för såväl de olika former av övningar som ligger till grund för observationerna som för de olika typer av prov som används, kan utgöras av såväl auditivt som visuellt material. Uppgifterna kan lösas skriftligt eller muntligt. Ett stort antal kombinationer av muntliga och skriftliga övningar är tänkbara. Den elementära undervisningens huvudsyfte är ju att lära eleven förstå och tala svenska — i andra hand läsa och skriva. Tyvärr är prov ofta så konstruerade att de i huvudsak mäter läs- och skrivförmågan. Man bör uppmärksamma att det finns en del provtyper där denna uppläggning kan undvikas. (Se exempel under Hörförståelseprov.) Alla provtyper kan naturligtvis också utföras som övning.

De provtyper som brukar komma i fråga är hörförståelseprov, diktamen, läsförståelseprov, prov för muntlig uttrycksförmåga och prov för skriftlig uttrycksförmåga.

Man kan fastslå att delprovets funktioner överlappar varandra, så att ofta inget av delproven renodlat mäter bara en färdighet. Detta kan vara till nackdel i vissa fall, t ex på nybörjarnivå eller för elever i åk 1 eller analfabeter, men på en mer avancerad nivå är det en fördel att flera delprov mäter samma färdighet, ty därmed ökar tillförlitligheten. Här följer en analys av de olika delprovets mätfunktion:

mät-instrument \ målsättning	höra och förstå	tala	läsa	skriva
hörförståelseprov	X		(X)	(X)
diktamen	X	(X)	(X)	X
talproduktionsprov	(X)	X	(X)	
läsförståelseprov			X	
skriftligt prov		(X)		X

Olika provtyper — exempel

Hörsel förståelseprov/övning

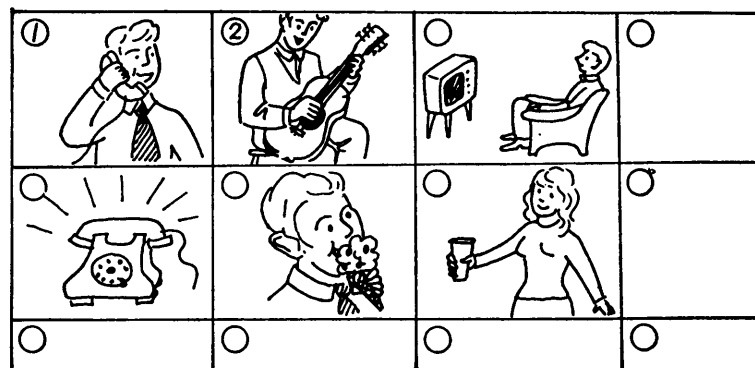
Hörförståelseprovet kan bestå av en text, uppläst av läraren eller inspelad på band. Uppgifterna kan ges på något av följande sätt.

- a) Ett frågeformulär med plats för svar i elevens egen formulering (svårättat).
- b) Ett frågeformulär med alternativ- eller flervals-svar.
- c) Ett formulär med bilder och symboler — bokstäver eller siffror — som representerar de flervals-svar eleven hör från läraren eller bandet.

Exempel 1

Ett exempel med ja- och nej-svar ges i kap Lyssna och uppfatta s 34.

Exempel 2

Ljud till bilderna:

- 1. Han talar i telefon.
- 2. Jan spelar gitarr.
- 3. Jon tittar på TV.
- 4. Telefonen ringer.
- 5. Han har en glass.
- 6. Hon har ett glas.

B

A

- a) Eleven har ett bildblad av ovanstående typ. Han skriver siffror direkt på bilderna, när han hör meningarna. För att eleven skall förstå svartypen, ritar läraren de första svaren på ett av bildbladen.
- b) Något svårare blir det med fler bilder än påstående.
- c) Svårare blir det också med följande svarsmarkering (se bilden t.h.)
Bilderna är då bokstavsmarkerade.

Elevblad:

1	E
2	
3	
4	
5	

.....

.....

.....

.....

.....

Exempel 3

Eleven ser en bild, får ett svarsformulär och hör frågor med flera svarsalternativ. Läraren visar lösningen på den första uppgiften.

bild

elevblad

	1	x	2
	1	x	2
	1	x	2

Bilden föreställer Åkes rum.

Ljud:

Det här är Åkes rum. Han har en TV. Var står den?

1. Den står bredvid sängen.
- x. Den står bredvid fönstret.
2. Den står mellan stolen och lampan.

Svarsformulär (elevblad) kan se ut som ovanstående.

.....

.....

.....

.....

C

Exempel 4

Eleven får en stencil med bilder. Han hör prisuppgifter till varje bild. Han skall med siffror skriva rätt pris till rätt bild.

Ljud:

Ett övningsexempel: En smörgås med ost kostar 1:10.

Uppgifter:

1. En kopp kaffe och en bulle kostar 1:50.
2. En kopp te och en smörgås kostar 2:25.
3. Ett glas mjölk och en bulle kostar 1:40.
etc.

Exempel 5

Eleven hör en sammanhängande text. Han får en svarsblankett med frågor. Han skall svara ja eller nej.

Ljud:

Ulf är 13 år. Han går i åk 7. Han börjar skolan klockan 8 och slutar halv fyra. Ulfs pappa är kock och hans mamma är hemmafru. Ulf har också en liten syster, Eva, som är 4 år.

Övningsexempel: Är Ulf 15 år?

Går han i åk 7?

Uppgifter:

1. Börjar Ulf kl 9?
2. Är hans pappa kock?
3. Är Ulfs mamma hemma?
4. Heter Ulfs syster Anna?

Elevblad:

Ja	Nej
	x
x	

Exempel 6

Eleven hör en sammanhängande text. Han får en svarsblankett med alternativsvar. Han skall markera rätt svar.

Ljud:

Eva stiger på bussen.

Hon skall åka till stan för att köpa en klänning.

På bussen träffar hon Åke.

Åke: Hej, Eva! Vart ska du åka?

Eva: Hej, Åke! Jag ska åka till stan och köpa kläder. Vad ska du göra?

Åke: Jag ska träffa Sven. Vi ska lyssna på skivor.

Övningsexempel: Eva åker till stan. Hon

- a) åker bil
- b) åker tåg
- c) åker buss
- d) cyklar

Uppgifter:

1. Eva åker till stan för att köpa
  - a) mat
  - b) kläder
  - c) böcker
  - d) skor
2. Eva träffar
  - a) Lena
  - b) Åke
  - c) Bo
  - d) Sven osv.

Exempel 7

Eleven skall kombinera den text han hör med de ord som han har på sitt elevblad.

Text:

1. Den flyger.
2. Den åker.
3. Den simmar.
4. De leker.
5. Han arbetar på en restaurang.
6. Den jamar.

Elevblad:

- a) bil
- b) fågel
- c) katt
- d) barn
- e) fisk
- f) kock

1
2
3
4
5
6

A

B

Läsförståelseprov/övning

Läsförståelseprovet består av en text med olika typer av uppgifter. Alla de olika hörförståelseproven ovan kan, om man använder text i stället för ljud, användas som läsförståelseprov/övning. Förutom dessa ges här ytterligare exempel.

Eleven skall stryka under eller skriva in det alternativ som passar i luckan. En bild kan underlätta provet.

A. Det här är John. Han är . . . . år.

- fem
- tretton
- femtio

Han bor i ett . . . . i Stockholm.

- hus
- våning
- båt

Hans . . . . är Storgatan 10.

- namn
- telefonnummer
- adress

John har en fin . . . .

- bil
- buss
- cykel

B. Det är onsdag.

Familjen sitter vid sitt . . . .

- frukostbord
- skrivbord
- middagsbord

Jan äter sin tredje portion köttbullar.

Han . . . . köttbullar.

- tycker inte om
- älskar
- avskyr

Mamma: Jan, ät inte mer nu. Du får ont i . . . .

- handen
- huvudet
- magen

Jan: Var inte orolig. Jag kan . . . . hur många köttbullar som helst.

- äta
- dricka
- läsa

C

Efter maten går Jan ut för att . . . . några kompisar.
träffa
spela
komma

Diktamen

Diktamen består av ett lämpligt antal språkliga enheter med innehållsmässigt sammanhang.

Texten läses först i sin helhet, tydligt men ej för långsamt. En andra uppläsning sker med pausering mellan de språkliga enheterna (obs! ej ord för ord) och med interpunktion. En eventuell tredje uppläsning sker på samma sätt som den första.

Enklast är luckdiktamen, varför man med fördel kan använda sig av den i början.

Exempel

Ljud:	Elevblad:
1. Han har en bil.	1. Han har en . . . . .
2. Bilen är röd.	2. Bilen är . . . . .

osv.

Muntlig uttrycksförmåga

Den muntliga uttrycksförmågan bedöms enklast genom de direkta eleviakttagelser som läraren gör. En viss planmässighet i bedömningen kan uppnås genom att läraren förbereder en viss sekvens av frågor som eleverna skall svara på. Detta kan ske direkt i undervisningen utan att eleverna upplever det som en bedömningssituation.

Man kan också låta eleverna återberätta en text, i början mycket enkel, eller låta dem utifrån ett visst ämne, text eller bild, relativt fritt få uttrycka sig under viss tid.

Skriftlig uttrycksförmåga

En bedömning av den skriftliga uttrycksförmågan kan gå till så att eleven får till uppgift att skriva enkla meningar till en serie bilder. I början bör han få stödord som finns intill bilderna. På ett mer avancerat stadium kan man använda sig av friare uppgifter, ett givet eller valfritt ämne att skriva om. Även textreferat kan vara en lämplig form på mellan- och högstadiet.

Med utgångspunkt i den allmänna målsättningen kan generellt fastslås att det väsentliga är att eleven kan göra sig förstådd. Detta bör vara den viktigaste synpunkten vid bedömningen. Andra färdighetsaspekter som torde beaktas vid bedömningen är grammatisk korrekthet, fluency, ordförråd, idiomatik, uttal, stavning, komplexitet. Dessa får dock inte var för sig ges en sådan vikt att helhetsperspektivet går förlorat.

Läromedel för undervisningen i svenska

Allmänt

För en systematisk undervisning i svenska som främmande språk fordras särskilda läromedel och även supplerande material. Av dessa läromedel bör krävas att de inbjuder till användning av en enspråkig metod, bl a därför att elever med olika modersmål oftast undervisas i samma grupp. Stoffet bör ge eleverna orientering om vardagsliv och samhällsförhållanden i Sverige och ge dem det ordförråd de behöver för arbetet och samvaron i skolan. Läromedlen bör innehålla studietekniska anvisningar och övningar för att underlätta elevens arbete i den vanliga klassen.

Av läromedlen bör vidare krävas att de ger en entydig konkretisering som möjliggör enspråkig undervisning, att de ger en inlärningsgång som bygger upp ett språkligt självförtroende och att de innehåller varierande och tillräckligt många övningsuppgifter för inläring i samband med övningarna.

Många läromedel som vanligen ingår i en grundskolas utrustning kan med fördel användas som supplerande material i olika inlärningsmoment på alla färdighetsnivåer i svenska. Därvid bör man vara uppmärksam på att det ofta finns material som för svenska elever är avsedda för en viss årskurs eller ett visst stadium men som i invandrarundervisning i svenska kan användas på flera stadier. Sådant material är tex föremålsamlingar, modeller, bilder, bildserier, planscher och olika typer av pedagogiska läggspel. Bilder och bildband avsedda för undervisning i samhällskunskap och övriga orienteringsämnen, tex trafikskunskap, samt för språkundervisning, kan utnyttjas vid talträning- och ordkunskapsövningar. Läromedel för lågstadiet i svenska som modersmål innehåller komponenter av supplerande karaktär som speciellt bör beaktas.

Material för laborativt arbete kan också sökas i olika lekmaterial för barn, tex pussel och handdockor. Dessa material kan ofta anpassas till olika språknivåer och ger övningar i ordkunskap och talträning.

Läs-, bild- och läggmaterial som används i undervisning av svenska elever vilka behöver en långsam inläringstakt är ofta användbart för invandrarundervisning.

Genom samverkan mellan undervisning i svenska och stödundervisning på modersmålet utvecklas ordförrådet såväl i svenska som i modersmålet.

A

B

Svenska läromedel som finns översatta till invandrar­språk bör utnyttjas för att ge eleverna dubbel­språkstöd.

När eleverna börjar kunna läsa och förstå svensk text bör de ha tillgång till litteratur på lätt svenska. Ett urval av skolbibliotekets och skolans andra bok­samlingar bör göras för invandrareleverna. Fler­talet böcker på lätt svenska passar ofta innehålls­mässigt yngre elever bäst. För äldre elever kan man finna förenklade versioner av svenska böcker producerade bl a i Finland för ungdom och vuxna.

Material som skildrar invandrare i Sverige och lev­nadsförhållanden i utvandrarländer är värdefullt för information i attitydskapande syfte och bör vara av särskilt intresse för svenska klass- och ämnes­lärare vid planering och behandling av arbetsområ­den som berör utvandrarländer och för elevernas fria läsning.

Läromedelsförteckningar i svenska samman­ställs såväl centralt, regionalt som lokalt. En för­teckning, avsedd för grundskolan, över läromedel i svenska som främmande språk samt läromedel om invandrare och utvandrarländer har samman­ställts på SÖ, läromedelssektionen. Den har utsänts till bl a läns­skolnämnder.

Användning av läromedel

I kursmaterial för läraren i svenska kan ingå:

- 1 läromedel för en systematisk undervisning i svenska som främmande språk (grundmaterial),
- 2 svårighetsgraderat övningsmaterial, dels anknutet till grundmaterialet, dels fristående material av självinstruerande och självkontrollerande slag,
- 3 fördjupningstexter av varierande omfång, innehåll och svårighetsgrad, både med och utan uppgifter för kontroll av förståelsen,
- 4 broschyrer, kataloger, tidningar, tidskrifter, tabeller samt material som eleverna kan klippa ur,
- 5 pedagogiska spel,
- 6 ljudband, kassetter, grammofonskivor,
- 7 flanomaterial, planscher, bildband, smådia, stordia, foton, teckningar,
- 8 ljudbildband, filmer, (eventuellt videoband),
- 9 autentiska föremål, tex födoämnen, kläder, skolmaterial,

C

- 10 modeller, t ex leksaker, handdockor etc,
- 11 diagnostiska prov,
- 12 papper, färger, saxar, klister m m för elevernas manuella arbete.

Vissa av de i undervisningsmaterialet föreslagna komponenterna kräver tillgång till

bandspelare	kassettprojektor
videobandspelare	filmprojektor
TV och radio	bläddertavla
skivspelare	vidhäftningstavla
småbildsprojektor	arbetsprojektor

Vidare bör referenslitteratur i form av en- och tvåspråkiga ordböcker finnas. Moderna reproduktionsmedel för bl a elstencilering och fotokopiering måste finnas lättillgängliga för att ge läraren möjlighet att tillföra undervisningen aktuellt stoff.

Läraren bör planera sitt arbete så, att vid varje undervisningstillfälle de tillgängliga läromedlen utnyttjas på effektivaste sätt.

Direkterfarenhet av ting och företeelser i omvärlden utgör en viktig utgångspunkt för undervisningen i svenska som främmande språk. Föremål i klassrummet och skolan som eleven dagligen ser och använder och situationer som han befinner sig i erbjuder ett naturligt underlag för inläringen av ord och fraser. Eleven kan självständigt bearbeta detta språkstoff genom att avbilda föremålen och situationerna och göra klippbildsamlingar som underlag för befästade läs- och skrivövningar. Området närmast skolan, samhället i övrigt och naturen är likaså betydelsefulla aktivitetsfält för studiebesök och naturiakttagelser med det dubbla syftet att ge allmän orientering och stoff till språkövningar.

För inläring av en rad grundläggande begrepp måste man i åtskilliga sammanhang använda sig av modeller. Leksaker i form av möbler, dockor, husgeråd, fordon etc bör utnyttjas för språkträning av ord och uttryck som hör samman med den vardagliga miljön.

Text

Läromedel med särskild inriktning på undervisningen i svenska som främmande språk, är oundgängliga bl a för att stadga och en någorlunda väl avvägd progression i inlärningsgången skall kunna uppnås.

A

När eleverna kommit så långt att de på egen hand kan läsa en lätt text är det viktigt att de har tillgång till ett varierat läsmaterial. Vissa texter för lågstadiet samt enkla texter för lässvaga elever på högre stadier bör prövas. Läskort med arbetsuppgifter har även visat sig användbara och har den fördelen att de ger en systematiskt uppbyggd träning av vissa språkfärdigheter.

Ljudmaterial

Hörförståelsen övas visserligen främst genom att läraren talar, men också genom att eleven får lyssna till inspelat material. Bandspelaren skall helst vara utrustad med hörlurar, så att olika elevgrupper kan arbeta i samma klassrum utan att störa varandra. Den bör även vara försedd med anordning för inspelning, så att läraren kan göra eller låta göra kompletterande avlyssningsövningar bl a av andra röster i skolan, såväl vuxnas som barns, samt diagnostiska prov. Eleverna bör också kunna få avlyssna sina egna intalningar.

Ljudband i kombination med bildhäften för den förberedande undervisningen (diagnostiseringen) i årskurs 1 är användbart material i denna svenskundervisning, dels som träningsmaterial, dels för prövning av hörförståelse och ordkunskap, och kan passa elever i olika åldrar.

Vissa ljudband från olika arbetsområden på låg- och mellanstadiet kan också användas, om ljudet slopas eller ersätts av en av läraren intalad förenklad text.

Inspelade sånger och visor bör även användas.

Pedagogiska spel

Läggspel är en god utgångspunkt för aktivering i språkundervisningen. Elever som har svårt att skriva kan utföra övningar med bokstavskort, läggspel, bildlotto, bilddomino, memoryspel etc. Med pedagogiska läggspel kan man utföra många varierade övningar, även självinstruerande.

Bild

Bilden är oundgänglig för att ge konkretion åt språkundervisningen och utveckla elevernas begreppsbildning. För nybörjaren är bilden det enda läsmaterialet. Därför är det viktigt att välja rätta bilder. Ett krav som bör ställas på bilden är entydighet, dvs att bilden har just det innehåll som avses.

B

Avsnitt C. Stödundervisningens organisation och innehåll

Allmänna synpunkter

Grunden för en effektiv organisation av de olika formerna av invandrarundervisningen är en återkommande inventering av behovet i kommunen. Innehållet i undervisningen bestäms genom *allsidig diagnos* och planering som i största möjliga mån tar sikte på elevernas individuella behov. Bedömning av invandrarelevens kunskaper och färdigheter bör ske i samverkan mellan

- klasslärare/klassföreståndare
- lärare som ger stödundervisning i svenska (förberedelseklasslärare etc)
- hemspråklärare eller tolk
- elev och föräldrar.

I olika sammanhang är det också lämpligt att skolledning, SYO-konsulent (yrkesvalslärare) och annan elevvårdspersonal deltar i bedömningen och planeringen.

Följande fakta om eleven bör klarläggas:

- färdighet i svenska
- färdighet i det egna modersmålet
- färdighet och kunskaper i övriga ämnen
- speciella svårigheter (talfel, läs- och skrivsvårigheter etc) som senare kan medföra behov av samordnad specialundervisning eller andra åtgärder
- eventuella skillnader mellan lärogången i den svenska skolan och den avlämnande skolan i utlandet
- eventuella skillnader i normer, seder och bruk som kan medföra konflikter.

Diagnosen bör företrädesvis ske genom samtal mellan eleven, föräldrarna och berörda lärare. Endast i begränsad omfattning bör diagnostiska prov förekomma under elevens första tid i skolan. Speciellt beträffande invandrarelever i lägre årskurser påminner den inledande diagnosperioden om inskolningsperioden i årskurs 1 för de svenska eleverna. Därför kan synpunkter och idéer rörande diagnostyper hämtas ur supplementet Lgr 69 II: Skolstarten.

Planeringen bör göras mycket långsiktig. Oavsett vilka typer av stödåtgärder man beslutar om, bör eleven skrivas in i en årskurs som motsvarar hans levnadsålder.

Följande exempel vill visa hur kommunens totala resurs för stödundervisningen kan beräknas och utnyttjas:

En kommun antas ha 72 invandrarelever i grundskolan med varierande behov av åtgärder inom stödundervisningens ram (undervisning i svenska, studiehandledning på hemspråk, tolkning i olika kontaktsituationer m m). Med ett maximalt utnyttjande av anvisningarna skulle för dessa uppgifter kunna framräknas totalt 144 lärarveckotimmar. Behovsinventeringen har emellertid visat, att av de 72 eleverna endast en tredjedel är i behov av maximalt stöd under läsåret, medan de övriga två tredjedelarna representerar elever med mindre behov av individuell handledning. Beräkningen av antalet stödtimmar för dessa senare kategorier har därför utgått från fyra respektive fem elever per grupp.

Enligt denna bedömning skulle det faktiska behovet av stödundervisning uppgå till $48 + 36 + 30 = 114$ vtr för de tre elevkategorierna sammanlagt.

Kommunen önskar då inrätta en förberedelseklass med tolv elever för hela läsåret och en med

tolv elever för höstterminen. För dessa klasser åtgår under höstterminen 60 lärarveckotimmar. Det förutsätts här, att eleverna under den tid de inte åtnjuter stödundervisning deltar i undervisningen i vanliga klasser.

För övriga 48 elever återstår under höstterminen 54 lärarveckotimmar att fördelas på olika undervisningsgrupper. Under vårterminen skulle följaktligen 84 lärarveckotimmar disponeras för 60 elever, uppdelade i grupper på olika färdighetsnivåer.

Exemplet vill visa, att kommunen måste ha frihet att utnyttja den resurs som medgivits grundskolan i Kbr 1966-06-16 på det sätt som bäst svarar mot de lokala behoven. Om veckotimmarna räknas som undervisningstimmar kan resursen fritt utnyttjas under läsåret.

Av exemplet framgår även, att en behovsinventering måste göras inför varje läsår. I kommuner med rörliga migrationsförhållanden kan omprövning vara påkallad under pågående läsår.

I kommuner med få invandrarelever, fördelade på olika årskurser, stadier och skolenheter, kan det vara organisatoriskt svårt och pedagogiskt olämpligt att alltid sammanföra eleverna till undervisningsgrupper om 3—5 elever. Man bör exempelvis om möjligt undvika att de yngsta eleverna får lång väg att förflytta sig för att delta i stödundervisningen. Skolstyrelsens beräkning av erforderliga lärartimmar kan — med hänsyn till den enskilde elevens behov, förutsättningar och ålder — i undantagsfall utgå från ett mindre antal elever än tre per grupp.

Närliggande kommuner med begränsat antal invandrarelever kan behöva dela lärare för sina elevers undervisning. Vid kommunernas samplanering av undervisningen bör, då avståndet mellan berörda skolenheter är stort, eftersträvas att lärarnas tjänstgöring inte blir alltför splittrad från samverkans- och planeringssynpunkt. En ambulerande hemspråklärare kan tex tjänstgöra varannan vecka i vardera kommunen. Även icke schemalagd tid som kan ingå i lärarens tjänstgöring för kontaktverksamhet m m bör fördelas med hänsyn till respektive kommuns behov.

Stödundervisningen i svenska bör dock helst spridas ut över elevernas veckoschema och handhas bäst av svenska lärare.

Man bör även tänka på att invandrarelever som bor utspridda kan ha behov av att träffa en större grupp elever av samma språktillhörighet. Försök har gjorts med att samla invandrabarnen några gånger per termin i centralskolor där de tagits om

hand av sin hemspråklärare. Elevernas resor till centralorten har därvid kunnat koordineras med de ordinarie skolskjutsarna. För att ge hjälp åt klasslärare i avlägsna skolenheter som plötsligt fått invandrare till klassen har även försök gjorts med materialsamlingar, s k "invandrarlådor", som innehåller basmaterial för den första svenskträningen, självinstruerande arbetsuppgifter, informationsmaterial till lärare, föräldrar och elever, lästexter på barnens modersmål, diabilder, ljudband m m. Genom samarbete med kommunbibliotek kan skolan vidare anskaffa böcker för informations- och upplevelseläsning på invandrarpråk att användas i skolans undervisning och för hemlån.

Bedömning av färdigheter i svenska

Innehållet i undervisningen i svenska bör planeras på grundval av en kontinuerlig utvärdering av elevens färdigheter i svenska. Bedömningen görs lämpligen av klasslärare/klassföreståndare och den lärare som ger stödundervisningen i svenska. Även tvåspråkiga lärare bör ingå i bedömningsgruppen.

Elever som nyligen anlänt till Sverige kan lämpligen bedömas genom en muntlig prövning, men när elevernas kunskaper i svenska ökat bör man komplettera ett samtal med någon annan typ av diagnostiskt prov. Se vidare kapitlet Provytyper, s 65 ff.

Till hjälp vid bedömningen kan man använda nedanstående skala som delar in eleverna i sex färdighetsnivåer:

Färdighetsnivå

- A Saknar helt kunskaper i svenska
- B Förstår mycket enkelt vardagsspråk
- C Förstår och talar enkelt vardagsspråk. Kan på egen hand klara sig i språkligt enkla situationer i skolan och vardagslivet för övrigt
- D Förstår vardagsspråk men har svårighet med ovanliga ord och abstrakta termer. Talar spontan svenska men har begränsat ordförråd
- E Talar svenska som en genomsnittlig svensk elev men har vissa svårigheter med skriftlig behandling av språket och är i behov av fördjupad grammatisk övning
- F Behärskar svenska som en genomsnittlig svensk elev

B

I början av varje läsår (ev varje termin) bör skolledningen organisera en bedömning av färdigheten i svenska för samtliga invandrarelever i skolan. Eleverna kan lämpligen förtecknas på en blankett där även beslut om åtgärder kan noteras. Nedan lämnas i olika moment förslag till stödåtgärder för elever på olika färdighetsnivåer. Bedömningen måste då och då upprepas av elevens olika lärare, så att förändringar i stödundervisningens innehåll och omfattning kan göras också under pågående termin.

Flexibel organisation av stödundervisningen

Med ledning av gällande bestämmelser och anvisningar beräknar skolstyrelsen den resurs av lärartimmar som står till förfogande för hela kommunen (jfr s 75). Resursen kan utnyttjas mycket fritt. I kommuner med betydande invandring bör lärartimmarna bilda underlag för en eller flera heltidstjänster, som bl a utnyttjas för förberedelseklasser.

Den första tiden i svensk skola Förberedelseklassen/intensivundervisningen

Under den första tiden efter ankomsten till Sverige behöver eleven få intensivt stöd. Bäst sker detta i speciella förberedelseklasser. Om kommunen inte har tillräckligt antal invandrare för organisation av förberedelseklasser, bör eftersträvas, att stödundervisningsresursen koncentreras till ett större antal undervisningstimmar under elevens första tid.

Arbetet i förberedelseklassen/under intensivundervisningsperioden

Förberedelseklassens funktion är att skapa en mjuk övergång till den svenska klassen. Hur lång tid en elev bör vistas där får bedömas från fall till fall. Såväl intagning i som utslussning från förberedelseklass sker oftast kontinuerligt och övergången måste beslutas efter individuell prövning och samråd mellan avlämnande och mottagande lärare och andra berörda parter.

I förberedelseklassen skall eleven få sin första, grundläggande undervisning i svenska och information om skolan och närsamhället. Rutinundersökningar genom dispensär och skolhälsovård skall

C

utföras snarast möjligt. Skolan skall söka på bästa sätt kartlägga elevens skolbakgrund och sociala förhållanden, bl a genom kontakt med föräldrarna. Om skolan förfogar över lärare som talar elevens språk, har denna lärare viktiga uppgifter i förberedelseklassen. Han kan medverka i undervisningen genom att ge orientering och studiehjälp på elevens språk, biträda vid utredningen av elevens bakgrund, förutsättningar och behov och förmedla kontakterna mellan hemmet och skolan.

Som regel svarar en svensk lärare för huvudparten av undervisningen i förberedelseklassen. Ett huvudsyfte med introduktionsperioden måste vara att träna eleven att förstå och tala svenska, och en klass bildas vanligen av elever med skilda modersmål.

Förberedelseklass är motiverad för invandrar-elever på grundskolans alla stadier men kanske i synnerhet för elever i årskurs 1 och i högstadiet. Elever från olika årskurser kan sammanföras till en klass, och i kommuner med många skolenheter kan gemensam förberedelseklass anordnas för flera skolenheter. För elever på lågstadiet, och särskilt i åk 1, bör lång resväg undvikas. Kontakt mellan avlämnande och mottagande lärare bör tas inte endast vid övergången till vanlig klass utan även i fortsättningen. I vissa fall har återplacering i förberedelseklass visat sig vara behövlig.

Den bästa effekten av den introducerande undervisning som arbetet i förberedelseklass innebär uppnås då svenska lärare och hemspråklärare planerar arbetet tillsammans och arbetar hand i hand. De bör gemensamt bedöma vilka moment i språkträningen och den allmänna orienteringen som bör behandlas och i vilken ordning dessa moment bör tas upp för att svara mot elevens omedelbara behov: vilka svenska ord och fraser eleven måste behärska och vilka kunskaper han måste ha för att reda sig i miljön skolan — skolvägen — hemmet, vilken orientering som kan krävas på grund av olikheter i hans ursprungsmiljö och den nya miljön, hur studiegången måste påverkas av skillnader mellan hans allmänna skolkunskaper och kunskaperna hos jämnåriga infödda svenska elever.

Den successiva övergången till undervisningen i vanlig klass

Det är önskvärt att invandrareleven redan från början kan få delta några timmar i veckan i en vanlig klass i den årskurs som motsvarar hans levnadsålder. Är eleven inskriven i rektorsområdet deltar han i sin "ordinarie" klass, kommer han från ett annat rektorsområde eller en annan skola, bör en "fadderklass" utses. Möjligt är även att låta eleven delta i lektioner i mer än en klass. Detta medför olägenheten av större splittring för eleven men kan innebära bättre möjlighet att anpassa undervisningen efter hans behov. Successivt kan antalet lektioner i den vanliga klassen utökas. Man börjar med ämnen där språksvårigheter spelar mindre roll (gymnastik, slöjd, musik, teckning). Övergången bör dock förberedas mycket noga i samverkan mellan klasslärare, klassföreståndare, stödundervisningslärare/förberedelseklasslärare, tvåspråkig lärare och berörda ämnes-/facklärare. Eleven måste tex känna till säkerhetsbestämmelser i slöjdsalen, bestämmelser om utrymning vid brandfara etc, eftersom han i en del situationer står utan möjlighet att meddela sig med någon som förstår hans språk.

Här nedan lämnas förslag till i vilken ordning eleven kan gå över till de olika ämnena i den ordinarie klassen. Övergången har delats upp på fyra perioder.

Kommentarer till sidorna 79 och 80

Eleven måste hela tiden ha ett korrekt schema. Så fort undervisningen förändras, måste detta införas i elevens personliga schema.

Man bör undvika att placera förberedelseklasser i skolor med mycket få parallellklasser i samma årskurs. Det kan annars bli för många elever i de vanliga klasserna under vissa lektioner.

På lågstadiet ingår mycket av musiken och teckningen m m i hembygdsämnet. Av den anledningen och även för den sociala anpassningen i klassen är det därför viktigt, att eleverna får delta i fler lektioner i den svenska klassen, tex i hembygdsundervisningen och/eller matematik.

Vissa invandrarelever kan mycket väl delta i engelska från årskurs 3. Deras deltagande måste dock alltid bli föremål för en individuell bedömning.

För alla stadier gäller, att eleverna helst bör delta i studiebesök, exkursioner etc i den svenska klass där de är inskrivna.

A

B

Förslag till successiv övergång från förberedelseklass (respektive intensivundervisning) till vanlig klass

Periodernas längd är helt beroende av elevens individuella förutsättningar.

Lågstadiet (ej åk 1)

	Period 1	Period 2	Period 3	Period 4
Svenska				
Matematik				
Engelska (se kommentar)				
Musik				
Slöjd				
Gymnastik				
Oä				

Mellanstadiet

	Period 1	Period 2	Period 3	Period 4
Svenska				
Matematik				
Engelska (se kommentar)				
Musik				
Teckning				
Slöjd				
Gymnastik				
Oä				

 = vissa manuella aktiviteter i klassrummet

 = deltar i klassens arbete

Förslag till successiv övergång från förberedelseklass (respektive intensivundervisning) till vanlig klass (forts)

Högstadiet

	Period 1	Period 2	Period 3	Period 4
Svenska				
Maskinskrivning				
Matematik				
Engelska (se kommentar)				
Musik				
Teckning				
Slöjd				
Hemkunskap				
Gymnastik				
NO (fysik, kemi, biologi)				
SO (re, samhällsk, hi, geo)				
Praktisk yrkesorientering				
Konst				
Teknik				
Ekonomi				
Franska (se kommentar)				
Tyska (se kommentar)				
Fritt valt arbete				

 = deltar i klassens arbete

Det är ofta mycket svårt att anpassa elevens schema till både förberedelseklassen och den svenska klassen, då man vill låta eleven följa den senare i övningsämnena. Läraren i svenska behöver nämligen ha hela gruppen samlad så många veckotimmar som möjligt, och man vill försöka undvika att eleven får håltimmar.

Om det finns schematekniska möjligheter, kan elever på högstadiet få delta i två olika grupper av fritt valt arbete då det bjuds aktiviteter som de är mycket intresserade av.

I ämnena teknik och konst finns många moment som inte fordrar mycket god språkförståelse. Särskilt i ämnet konst kan det vara lämpligt för invandrarelever att delta, om intresse för ämnet finns.

Elever som bör gå i förberedelseklass

Alla invandrarelever som bedöms ha färdigheten A och B enligt ovan angiven bedömningsskala, bör gå i förberedelseklass, om sådan har organiserats, eller få intensivundervisning i svenska.

Tiden i förberedelseklass

Den tid det tar för en elev att uppnå en elementär språkfärdighet beror till stor del på individuella förutsättningar. Man bör därför undvika organisatoriska modeller som fastställer viss tid som alla invandrarelever skall tillbringa i förberedelseklass. Eleven bör få vara kvar i förberedelseklassen tills färdigheten enligt ovan angiven bedömningsskala uppnåtts, dvs tills eleven på egen hand klarar av språkligt enkla situationer i skolan och vardagslivet.

Förberedelseklasser för elever i årskurs 1

Här diskuteras två alternativ till förberedelseklasser för årskurs 1.

Alternativ 1: förberedelseklass med elever ur olika språkgrupper

Om elever ur olika språkgrupper sammanförs till samma förberedelseklass, måste läsinlärningen ske på svenska. Följande punkter måste då beaktas:

- Den egentliga läsinlärningen *bör börja senare* än i en vanlig klass. Genom hör- och talövningar bygger läraren upp ett ordförråd som sedan kan utnyttjas vid läsinlärningen.

C

- Hänsyn måste vid läsinlärningen tas till att svenska för dessa elever är ett främmande språk. Läraren måste därför *anpassa inlärningen av ordförråd och grammatiska strukturer* till elevens behov av ett språkligt kommunikationsmedel, vilket den svenska läsläran inte gör. Beträffande läsmetodiken ger dock läsläran god ledning.
- Läsinlärning på hemspråket bör *ej* påbörjas parallellt med läsinlärningen på svenska. Under årskurs 1 bör hemspråklärare alltså ge modersmålsundervisning *munligt* med utnyttjande av situationer, föremål och bilder och därvid ha som mål att utveckla elevens ordförråd och begreppsbyggnad på det egna språket.

Alternativ 2: förberedelseklass med elever ur samma språkgrupp

I en förberedelseklass med elever ur samma språkgrupp kan läsinlärningen ske på hemspråket. Dock bör följande villkor i så fall vara uppfyllda:

- Eleverna skall ha för sin ålder tillräckligt god färdighet i sitt modersmål för att klara en läs- och skrivinlärning på detta.
- Tillgång till hemspråklärare med läsmetodisk utbildning måste finnas liksom läromedel i och på hemspråket, anpassade till svensk läroplan.
- Elevunderlag måste finnas att hålla förberedelseklassen samlad så länge, att grunderna i läs- och skrivinlärningen på hemspråket hinner läggas och övergång till svensk läs- och skrivinlärning kan inledas.
- Muntlig undervisning ges i svenska under ett par veckotimmar.

Om villkoren *ej* kan uppfyllas anordnas förberedelseklassen enligt alternativ 1, men den kan ändå vara sammansatt av elever ur samma språkgrupp (vilket underlättar undervisningen på och i modersmålet).

Den fortsatta stödundervisningen i svenska

Stödundervisning i svenska kombinerad med studiehandledning på hemspråket måste för de flesta elever följa på den intensivundervisning eleverna fått i förberedelseklassen eller på annat sätt. Stödundervisningen skall ges inom ramen för elevens veckoschema, så att den inte ytterligare belastar en

redan förut ansträngande skolsituation för barnet. Stödundervisningen i svenska kan successivt trappas ned allt eftersom elevens färdighet förbättras. Omfattningen av och innehållet i stödundervisningen bestäms efter upprepade diagnostiska undersökningar.

När eleven nått *färdigheten D* enligt bedömnings-skalan, kan stödet i svenska ändå behöva omfatta ett par veckotimmar. Ofta är det elever i denna kategori som blir bortglömda. De har en skenbart god språkfärdighet, talar ganska god svenska men har dåligt ordförråd och begränsad begreppsutfattning. Särskilt på högstadiet, där ständigt en mängd nya facktermer införs i olika ämnen, är det viktigt att elever på denna nivå får möjlighet till kontinuerlig studiehandledning även på modersmålet.

Elever med färdigheten E kan behöva sporadiskt stöd i svenska. Lämpligt är att då och då under terminerna lägga in några lektioner med systematisk skrivträning (stavning, satsbyggnad etc).

Man bör vara försiktig med att vid bedömningen överföra elever från färdighetsnivå E till *färdighetsnivå F* (= behärskar svenska som en genomsnittlig svensk elev). Bedömning av färdigheten i svenska bör därför upprepas något läsår efter det att elevens stödundervisning i svenska upphört. Det kan då visa sig att eleven har behov av punktstöd. Inte sällan avslutas stödundervisningen i svenska och studiehandledningen på modersmålet för tidigt.

Stödundervisningen i svenska bör i största möjliga mån utnyttja sakstoff från den vanliga undervisningen, men samtidigt vara systematiskt uppbyggd efter de principer som anges i studieplanen i svenska. Generellt gäller att man bör försöka lägga upp ett flexibelt schema så att *ej* ständigt samma ämnen slås ut ur elevens timplan.

Gruppstorlek vid svenskundervisningen

Gruppen bör vara så liten, att varje elev vid varje lektionstillfälle kan få individuell handledning och talträning. Gruppsammansättningen kan å andra sidan vara flexibel, dvs växla i fråga om elevernas antal och färdighetsnivå. Med god planering kan läraren variera arbetsuppgifter så, att en del elever arbetar självständigt med avlyssning, skrivning etc, medan läraren ägnar sig åt en mindre grupp eller en enskild elev.

B

Stödundervisning (studiehandledning) på hemspråket

Stödundervisning (studiehandledning) meddelad av en tvåspråkig lärare på elevens hemspråk har till syfte

- att ge eleven elementär information om skolan och närsamhället under intensivundervisningsperioden (i förberedelseklassen)
- att möjliggöra elevens fortsatta studier i viktiga ämnen och kursmoment under den tid då bristande kunskaper i svenska är ett hinder för aktivt deltagande i klassens arbete
- att med hjälp av hemspråket förklara svårare begrepp och terminologi som förekommer i olika skolämnen.

Uppläggning och omfattning av studiehandledningen

Studiehandledningen på modersmålet läggs upp i samverkan mellan tvåspråkig lärare, klasslärare/ämneslärare, stödlärare i svenska samt elev och föräldrar. Undervisningens syfte är ju bl a att underlätta elevens arbete i allmänna ämnen. För att kunna överblicka och planera sitt arbete måste den tvåspråkige läraren dels ha kännedom om kursplaneringen i stort, dels få fortlöpande informationer från klass- och ämneslärare.

Studiehandledning under intensivundervisningsperioden

Under den tid eleven intensivundervisas i svenska eller går i förberedelseklass, bör de elementära kunskaperna om skolan och närsamhället om möjligt kompletteras genom undervisning på modersmålet några lektionstimmar per vecka. Den tvåspråkige läraren skall under denna period inrikta sig på att få eleven att praktiskt fungera i den nya skolan. Under perioden sker också en bedömning av elevens kunskaper och färdigheter. Så fort som möjligt bör undervisningen återupptas på modersmålet i ämnen och kursmoment som bedöms vara viktiga för elevens fortsatta studier. Det kan t ex gälla matematik. Om eleven medfört läromedel från hemlandet bör han uppmanas att ta med dem till skolan. Skolan bör också för de språkgrupper detta är möjligt anskaffa vissa läromedel på elevens modersmål. Vägledning härför ges i centralt, regionalt och lokalt utarbetade läromedelsförteckningar för flera invandarspråk.

C

Sammanfattning av föreslagna stödåtgärder för elever på olika färdighetsnivåer i svenska

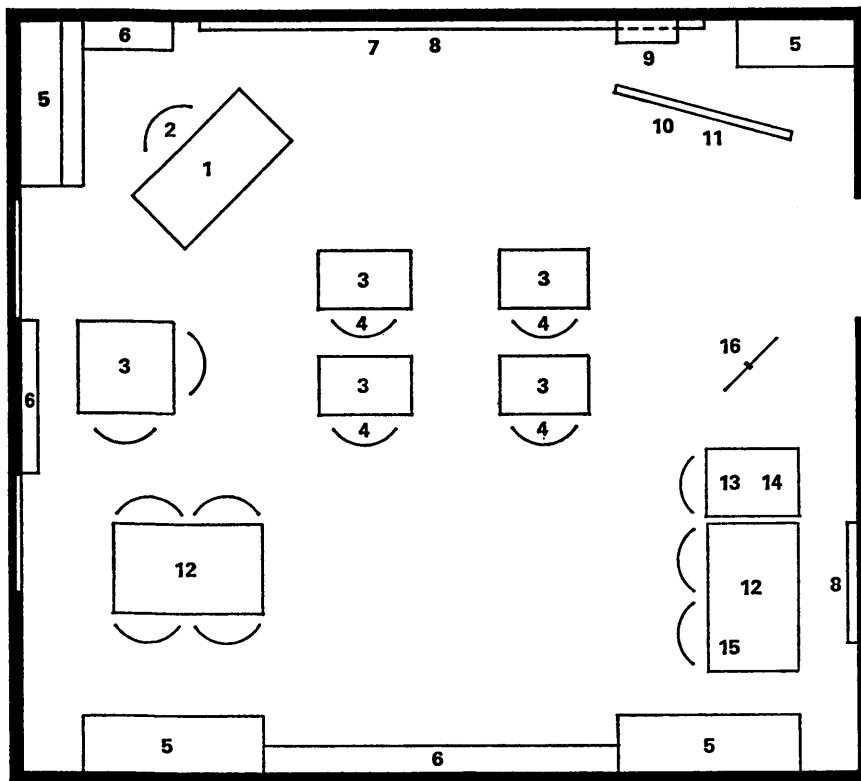
Elevens färdighet i svenska	Stödundervisning i svenska	Stödundervisning (studiehandledning) på hem-språket	Samverkan med undervisningen i den vanliga klassen
<p>A Saknar helt kunskaper i svenska och/eller förstår mycket enkelt vardagsspråk.</p>	<p>Intensivundervisning i förberedelseklass eller koncentrerad stödundervisning i den vanliga klassen (minst 10 vtr under introduktionsskedet).</p>	<p>Elementär information om skolan och näringslivet. Bedömning av förkunskaper. Undervisning i viktiga ämnen och kursmoment med hjälp av läromedel på hem-språket.</p>	<p>Eleven deltar några vtr i sin ordinarie klass eller i en "fadderklass". Successiv ökning av antalet vtr och ämnen i den vanliga klassen.</p>
<p>C Förstår och talar enkelt vardagsspråk. Kan på egen hand klara sig i språkligt enkla situationer i skolan och vardagslivet för övrigt.</p>	<p>Fortsatt strukturerad undervisning i svenska. Vid undervisningen utnyttjas läromedel i svenska som främmande språk men även sakstoff från andra ämnen.</p>	<p>Studiehandledning på hem-språket. Om möjligt utnyttjas läromedel på hem-språket men som grund används de svenska läromedlen.</p>	<p>Eleven går i vanlig klass. Klassföreståndare, ämneslärare etc, håller kontinuerlig kontakt med stödlärarna och ger förslag till prioritering.</p>
<p>D Förstår vardagsspråk men har svårighet med ovanliga ord och abstrakta termer. Talar spontan svenska men har begränsat ordförråd.</p>	<p>Stödundervisning i svenska som speciellt bör ta sikte på ökning av ordförrådet och begreppsutvecklingen.</p>	<p>Studiehandledning efter individuella behov. Dock ofta lämpligt att denna period öka studiehandledningen på svenska.</p>	<p>Alla i klassen undervisande lärare ger information om kunskapsluckor och håller kontakt med varandra.</p>
<p>E Talar svenska som en genomsnittlig svensk elev, men har vissa svårigheter med skriftlig behandling av språket och är i behov av fördjupad grammatisk övning.</p>	<p>Sporadisk stödundervisning med sikte på skrivträning där stavning, satsbyggnad etc tränas.</p>	<p>Punktinsatser vid vissa svårare moment i olika skolämnen.</p>	<p>Se ovan!</p>
<p>F Behärskar svenska som en genomsnittlig svensk elev.</p>	<p>Ingen stödundervisning, men diagnostiskt prov c 1 år efter stödundervisningens slut.</p>	<p>Punktinsatser (om bedömningen visat sig felaktig).</p>	<p>Se ovan!</p>

Lokal och lokalutrustning

För den krävande undervisningen av invandrar-
elever behövs en ändamålsenligt utrustad lokal,
där läraren/lärarna har sitt varierade undervis-
ningsmaterial lätt tillgängligt. Även för eleverna är
det viktigt att för sin stödundervisning kunna gå
till ett klassrum som utgör en fast punkt i deras
skoltillvaro.

Här nedan lämnas förslag till utrustning av en
lokal, avsedd för en förberedelseklass, alternativt
uppföljande stödundervisning.

1. Lärarbord med hurts och läsbara lådor
2. Katederstol (svängbar och på hjul)
3. Elevbord eller bänkar (helst höj- och sänkbara med fack)
4. Stolar (helst höj- och sänkbara)
5. Materielskåp
6. Bokhyllor
7. Skrivtavla (stor)
8. Projektionsduk
9. Högtalare (OBS! Av mycket god kvalitet)
10. Blädderstativ (helst på hjul)
11. Flanellograf (helst på hjul)
12. Gruppbord
- 13, 14. Rullbord med bandspelare och hörlurar
15. Småbildsprojektor (ljusstark)
16. Spegel (helst på stativ)

Tillgång bör dessutom finnas till:

Grammofon

Arbetsprojektor

Värmekopieringsapparat

Planscher

Diabilder

Skrivmaskin

Avsnitt D: Metodiska anvisningar för undervisning av invandrarelever i ett hemspråk

Allmänna synpunkter

Undervisningen i hemspråket skall inriktas på de grundläggande färdigheterna att lyssna, se och tala, läsa och skriva. Varje elev skall utveckla sin förmåga att förstå och ta ställning till vad han hör, ser och läser samt att uttrycka sig enkelt och klart i tal och skrift.

Undervisningen bör stimulera elevernas läslust, väcka deras intresse för hemlandets litteratur och kultur och odla deras sinne för språket. Genom läsning av litteratur, som svarar mot deras utvecklingsnivå, bör eleverna få stifta bekantskap med några betydande författare, huvudsakligen från senare tid. Undervisningen bör vidare uppmuntra dem till självständig och skapande språklig verksamhet och väcka deras intresse för modersmålet och lust att vårda det.

Undervisningen bör normalt vara utformad som undervisning i ett modersmål, inte som nybörjarundervisning i ett främmande språk. Inte sällan träffar man emellertid på barn som efter flera års vistelse i den svenska skolan och kamratmiljön i så hög grad förlorat sitt första språk att barnet och dess närmaste inte längre kan förstå varandra. I ett sådant fall kan undervisning på mycket elementär nivå i minoritetsspråket komma ifråga. Undervisningen skall således erbjudas elever från hem där ett annat språk än svenska nyttjas som familjens umgängesspråk.

Det är av mycket stor betydelse för barnens personliga utveckling liksom även för deras sociala anpassning att de ges tillfälle att bevara och utveckla sitt hemspråk. Den för detta ändamål tillmätta tiden är emellertid mycket knapp sedd i rela-

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

tion till det uppställda målet. Det är därför nödvändigt att utnyttja tiden effektivt och i hemspråksundervisningen lägga tonvikten på de för eleven mest väsentliga momenten, nämligen *den muntliga språkfärdigheten och läsförståelsen*. Andra moment, såsom skrivning och språklära, måste få jämförelsevis mindre utrymme.

Vid planering av hemspråksundervisningen måste hänsyn tas till det faktum att elever inom samma åldersgrupp kan uppvisa mycket stora individuella skillnader i fråga om kunskaper i sitt hemspråk. Faktorer som här spelar in är t ex:

- hur många år eleven tillbringat i skola i ursprungslandet och i vilken grad han därvid hunnit grundlägga färdigheterna i hemspråket
- hur länge eleven vistats i Sverige och hur denna vistelse påverkat hans hemspråk i negativ riktning
- hur länge eleven fått undervisning i/på sitt hemspråk i Sverige
- elevens individuella språkliga förutsättningar
- hemmets attityd och utbildningsbakgrund (hemspråkssituationen).

Uppläggningsen av hemspråksundervisningen måste följaktligen vara flexibel med avseende på de mål som bedöms vara möjliga att uppnå för viss elevgrupp eller enskild elev.

Härav följer, att elever med goda förkunskaper i sitt hemspråk bör föreläggas kvalitativt och kvantitativt större uppgifter än elever i samma ålder med svagare baskunskaper och att en differentiering av läromedel kan komma i fråga inom gruppen. Vissa elever i gruppen måste t ex vid sin läs- och skrivträning använda läromedel som egentligen är avsedda för yngre årskurser, även om de inom den muntliga framställningen kan arbeta tillsammans med de andra.

Ett rikt bildmaterial kan hjälpa läraren att föra samtal med inriktning på ett förbättrat talspråk och rikare ordförråd och förbereda undervisningen i övriga färdigheter inom ämnet.

Lyssna, se och tala

Följande moment bör beaktas i undervisningen:

- fria samtal i anslutning till elevernas upplevelser och iakttagelser, till aktuella händelser och läsning, även lärarens högläsning, i skilda ämnen. Enkla diskussioner

- övning att ge uttryck åt upplevelser och iakttagelser, t ex genom att berätta, beskriva, referera och redogöra
- övning att uppträda i vardagslivets talsituationer. Enkla intervjuer
- övning att lyssna aktivt
- fri skapande dramatisk verksamhet. Dramatik som förmedlare av upplevelse
- folkvisor och sånger
- tal- och röstvård.

Riktpunkten för talövningarna måste på alla stadier vara, att varje elev skall nå så långt som möjligt i förmåga att behärska olika talsituationer och att framlägga sina tankar med reda och sammanhang, med tydligt uttal och i lämplig språkform.

Elevernas förmåga att tala sitt första språk (hemspråket) hänger intimt samman med deras mognad och miljö samt med den tidrymd de vistats i Sverige och omfattningen av den undervisning i hemspråket de fått i svensk skola. Inom en och samma grupp eller klass kommer därför eleverna ofta att finna sig på mycket olika färdighetsnivåer. För att åstadkomma naturliga talsituationer är det viktigt att läraren fångar upp sådant som direkt intresserar eleverna, inte minst i syfte att under otvungna samtal förmå de mera tystlåtna och självkritiska eleverna att spontant yttra sig. Det kan inte nog betonas hur viktigt det är att barnen lär sig inse hur värdefullt deras hemspråk är.

På lågstadiet bör fria samtal mellan elever och lärare få stort utrymme. Samtal är ett viktigt medel för begreppsbildning och för att öka ordförrådet.

Eleverna bör under hela skoltiden tränas att *lyssna och se* aktivt samt uppmuntras att inhämta vetande genom *iakttagelser* och *frågor*. Övningarna i att lyssna, se och tala bör om möjligt infogas i ett naturligt sammanhang. Redan på ett tidigt stadium kan eleverna i förväg inriktas på att uppmärksamma vissa fakta och göra korta *anteckningar* på hemspråket som stöd för muntligt och skriftligt återberättande.

Ett avspänt uppträdande i vardagslivets talsituationer är en oundgänglig färdighet, som eleverna bör få träna under hela skoltiden. Att på ett naturligt sätt *ställa frågor* och *göra intervjuer* är färdigheter som också måste utvecklas.

Eleverna bör stimuleras att *berätta* och ledas att utveckla sin berättarförmåga. De skall vidare utifrån egna uppslag och de situationer som erbjuder

A

B

sig i skolarbetet, beredas övning i olika slag av förberedda anföranden.

Arbetet och upplevelserna i den vanliga (svenska) klassen kan med fördel utnyttjas i talträningen. Invandrareleverna bör uppmuntras att beskriva vad de uppfattar som positivt och negativt i sin skolsituation.

Av största vikt för ett gott resultat är, att stegringen i talövningarna blir måttfull, från exempelvis enkla berättelser och referat till beskrivningar, redogörelser och enkla argumenterande anföranden, t ex recensioner. *Särskilt redovisningarna av arbetet i orienteringsämnena erbjuder naturliga situationer för sådan övning, i synnerhet då elever från olika klasser redogör för sitt arbete inför kamraterna.* Eleverna bör därvid lära sig att variera framställningssättet, så att kamraterna blir intresserade och lyssnar aktivt. Ofta är det fördelaktigt om den som talar även visar och demonstrerar föremål eller utnyttjar bildmaterial, kartor, egna teckningar och foton, skisser på tavlan eller egna ljudupptagningar.

Önskvärt är att eleverna under hela skoltiden bereds möjlighet att aktivt medverka i för åldersstadiet lämpliga former av *dramatisk* verksamhet. Ett gemensamt valt tema kan uttryckas på olika sätt av skilda grupper och individer.

Det är därför ofta lämpligt att dramatisering sker i samverkan med andra uttrycksformer, såsom ton-, bild-, form- och rörelsegestaltning. Genom att utnyttja för åldersstadiet lämplig poesi och genom den egna folkvisetraditionen kan förutsättningar ges för att bygga upp elevernas känsla för hemspråkets estetiska värden. Läsning av text med fördelade roller uppskattas i allmänhet och kan hjälpa blyga barn att läsa med inlevelse.

Elever som länge vistats i Sverige och i sitt tal-språk tappat mycket av språkets nyanser eller utvecklat ett talspråk med många dialektala inslag riskerar att ständigt bli korrigerade. Detta förhållande kan menligt påverka deras spontana lust att uttrycka sig och känna kontakten mellan lärare och elev. Läraren måste vara uppmärksam på detta förhållande och i sin undervisning verka för att elevens självförtroende i att tala sitt hemspråk förstärks. Med sitt eget tal kan läraren utträta en hel del även om han inte alltid korrigerar elevernas.

Om en lärare hos sina elever iakttar talrubbingar, såsom försenad talutveckling, nasalering, stamning och läspning, eller röstrubbingar, t ex heshet, bör han på ett så tidigt stadium som möjligt samråda med klassläraren och skolhälsovår-

C

den. Läraren bör tänka på att en del fonem som produceras i modersmålet inte förekommer i svenskan, varför inte alla avvikelser upptäcks av klassläraren. Elever med tal- och röstrubbningar bör alltid behandlas med särskild takt och hänsyn och så vitt möjligt hänvisas till specialist för individuell behandling. Det är därvid av särskild vikt att skolhälsovården i samband med remissen samråder med såväl klasslärare som hemspråklärare, så att eleven kan få ett rätt upplagt träningsprogram.

Läsa

I läsning, lästräning och studieteknik ingår:

- högläsning och tyst läsning, med handledning, enskilt och i grupper, i syfte att lära eleverna läsa sitt modersmål med god teknik och innehållsuppfattning. Efter hand studium av texter av olika slag, bl a i syfte att finna fakta, uppfatta det väsentliga, förstå tankegången och kritiskt granska det lästa,
- tolkning av bilder, tabeller och diagram.
- övning att hitta i böcker och i studiesyfte utnyttja en boksamling, bl a ordböcker och uppslagsverk, samt tidningar och tidskrifter,
- upplevelseläsning under lärarens ledning i syfte att utveckla elevernas läsintresse. Fri läsning, med individuell rådgivning, efter elevernas val.
- förberedd uppläsning, gärna med inslag av tal, kör, sång och spel. Läsning med fördelade roller,
- stillbild, film och television som förmedlare av upplevelse och information.

I sin litteraturläsning bör eleverna få stifta bekantskap med några betydande författare, huvudsakligen från modern tid samt få kort orientering om de centrala alstren i hemlandets äldre litteratur.

Undervisning i läsning har som främsta syfte att ge eleverna så goda förutsättningar som möjligt att på modersmålet läsa texter som tillgodoser deras behov av upplevelser och information. Det är inte tillräckligt att de har teknisk avläsningsfärdighet, utan de måste även ur texter och bilder kunna uppfatta en tanke, ett faktum, ett ärende.

Beträffande den förberedande modersmålsundervisningen på lågstadiet, se Lgr 69 II: Svenska, s 4.

Undervisningen om språkljud och bokstäver samt läsning av ord kräver på *nybörjarstadiet* en stark individualisering av arbetet med direkt handledning och kontroll av den enskilde elevens fram-

steg. Undervisningen får inte forceras utan skall följa barnets mognad och arbetstempo. De tidigt läsmogna eleverna måste få gå vidare mot nya läserfarenheter, och de sent läsmogna måste få en säker grund för sitt fortsatta arbete. Läraren bör noga se till att eleverna från början inte bara gissar, och dessutom observera om de ofta förväxlar ljud, bokstäver och ord som liknar varandra. Elever med lässvårigheter måste få särskild hjälp snarast möjligt, helst i samråd med specialist. Undervisningen måste dessutom bedrivas på ett sådant sätt, att alla eleverna bibehåller sitt intresse för läsning. Det är tänkbart att läraren i samma grupp har elever i olika åldrar i nybörjarundervisningen. Detta ställer stora krav på läraren, bl a på hans förmåga att organisera arbetet. Se även om gruppindelning på s 94 ff.

Även läraren i hemspråket behöver genom studier i kontrastiv grammatik skaffa sig kunskap om de svårigheter som en elev kan ha i relation till det svenska språket och den svenska språkinläringen. För lärare som ej har sådana kunskaper rekommenderas "Studier i kontrastiv grammatik" Serie G, som distribueras av Skolöverstyrelsen, byrå V 1. Se även under rubriken Inverkan från det andra språket etc, s 93!

Ett program för elementär läsundervisning betyder för läraren bl a:

- att öva eleverna i ljudanalys och sammanljudning (i fråga om språk där denna läsinlärningsmetod är tillämplig, t ex finska språket),
- att kontrollera att eleverna säkert kombinerar bokstäver med respektive språkljud.
- att bibringa eleverna en god avläsningsteknik, varmed de kan angripa för dem nya ord,
- att från början, även vid läsning av enkla ord, vänja eleverna vid att söka innehållet i det de läser,
- att genom återkommande övning hjälpa eleverna att undan för undan få ett förråd av ord, som de känner igen och läser utan ingående detaljstudium; läshastigheten är ett resultat av denna träning, men den får inte pressas fram på bekostnad av säkerhet i avläsning och innehållsuppfattning,
- att använda stimulerande arbetsformer och göra läsningen meningsfull genom att så långt som möjligt anknyta den till skolarbetet i övrigt, t ex i orienteringsämnena.

A

B

- att så tidigt som möjligt införa läsning av fiktionslitteratur.

Materialet för den första läsundervisningen måste vara väl tillrättat med bl a ett frekvent och bekant ordförråd, som successivt utökas, lämplig typografisk uppställning samt riklig och god illustrering. Bilden kan stimulera barnens fantasi, samtidigt som den i stor utsträckning tjänstgör som impulsgivare. Supplerande läsmaterial, t ex i form av bokstavskort, arbetskort, arbetsböcker, bilderböcker och annan litteratur med eller utan enkla arbetsuppgifter, får inte saknas för elevernas arbete på egen hand. Eleverna bör systematiskt få lära sig att arbeta självständigt. Endast då får läraren möjlighet att direkt och kontinuerligt kontrollera framstegen i läsning hos var och en eller hos en grupp med samma arbetsuppgift. Denna elevernas självständiga läsning blir också en god förberedelse och grund för deras fortsatta arbete med tyst läsning i anslutning till orienteringsämnena.

Arbetsformerna måste nödvändigt växla. Den individualiserade handledningen underlättas i viss utsträckning genom uppdelning av eleverna i mindre grupper. Vid t ex uttalsövningar och undervisning om språkljuden, vid ordbyggnadsövningar och språkiakttagelser av olika slag kan det vara lämpligt att hålla samman grupper, då sådana övningar är av betydelse för alla elevers ordkännet och rättstavningsförmåga. Den grundläggande undervisningen i modersmålet är en kombination av *samtal och uttalsövningar, läsning, skrivning och språkiakttagelser*. Varje lektionstillfälle bör innehålla träning av olika färdigheter. Detta utesluter dock ej att vissa färdighetsmoment övas separat när behov av intensivträning föreligger.

Högläsning är av naturliga skäl en flitigt använd läsform på nybörjarstadiet, men redan vid de allra första läsövningarna bör jämsides därmed tyst läsning sättas in och den bör efter hand få ökad omfattning. Högläsning får emellertid inte försummas utan måste övas på alla stadier. Avvägningen blir dock givetvis alltid beroende av den enskilda elevens förutsättningar och behov. Medan läraren leder lästräning med en relativt homogen läsgrupp eller med en enskild elev, arbetar andra elever gruppvis eller individuellt med tyst läsning eller högläsning.

Den fortsatta läsundervisningen bör byggas upp kontinuerligt och så att läsprogrammet efter hand blir allt rikare differentierat.

C

För läraren betyder ett kontinuerligt läsprogram bl a:

- att ge eleverna läsmaterial efter deras förutsättningar, behov och intressen
- att via mångsidig lästräning i naturliga sammanhang uppöva elevernas förmåga att använda läsning som en arbetsteknik och därvid olika former av tyst läsning och högläsning
- att bevara elevernas positiva inställning till läsning och via barn- och ungdomsboken utveckla deras intresse för självständig läsning av mer krävande litteratur.

Läsningen ger ett rikt stoff för övning i muntlig framställning, t ex fria samtal, enkla diskussioner, återberättande, korta anföranden och dramatisk framställning. Läsningen kan också leda till olika slag av skrivning och språkiakttagelser. God träning i att lyssna kan eleverna få vid förberedd uppläsning.

Läsning av renodlad sakprosa avser huvudsakligen att inhämta fakta, förstå en tankegång och dra slutsatser av det lästa. Vid informationsläsning krävs god tillgång på lämpliga läromedel, t ex textböcker i samhälls- och naturorienterande ämnen, uppslagsböcker och ordböcker samt tidningar och tidskrifter, bildserier och ljudupptagningar. Det är väsentligt att urvalet av läromedel anpassas efter elevernas utveckling, behov och intressen. Samråd med elevens övriga lärare är värdefullt vid val av läsmaterial på modersmålet, så att en anknytning till skolarbetet inom olika ämnen kan ske.

Väsentligt är att eleverna får många tillfällen att uppleva fiktionslitteratur, skriven för barn, ungdom och vuxna. Denna läsning bör syfta till att positivt påverka deras läslust. Texterna bör vara sådana att de blir förstådda utan ingående kommentarer. Elevernas läslust hämmas om de påtvingas litteratur som de inte är mogna för eller intresserade av.

Stor omsorg bör ägnas åt att uppmuntra elevernas fria val vid läsning och boklån. Den fria läsningen är en vinst för skolarbetet och kan berika elevernas fritid under och efter skoltiden. Eleverna bör därför även ges tid till att läsa tyst efter fritt val.

Skolan bör ha tillgång till ett allsidigt urval texter på elevernas modersmål. Samverkan med kommunbibliotek är ofta nödvändig när det gäller att förse eleverna med läsmaterial, anpassat efter ålder och intresse. Eleverna bör vänjas att besöka bibliotek och lära sig hitta i en större boksamling.

A

Skriva

Riktpunkten för arbetet med skrivning bör vara att eleverna lär sig att uttrycka sig i en enkel och klar framställning, som är korrekt i fråga om språk och stavning, överskådligt uppställd och skriven med *tydlig handstil*.

En stor del av elevernas skriftliga framställning bör utgöras av sådan mer eller mindre *bunden skrivning*, vilken är en väsentlig del av det allmänna studiearbetet, såsom anteckningar och enkla beskrivningar, senare även referat och sammandrag. Personliga brev och vanliga praktiska skrivelser bör förekomma. På högstadiet bör eleverna också öva att föra enkla protokoll.

För lågstadiets elever är det fria skriftliga berättandet den naturliga uttrycksformen.

Språkiakttagelser

Allmänt

Språkiakttagelser med lämpliga övningar bör alltid ingå som ett naturligt inslag i hemspråkundervisningen. Följande moment bör därvid beaktas:

- Ordförklaringar och övningar i syfte att berika ordförrådet, variera och precisera uttryckssättet samt att ge fyllighet, livfullhet och sammanhang åt muntlig och skriftlig framställning. Övning att använda ordböcker,
- övning i rättstavning. Tonvikten i början lagd på övning att lära in stavningen av allmänt brukade ord med särskild hänsyn till det ordförråd eleverna själva använder,
- i lämpliga sammanhang och vid behov iakttagelser och övningar i form- och satslära,
- iakttagelser rörande skillnad mellan vårdat och ovårdat språk i tal och skrift.

Då elevernas *begreppsörråd* ökar utvidgas också deras *ordförråd*, ofta med språkblandning som resultat. Deras eget språk blandas med svenska ord för de nya begreppen, t ex med finsk-svenska blandformer som "piili, fryysi, telefooni". Läraren bör alltid vara uppmärksam på företeelsen och kontinuerligt syssla med ordkunskap i syfte att orientera eleverna om denna språkutveckling och göra dem bekanta med de riksfinska orden och uttrycken.

Undervisningen i rättstavning syftar till att successivt lära eleverna att rätt stava i tal och skrift

B

allmänt förekommande ord med särskilt beaktande av deras eget vid skrivning använda ordförråd. Övning i detta syfte bör i lämpliga sammanhang ansluta till såväl muntlig som skriftlig framställning och till läsning och ingå som ett naturligt led i allmän ordkunskap och språklära.

Inverkan från det andra språket vid läs- och skrivundervisningen

Förväxling genom ömsesidig påverkan (interferens) mellan hemspråket och svenskan är ett vanligt fenomen. Stor risk för interferens föreligger när läs- och skrivinläring sker parallellt på båda språken.

Oavsett vilket språk som har använts vid den första lästräningen, bör hemspråksläraren vara medveten om på vilka punkter ljudsymbolerna skiljer sig från varandra i hemspråket och svenskan.

Hemspråksläraren bör genom denna distinktion kunna diagnostisera typiska fall av interferens och skilja dem från allmänna inläringssvårigheter.

I relationerna mellan två språk bör följande beaktas beträffande respektive språks ljudsymbol-system:

- A Bokstäver som förekommer i båda språken och har likheter i uttal.
- B Bokstäver som förekommer i båda språken men som betecknar olika ljud.
- C Olika bokstäver i respektive språk för att beteckna liknande ljud.

Om tvåspråkighet

Nyare språkforskning har påvisat och kraftigt understrukt det första språkets (hemspråkets) betydelse för barnets emotionella och intellektuella utveckling. Om hemspråket i samband med skolstarten tillåts stagnera, emedan ett andra språk införs som enda skolspråk, föreligger stor risk för ofullständig utveckling av båda språken. Erfarenheten har visat, att den lätthet varmed många invandrarelever talar en idiomatisk vardagssvenska kan innebära en skenbar språkkunskap, en "språkfasad", som döljer stora brister i fråga om ordkunskap, läsförståelse och begreppsuppfattning, medan samma brister utmärker också hemspråket. Därmed är det risk för att eleverna kan misslyckas med skolutbildningen både i den svenska skolan och — i fall de återvänder — även i skola i hem-

C

landet. Omvänt gäller, att en utveckling av barnets första språk som för detta upp till abstrakt nivå, ger den bästa förutsättningen för god behärskning av ett andra språk och följaktligen också på längre sikt för en tillfredsställande skolutbildning. Det finns således mycket goda pedagogiska skäl för att parallellt ge invandrareleverna undervisning i både hemspråket och svenska språket.

Det starkaste skälet för att slå vakt om invandrararnas hemspråk är likväl kunskapen om hemspråkets djupt personliga betydelse för varje människa. Inte sällan finner man hos invandrarelevnen själv en negativ inställning till det egna språket och en vilja att förneka sitt ursprung. En sådan attityd är ett symptom på en identitetskonflikt, som i många fall har lett till allvarliga psykiska och sociala problem. En sådan utveckling måste ses som ett misslyckande från skolans och samhällets sida.

Det är skolans uppgift att såväl hos svenska elever som hos invandrareleverna ingjuta aktning och intresse för de olika hemspråk som eleverna representerar, och att hos invandrareleverna väcka stolthet över det egna språket. Eftersom den svenska skolan har begränsat utrymme för undervisning i och på hemspråken, är det viktigt att också stimulera föräldrarnas intresse för aktiv medverkan när det gäller att vidmakthålla och utveckla barnens språk, bl a genom att uppmuntra sina barn att läsa barn- och ungdomsböcker på hemspråket.

Det kan vara svårt att övertyga många människor i barnens svensktalande omgivning liksom också många invandrarföräldrar om värdet och betydelsen av undervisning i hemspråket. Det bör därför vara skolans uppgift att informera om möjligheten till sådan undervisning och motiven för densamma.

Man kan ifrågasätta värdet av att föräldrarna — i de bästa avsikter att hjälpa sina barn till en snabbare anpassning till undervisningspråket — i hemmet övergår till att samtala med barnen på onyanserad och kanske felaktig svenska. Visserligen är det önskvärt att föräldrar och barn lär sig svenska samtidigt och skaffar sig ett gemensamt ordförråd. Enstaka försök med föräldracirklar, anordnade av studieförbund och i vilka föräldrarna undervisats i svenska av barnens lärare, syns också ha gett goda resultat inte minst beträffande kontakten hem-skola. Att föräldrar och barn som en uppföljning sporrar varandra att öva det svenska språket i hemmet kan endast ses som något posi-

tivt. Däremot bör skolan inte uppmuntra att det "främmande språket" svenska får ersätta familjens umgängesspråk.

Den tvåspråkiga undervisningen i grundskolan bör alltså ha som mål en parallell behärskning av respektive språk. Direkt översättning till det andra språket bör därför i regel undvikas på grund av de semantiska skillnader som finns även mellan enkla begrepp i respektive språk. Hemspråksläraren och läraren i svenska för invandrare bör ge akt på sådana skillnader. I stället bör man eftersträva hela situationsbeskrivningar på det andra språket.

Språkens oberoende av varandra är särskilt stort på det syntaktiska planet. Läraren får inte tillåta att det ena språkets syntax används för att bygga upp det andra språket. Utifrån de kontrastiva analyser som finns och med den kunskap läraren har om de båda språkens struktur, bör läraren arbeta på att befästa såväl enkla skillnader som mera komplicerade satskonstruktioner (jfr exempelvis användningen av imperfekt på grekiska med samma tempus användning på svenska).

Undervisningens organisation

Förutsättningar för gruppering av elever

Elever som erhåller undervisning i hemspråk kan uppvisa skiftande förkunskaper. En del elever har nyligen anlänt från hemlandsskolan med i det närmaste fullgjord skolplikt i hemlandet. Andra elever har inte haft någon skolgång i hemlandet. Även om de förstår språket och talar det i hemmet har de aldrig fått någon grundläggande undervisning i att läsa och skriva sitt modersmål. För andra elever kan det vara så att tidsavståndet till skolgången i hemlandet är så stort att kunskaperna i modersmålets läsning och skrivning gått förlorade och att även det talade språket är bristfälligt på grund av stimulansfattig hemspråksmiljö och tryck från den svenskspråkiga omgivningen. Samtidigt kan deras svenska läsförståelse vara relativt svag. För samtliga måste hemspråksundervisning bedömas som angelägen.

Att behålla och utveckla en allsidig språkfärdighet är särskilt viktigt för elever, vars familjer kan förväntas återflytta till hemlandet.

Många kommuner har både gammal och ny invandring, vilket ökar svårigheterna att organisera effektiv hemspråksundervisning till rimliga kostnader.

B

A

Det vore naturligt att icke svenskspråkiga nybörjare som mottas i årskurs 1 i den svenska skolan får lära sig läsa och skriva på sitt modersmål och att övergången till läsning och skrivning av svenska äger rum när inläringen på modersmålet är väl befäst. En sådan anordning är möjlig att genomföra endast i kommun där elevunderlaget inom en viss språkgrupp är tillräckligt stort för att anordna särskilda nybörjarklasser. Som regel kommer därför de ej svensktalande nybörjarna att få den första läs- och skrivundervisningen på svenska. Därvid är det emellertid viktigt att läs- och skrivundervisningen underbyggs av stödundervisning i form av talträning på svenska.

Att snabbt lära sig svenska är för barnen nödvändigt inte minst när det gäller att vinna kamratgemenskap i den svenska skolan, men vinsten på svensksidan kan troligen aldrig uppväga nybörjarens förlust av en grundläggande undervisning i modersmålet. Kompletterande undervisning i hemspråk är därför av stor betydelse för invandrar-elever som placeras i svensk nybörjarklass. Som framgår ovan bör denna undervisning i hemspråket huvudsakligen utformas som övningar att se, lyssna och tala.

Samverkan mellan elevens olika lärare är därvid i högsta grad önskvärd, så att samtalsundervisningen på modersmålet verkligen blir ett stöd för arbetet i den svenska klassen, bl a genom att underlätta förståelsen av allt det nya som eleven möter under sitt första skolår. Det skall även betonas, att den regelbundna kontakten med en person i skolan med vilken barnet kan kommunicera på emotionell nivå, är av största betydelse. De två veckotimmarna i hemspråksundervisning i årskurs 1 och 2 kan kompletteras med stödundervisning på hemspråket. Den sammanlagda resursen bör således inriktas på att utveckla begrepp och vidga ordförrådet. (Egentlig läs- och skrivträning på modersmålet bör uppskjutas, tills den svenska läsinläringen är grundlagd. Se även supplementet Lgr 69 II: Skolstarten!)

Denna undervisning kräver för åldersstadiet väl utbildade lärare som känner de speciella svårigheter som kan uppstå vid en samtidig undervisning på två språk.

För alla stadier gäller, att gruppindelningen — där flera grupper kan bildas — måste baseras på en noggrann eleviakttagelse med beaktande av elevernas förkunskaper för att de två veckotimmarna skall kunna utnyttjas på bästa sätt. Till-

C

gången på kvalificerade lärare påverkar följaktligen organisationen.

Vid planeringen av undervisningen i hemspråk kan det inte minst på grund av den spridda förekomsten av invandrabarn uppstå svårigheter att anordna så homogena undervisningsgrupper som önskvärt vore.

Lokala schematekniska problem och samordningsfrågor kan medföra att eleverna, kanske framför allt på högstadiet, är föga intresserade av att välja hemspråket som ett alternativ till andra ämnen.

Faktorer som påverkar gruppindelning

Invandrabarnens förkunskaper, elevers och föräldrars benägenhet att välja hemspråket som ett alternativ, lokal- och läromedelsfrågor, kostnadsfrågor och inte minst lärarfrågor påverkar en bedömning av hur undervisning i hemspråk bör organiseras.

Både av ekonomiska skäl och med hänsyn till svårigheten att skaffa behöriga hemspråklärare är det nödvändigt att inte göra undervisningsgrupperna för små. Å andra sidan måste också hänsyn tas till pedagogiska skäl som talar för att en effektiv och tidsbesparande undervisning måste kunna bedrivas.

Hemspråkläraren måste tex ha möjlighet att tillsammans med övriga lärare planera sin undervisning så, att innehåll och arbetssätt i modersmålsundervisningen stämmer med övrig undervisning i klassen. Av den anledningen är det eftersträvarsvårt att grupper organiseras inom skolenheten och att grupperna får bli så enhetliga i fråga om elevernas mognad och förkunskaper som möjligt.

En viss koncentration av invandrarelever till någon eller några av kommunens skolenheter kan underlätta lärarnas samverkan och samplanering och skapa bättre arbetsvillkor för både barnen och deras lärare. Mot detta kan invändas, att en koncentration motverkar det sociala behovet av konfrontation med svensk språkmiljö. Det blir en avvägningsfråga som bör diskuteras med berörda parter.

Individualisering inom gruppens ram får naturligtvis ej åsidosättas även om man strävar efter att bilda relativt homogena grupper. Undervisning i hemspråket bör nämligen alltid kännetecknas av en väl planerad individualisering och av en mångsidig elevaktivitet inom gruppen.

Se även Lgr 69 II: Undervisning i klasstyp b och B1

Med hänsyn till förkunskaper kan eleverna indelas i grupper enligt följande:

Grupp A = elever med befast läsinläring från hemlandet.

Grupp B = elever utan skolgång i hemlandet eller med stort tidsavstånd till skolgång i hemlandet.

Grupp C = elever utan befast läsinläring vare sig från hemlandsskola eller svensk skola.

Elever inom grupp A bör relativt lätt kunna följa en anpassad studiegång efter det uppställda målet. Diagnostiskt material skulle här kunna hjälpa läraren att snabbt bilda någorlunda homogena grupper efter elevernas förkunskaper och läsmognad. Läromedelsfrågan kan delvis lösas med hjälp av läromedel från hemlandet. För denna grupp är det särskilt viktigt att arbetsuppgifterna och läsmaterialet väljs så att intresset för hemspråket hålls vid liv.

Elever inom grupperna B och C blir svårare att placera in i en anpassad studiegång.

För elever inom grupp C syns risken för halvspråkighet vara störst. För dessa är det viktigt att hålla isär de olika språksituationerna för att undvika interferenseffekter och bestående läs- och skrivsvårigheter.

Gruppindelning

Om antalet elever är tillräckligt stort kan nedanstående kriterier på elevernas förkunskaper i hemspråket tjäna som en grov uppdelning i gruppen.

Grupp 1 Elever som förstår vardagsspråk och kan svara på frågor och kan göra sig förstådda i enkla vardagssituationer, tex berätta om det som hänt under skoldagen, på en utflykt, under semestern osv, men inte kan läsa och skriva.

Grupp 2 Elever som kan tala sitt hemspråk som grupp 1 och dessutom kan läsa och förstå enkla texter.

Grupp 3 Elever som kan tala, läsa och skriva sitt hemspråk på ett godtagbart sätt med hänsyn till sin ålder och mognad.

Vidare bör man vid gruppindelning såvitt möjligt ta hänsyn till

- elevernas stadie- (eventuellt årskurs-) tillhörighet

A

B

- lärarnas möjlighet till samplanering och samarbete och
- ett rationellt tillvaratagande av lärarresursen.

Lärarens elevkännedom, hans bedömning av elevernas förkunskaper och hans eleviakttagelser blir ensamt vägledande vid gruppindelningen, när diagnosmaterial inte finns att tillgå. Det är viktigt att hemspråksläraren gör sin bedömning av elevens språkfärdighet så snabbt som möjligt, så att eleven utan tidsspillan kan placeras på rätt nivå i studiegången. (Kapitlet Provytyper i avsnitt B, s 65, kan ge hjälp vid konstruktion av diagnostiska prov.) Läraren måste dock alltid vara beredd på att under läsårets gång ombilda gruppen för att nå en effektiv undervisning.

Undervisning i hemlandets kultur. Orienteringsstoff i hemspråksundervisningen

Det har tidigare framhållits, att det i hemspråksundervisningen är nödvändigt att inrikta färdighetsträningen huvudsakligen på de färdigheter som för eleven är nödvändigast, nämligen att kunna förstå, tala och läsa sitt modersmål.

Vidare har betonats, att målet för lästräningen är god läsförståelse. Informationsläsningen är därför en synnerligen viktig del av läsprogrammet.

En rätt upplagd lästräning — och detta gäller läsning av både sakprosa och skönlitteratur — ger anledning till en allsidig färdighetsträning, eftersom samtal, muntligt och skriftligt återberättande, anteckningar, bildstudium etc bildar naturliga inslag i arbetet. Även undervisningen i modersmålets språklära kan med utgångspunkt i den enskilde elevens språkfärdighet på ett lämpligt sätt inplaneras i studiegången. Ju bättre kunskaper läraren har om varje elev desto större möjligheter har han att lyckas med planering och genomförande av undervisningen.

För att tillgodose elevens behov av orientering om väsentliga sidor i sin ursprungskultur måste läraren med stor omsorg välja stoff till samtal och läsning inom olika ämnesområden. På alla stadier bör eleverna därför ha tillgång till läromedel som ger information om människor och natur i hemlandet. Behovet av fiktionslitteratur för elevernas

C

fria läsning måste också beaktas. Annat kompletterande material, såsom tidskrifter, bild- och ljudmaterial på elevens hemspråk är även av stort värde.

Genom rätt val av texter kan man alltså i hemspråksundervisningen finna ett visst utrymme för en saklig behandling av ursprungslandets kulturella förhållanden, men ett effektivt utnyttjande av tiden kräver en *noggrann planering*. Vid planeringen bör hänsyn tas till årskursplaneringen för den svenska klass som eleven tillhör, så att den orientering som ges i samband med hemspråksundervisningen i möjlig mån anknyter till arbetet i klassen.

På lågstadiet kan således undervisningen om hemlandet anknytas till den svenska klassens intresseområden om samhälle, skola, seder och bruk. Detta är så mycket mer önskvärt som invandrarelevan genom sitt val av hemspråket avstår från 2 veckotimmar av den övriga undervisningen.

Sakstoffet i hemlandets historia, geografi och samhällskunskap behandlas lämpligen i årskurser där en viss överensstämmelse med den svenska klassens studiegång kan ernås.

Men stoffet för den språkliga träningen kan inte enbart hämtas ur böcker. Det man lär barn måste vara aktuellt, det måste vara förankrat i deras dagsituation. För många invandrare gäller att de befinner sig i en mer eller mindre konstruerad situation i förhållande till ursprungslandet. Samtal, läsning, referat, skriftliga övningar m m måste därför också baseras på det verklighetsstoff som omger barnet.

Vissa huvudmoment inom orienteringsämnen för olika stadier erbjuder sakstoff som gör dem lämpliga att behandla även inom hemspråksundervisningen. Sådana huvudmoment är t ex

för lågstadiet:

Hem, skola och samhälle

Vår hälsa

I trafiken

I hembygden

Växter och djur

Tid och väderlek

för mellanstadiet:

Mänsklig samlevnad

Trafikundervisning

Bilder av natur- och levnadsförhållanden från olika länder och världsdelar

Olika naturtyper

Växter och djur (i hemlandet och i Sverige)

Enkla hälsoregler

Hemmets och samhällets hygien

Tobak, alkohol och narkotika

för högstadiet:

Arbetsliv, yrken och utbildning

Trafikundervisning

Alkohol, narkotika, tobak

Hembygdens historia

Jordens befolkningsförhållanden

Klimat- och kulturregioner

Natur- och kulturvård

Hembygdens geografi

Valet av arbetsområden måste naturligtvis i viss mån bli beroende av tillgången på lämpliga texter på elevernas hemspråk. I begränsad utsträckning finns tillgång till svenska läromedel översatta till finska, serbokroatiska, grekiska och turkiska.

Vad ovanstående exempel belyser är, att innehållet i de kursmoment som föreslås i Lgr 69 dels innehåller mycket allmängiltigt stoff, dels mycket väl kan inrymma stoff som speciellt angår invandrarelever.

Däremot är det inte meningen att hemspråksundervisningen skall fungera som en hjälpundervisning till andra ämnen, genom att hemspråksläraren under den tiden försöker fylla kunskapsluckor i olika ämnen. Många invandrarelever behöver visserligen sådan hjälp i form av förklaringar på det egna språket, men för den åtgärden finns en särskild resurs inom stödundervisningens ram.

Läromedel för hemspråksundervisningen

I årskurs 1 utgör de fria samtalen mellan lärare och elever innehållet i hemspråksundervisningen för begreppsbildningens och ordförrådets utveckling. Hemspråksläraren behöver därvid utnyttja stimulerande barnböcker, barnvisor och rörelselekar på hemspråket.

Ett syfte med hemspråksundervisningen är att invandrarelevorna skall tillägna sig nya begrepp och ord inom olika ämnesområden på såväl hemspråket som svenska språket. Läraren bör därför planera sin undervisning tillsammans med den svenska klassläraren och bör således ha tillgång även till

A

B

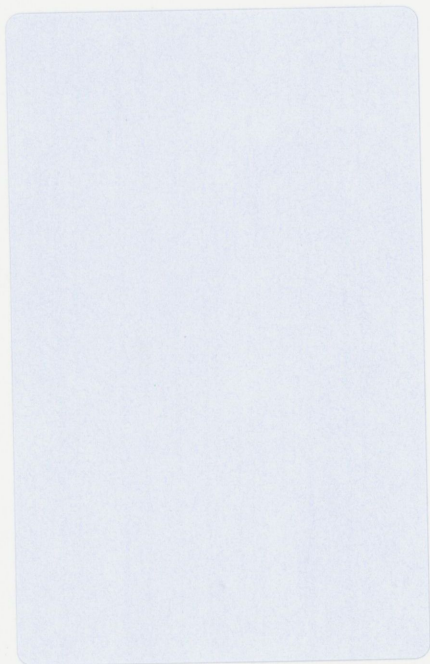

kunskap. Eterburet material från den finska skolradion har bearbetats och kompletterats med arbetsmaterial för undervisningen av finska elever i svensk grundskola. Utländska legationer kan vanligen tillhandahålla visst användbart material, i synnerhet filmer.

Förteckningar över läromedel och informationsmaterial på de större invandrarpråken sammanställs både central, regionalt och totalt.

DENNA BOK TILLHÖR REFERENSBIBLIOTEKET
MEN FINNS ÄVEN FÖR HEMLÄN

BIBLIOTEKET
LÄRARHÖGSKOLAN
I MÖLNDAL

Läroplan för grundskolan

Lgr 69

Undervisning av invandrabarn m fl -2

Inv

Allmän del (Lgr 69 I)

Supplement (Lgr 69 II)

Svenska
Matematik
Främmande språk. Engelska
Musik
Teckning
Slöjd
Hemkunskap. Barnkunskap
Gymnastik
Orienteringsämnen. Lågstadiet.
Mellanstadiet
Orienteringsämnen. Högstadiet
Praktisk yrkesorientering
Främmande språk. Franska. Tyska
Ekonomi
Konst
Teknik
Maskinskrivning
Fritt valt arbete
Lägerskola
Planering
Planeringsexempel. Lågstadiet.
Mellanstadiet

Resurstimmarnas användning
Sameskolor
Skolstarten
Specialskolan för syn-, hörsel- och
talskadade
Specialundervisning
Undervisning av invandrabarn m fl -2
(Andra reviderade upplagan)
Undervisning i klässtyp b och B
Undervisning om alkohol, narkotika
och tobak

1974 BERÄKNAS UTKOMMA
Trafikundervisningen i grundskolan

Skolöverstyrelsens handledningar

Friluftsverksamheten i skolan
Handskrivning
Basfärdigheter i matematik

1974 BERÄKNAS UTKOMMA
Basfärdigheter i svenska

Utbildningsförlaget

B 2720

ISBN